

ANKARA ULUSLARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ANKARA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

December / Aralık 2023 | Volume/Sayı 12

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ

USDAD

Ulusal Sosyal Bilimler Programları
Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği

AUSBD / AIJSS
ANKARA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
ALTI AYDA BİR ÇIKAR/PERIODICAL PUBLISHED EVERY SIX MONTHS

Cilt/Volume: 6 Sayı/Number: 12 Kış/Winter 2023
e-ISSN: 2651-3064

AUSBD – Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz ve Kış olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

AIJSS – Ankara International Journal of Social Sciences is a double blind peer-reviewed international journal published twice a year Summer and Winter.

SAHİBİ / OWNER

USDAD

Uluslararası Sosyal Bilimler Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği
International Association of Social Sciences Programs Evaluation and Accreditation

YÖNETİM MERKEZİ / MANAGEMENT CENTER

Meşrutiyet Cad. Bayındır-2 Sok. No: 54/16 Çankaya

6420 Ankara - TÜRKİYE

Tel: + (90)312 211 0281-82

Elmek / Email: ausbdergi@gmail.com

Genel Ağ / Web: <http://usdad.org/#>

KAPAK TASARIM/COVER DESIGN BY

Muhammed KARAKAŞ

© Uluslararası Sosyal Bilimler Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği

©International Association of Social Sciences Programs Evaluation and Accreditation

ANKARA-2023

YAYIN YÖNETMENİ / EDITOR IN CHIEF

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI Doç. Dr. Tekin ÖNAL

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI Prof. Dr. M. Sıtkı BİLGİN
Doç. Dr. Tekin ÖNAL

ALAN YAYIN YÖNETMENİ / FIELD EDITOR

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI Prof. Dr. M. Sıtkı BİLGİN
Doç. Dr. Sayim TÜRKMAN Doç. Dr. Tekin ÖNAL

YABANCI DİL YAYIN YÖNETMENİ / FOREIGN LANGUAGE EDITOR

İngilizce / English

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI
Prof. Dr. M. Sıtkı BİLGİN
Doç. Dr. Tekin ÖNAL

KİTAP İNCELEME YAYIN YÖNETMENİ / BOOK REVIEW EDITOR

Doç. Dr. Tekin ÖNAL

SAYFA DÜZENİ YAYIN YÖNETMENİ / LAYOUT EDITOR

Doç. Dr. Tekin ÖNAL

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / GENERAL MANAGER

Doç. Dr. Tekin ÖNAL

YAZI İŞLERİ / EDITORIAL ASSISTANCE

Doç. Dr. Tekin ÖNAL

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Sıtkı BİLGİN-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa TURAN-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Hülya TAŞ-Ankara Üniversitesi
- Prof. Dr. Neşe ÖZDEN-Ankara Üniversitesi
- Prof. Dr. Hasan MERT-Ege Üniversitesi
- Prof. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA- Karadeniz Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Fuat KEYMAN-Sabancı Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Derviş KILIÇNKAYA-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Nuri YAVUZ-Artvin Çoruh Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Seyfettin EROL-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Ahmet GÜNEŞ-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Necdet HAYTA-Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ-Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Selma YEL-Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Yakup Mahmutov-Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
- Prof. Dr. Ali AKAR-Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
- Prof. Dr. Ahmet KANKAL-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Kenan OLGUN-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Şamil YÜKSEL-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Vedat GÜRBÜZ-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Ziya ÖNİŞ-Koç Üniversitesi
- Prof. Dr. Maria Pia Pedani-Venedik Ca' Foscari University
- Prof. Dr. Yusuf SARINAY-TOBB ETÜ
- Prof. Dr. Zafer TOPRAK-Boğaziçi Üniversitesi
- Prof. Dr. Tayyar ARI-Uludağ Üniversitesi
- Prof. Dr. Fatma ACUN-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet ÖZ-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Yunus KOÇ-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Ömer TURAN-Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Erhan AFYONCU-Milli Savunma Üniversitesi
- Prof. Dr. Fırat PURTAŞ-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Refik TURAN-Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Nedim İPEK-Ondokuz Mayıs Üniversitesi
- Prof. Dr. Cezmi ERASLAN-İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Rositsa GRADEVA-Bulgaristan Amerikan Üniversitesi
- Prof. Dr. Orlin SABEV-Bulgar Bilimler Akademisi Sofya
- Prof. Dr. Ömer METİN-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Doç. Dr. Esmâ ÖZ KİRİŞ-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Doç. Dr. Şennur ŞENEL-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Aleksandr Sotniçeno-St. Petersburg Devlet Üniversitesi
- Doç. Dr. Esmâ REYHAN-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Alper ALP-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Aleksander Fotic-Belgrad University
- Doç. Dr. Nasrullah UZMAN-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Tatjana KATİC-Belgrad Tarih Enstitüsü
- Doç. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ-Hacettepe Üniversitesi
- Doç. Dr. Abdullah ÖZDAĞ-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Arda BAŞ-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Doç. Dr. Tekin ÖNAL-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Dr. Ökkeş NARİNÇ-Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

Tuğba KARA	77-86
Neşet Ertaş'ın Türkü Sözlerindeki Divan Şiir Geleneği Motifleri/Divan Poetry Tradition Motifs In Neşet Ertaş's Folk Song Lyrics	
Serdar ÇAKMAK	87-104
Devletler Hukuku Bağlamında 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ve Çekinme Koyulamayan Maddeleri/The 1951 Geneva Refugee Convention In The Context Of International Law And Its Articles That Exclude Reservations	
Güler KÜÇÜKEROĞLU	105-116
İsmet Özel'in "Celladıma Gülümserken Çektirdiğim Fotoğrafın Arkasındaki Satırlar" Şiirine Psikanalitik Bir Yaklaşım/The Lines Behind İsmet Özel's "Photograph To My Executive Smile" A Psychoanalytical Approach To Poetry	
Mehmet Erkan KILLIOĞLU	117-138
Rusya Federasyonu'nun Ulusal Çıkarları ve Özel Askeri Şirketler/The National Interests Of The Russian Federation And The Private Military Companies	
Sedat AKDENİZ	139-164
Teftiş Raporlarına Göre Cumhuriyet Halk Partisi Ankara Teşkilatının Durumu (1936-1937)/Situation Of Republican People's Party Ankara Organization According To Inspection Reports(1936-1937)	
YAYIN İLKELERİ	165-166

NEŞET ERTAŞ'IN TÜRKÜ SÖZLERİNDEKİ DİVAN ŞİİR GELENEĞİ MOTİFLERİ

*Tuğba Kara**

Öz

Geleneğin en belirgin özelliklerinden biri sürekliliktir. Ancak, bu süreklilik içinde yaşam koşullarına bağlı olarak değişme, genişleme veya daralma gibi gelişmeler ortaya çıkabilir. Çeşitli sanat dallarını kesin sınırlarıyla birbirinden ayırmanın imkansızlığı da bilinen bir gerçektir. Bir sanat dalı, varlığını korumaya çalışırken kendisine yakın diğer sanat kolları ile etkileşim halinde olur. Bu kaçınılmaz etkileşimler, geleneğin içinde birtakım değişim ve dönüşümleri beraberinde getirir. Dış etkilere fazla açık olan ve zayıflayan gelenekler ise zamanla yok olurlar. Bu doğrultuda, temel dinamiklerini Orta Asya Türk medeniyetinin ortaya çıkardığı “ozan-baksı” geleneğinden alan Âşık tarzı, Azerbaycan ve Anadolu sahalarında 16. yüzyıldan sonra hızla gelişerek kendine has kurallarını oluşturmuş ve zamanla Osmanlı coğrafyasının bütün bölgelerinde varlığını hissettirmiştir. Âşıklık geleneği, Osmanlı Klasik şiiriyle harmanlanıp günümüze dek bazı değişim ve dönüşümler yaşamıştır. Önce yazılı, sonra elektronik ortamla tanışan bu gelenek, birtakım iniş çıkışlarla günümüze kadar gelmiştir. Bu doğrultuda, Neşet Ertaş'ın, müzikleriyle dönüşen geleneği temsil ettiği söylenebilir. Bu çalışmada Âşık tarzı şiir geleneğinin yaşadığı değişim ve dönüşüm çizgisi göz önüne alınarak Neşet Ertaş üzerinden Âşık geleneğinin bugünkü üretimlerinin Osmanlı Divan şiiri geleneğiyle olan bağı, bazı Divan beyitleri üzerinden incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Neşet Ertaş türküleri, Divan şiiri, Âşıklık geleneği, sözlü ve yazılı kültür

DIVAN POETRY TRADITION MOTIFS IN NEŞET ERTAŞ'S FOLK SONG LYRICS

Abstract

One of the most prominent features of tradition is continuity. However, within this continuity, developments such as change, expansion, and contraction may occur depending on living conditions. It is also an undeniable fact that distinguishing various artistic branches with definitive boundaries is impossible. An art form interacts with other closely related artistic branches while endeavoring to preserve its existence. These inevitable exchanges bring about changes and transformations within tradition. Traditions that are excessively open to external influences and weakened tend to disappear over time. In this regard, the tradition of Âşık, deriving its fundamental dynamics from the 'ozan-baksı' tradition of Central Asian Turkish civilization, rapidly developed after the 16th century, establishing its own rules and eventually permeating all regions of the Ottoman geography. However, the tradition of Âşık underwent changes and transformations by blending with Ottoman classical poetry over time. Initially emerging in written form and later transitioning into the electronic environment, this tradition

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İletişim Bilimleri.

has persisted to the present day amidst various fluctuations. This research investigates the relationship between the representative works of contemporary Âşık poetry through Neşet Ertaş and the classical Ottoman poetry tradition.

Key Words: Ballads of Neşet Ertaş, Divan Poetry, Minstrel tradition, oral and written culture

Giriş

“Kendi eden, kendi bulan, gül gibi sararıp solan aşıkların anısına...”

Âşık geleneğinin edebi üretimleri, kendine has ifadeleriyle Anadolu müzik medeniyetinin en özgün kaynaklarından biri haline gelmiştir. Bu geleneğe dahil olanlar, sade yaşamları boyunca Anadolu'ya özgü bir inanç ve görgüyle mesleklerini sanatkârlıkla bütünleştirmiş, kuşaktan kuşağa aktararak zenginleştirmişlerdir. Bu süreç, eşsiz bir kültür hazinesinin oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Anadolu müzik geleneği, sadece tarihi ve kültürel dokuyu taşımakla kalmayıp türkü sözleri açısından Osmanlı Divan şiir geleneğinin ana motiflerini de barındırmaktadır. Ancak, akademik çalışmalarda genellikle Neşet Ertaş'ın yetenekli bir köy sanatçısı olarak tanımlandığı görülür. Bu tanımlama, Ertaş'ın müziği ile Âşıklık geleneği arasındaki derin etkileşime ve bağlantıya yeterince odaklanmamış, onun müziğinin ve Anadolu müziğinin önemli bir zirvesi olabilecek potansiyele sahip olduğu farkındalığı yeterince gelişmemiştir.

Ertaş, müziğine yöresel kalıpları aşarak evrensel bir nitelik kazandırarak önemli eserler üretmiş ve "dünya insanı" olma felsefesini yansıtmıştır. Ancak, sadece türkü söyleyen bir "türkücü" olarak algılanması, onun derin kişiliği, dervişane tavrı ve ozan kimliğini göz ardı etmektedir. Bu durum, Ertaş'ın müziğinin aslında Osmanlı Divan şiir geleneğinin temel motiflerini içerdiğinin görülmesine engel olmuştur. Bu noktada, onun eserlerini bu zengin geleneğe paralel düşünen bir çalışma özgün sayılabilir. Nitekim, Neşet Ertaş'ın derinlikli sözleri ve müziği, Divan şiir geleneğiyle benzer estetik ve duygusal dokular barındırmakta ve divan şiirindeki aşk, tabiat, ayrılık gibi temalar, Neşet Ertaş'ın türkülerinde de derinlikli bir şekilde işlenmektedir. Onun türkülerindeki lirizm ve duygusal derinlik, Divan şiir geleneğinin incelikli ve duygusal anlatımıyla paralellik gösterir.

Bu çalışmanın bir diğer amacı ise, Ertaş'ın Âşık geleneğine dayalı müziğinin, türkü sözlerindeki Osmanlı Divan şiir geleneğinin temel motiflerini incelemesi ve böylece edebiyatın bütünlüğünü vurgulamasıdır. Ertaş'ın müziği, sadece belirli bir geleneğe sıkıştırılmış algılardan kurtularak, daha geniş bir perspektifte ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Bu sayede, müziğinin içerdiği derinlik ve zenginlik daha iyi anlaşılabilir.

Özetle; bu çalışma, Neşet Ertaş'ın müziğini ve türkü sözlerini inceleyerek onun Âşık geleneği ile Osmanlı Divan şiir geleneği arasında kurduğu bağlantıları ortaya koymayı amaçlar. Ertaş'ın müziği, daha kapsamlı bir şekilde değerlendirildiğinde, Anadolu müziği geleneğinin önemli bir parçası olarak daha geniş bir alanda değerlendirilebilir.

Böylece bu çalışma, Neşet Ertaş'ın müziğini ve divan şiiri geleneğini karşılaştırarak farklı kültürel unsurların etkileşimini ve Türk müziğinin oluşum sürecini anlamamıza yardımcı olabilir. Ayrıca, müzikoloji, edebiyat ve kültürel çalışmalar gibi farklı disiplinlerden gelen araştırmacıları bir araya getirerek sanatçının mirasını çok boyutlu bir şekilde inceleme fırsatı sunmaktadır. Bu da, Neşet Ertaş gibi bir sanatçının kültürel etkisinin ve müziğinin derinliğinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunabilir.

1. Âşık Şiiri Geleneği İçinde “Divan Şiiri” Motifleri

Âşık tarzı şiir geleneği, sözlü edebiyatın bir kolu olarak İslamiyet öncesine kadar uzanmaktadır. Sade Türkçe, hece vezni ve koşuk gibi millî unsurlarla şiirler söyleyen ozanlar,duygu ve düşüncelerini sözlerle ifade etmişlerdir. Şiirin ve sözün etkisini artırmak için sazın ilk şekli olarak adlandırabileceğimiz kopuzu kullanmışlardır. Bu sayede, anlatılmak istenen duygu ve düşünceler alımlayıcı kitle arasına daha kolay yayılmış ve müziğin ritmiyle birlikte şiir sözleri zihinlerde daha kalıcı bir yer edinmiştir. Anadolu sahasında ozanlık, İslamiyet'in kabulü ile bünyesine yeni unsurları alarak gelişme göstermiştir. Doğal akışı içerisinde muhtevadaki çeşitlenmenin yanı sıra bu geleneğin adlandırılmasında da bir değişim olduğu görülür. Ozanlık geleneği, 16. yüzyıldan itibaren yavaş

yavaş yerini Âşıklık geleneğine bırakmıştır.¹ Konu ile ilgili olarak Köprülü, kökü her ne kadar geçmişe dayansa da Âşık edebiyatının 16. yüzyılda inkişafa başladığını ve 17. yüzyılda tekâmülünü tamamladığını belirtirken² Boratav ise 16. yüzyıldan günümüze kadar Âşık şiirinin olgunlaşmasının hızlıca devam ettiğini söylemektedir. Bu bağlamda Boratav'a göre; halk şiirleri, günümüze kadar varlığını sözlü veya yazılı ortamlarda sürdürebilmiş ve Âşık geleneğinin devamı niteliğindeki bu edebi üretimler bugün dahi alıcılarıyla buluşmuştur.³ Bu doğrultuda, yaptığı müzikler ile sesi bulunduğu coğrafyaları aşan Neşet Ertaş'ın türkü dizeleri, köklerini halktan alan bu geleneğin bugünkü temsili niteliğinde sayılabilir. Boratav, Âşık şiirinin olgunlaşmasının hızla devam ettiğini belirtirken, halk şiirlerinin sözlü veya yazılı biçimde günümüze kadar varlığını sürdürdüğünü ifade eder. Bu süreçte, Âşık geleneğinin devamı niteliğindeki edebi üretimlerin, günümüzde bile alıcılarıyla buluşmaya devam ettiğini vurgular. Neşet Ertaş'ın yaptığı müzikler ve seslendirdiği türkü dizeleri, bu köklü geleneğin bugünkü temsilcisi olarak kabul edilebilir. Ertaş, sadece kendi coğrafyasını değil, bu geleneği aşarak geniş kitlelere ulaştırmıştır. Onun türküleri, halkın içinden gelen bu geleneğin bugünkü yaşayan bir örneği olarak görülebilir. Bu türküler, geçmişten günümüze uzanan köklü bir edebi geleneğin izlerini taşıyarak kültürel bir zenginliği bugüne taşır.

Bu noktada, Âşık şiir geleneğinin günümüze kadar sürdürülmesi ve varlığını koruması, edebiyatın beslendiği kaynakların birbirleriyle etkileşime açık olmasından kaynaklanabilir. Bu etkileşim, dönüşüme uğrasa da benzer motiflerin ortak bir zeminde kullanılmasıyla ilişkilendirilebilir. Akademik çalışmalara bakıldığında, Âşık edebiyatı ile Divan edebiyatının tamamen farklı veya birbirinden tamamen uzak olmadığı görülür. Hece ölçüsüyle yazdıkları şiirleri divanlara koyan Divan şairlerinin varlığı olduğu gibi, halk edebiyatı ürünü sayılan cönklerde de Divan şairlerinin eserlerine bolca yer veren halk ozanlarının varlığı bu etkileşimi gösterir niteliktedir. Dolayısıyla, birçok halk ozanının Divan şairlerine ait divanları okuduğu ve bu eserlerden etkilendiği iddia edilebilir. Osmanlı Divan şiirine baktığımızda, karşımıza çıkan; mecaz ve mazmunlarla örülü bir hayal âlemi ve bu hayalin ardında gizlenen çok katmanlı bir anlamdan ibarettir. Aslına bakılırsa bu hayal âlemi, şairlerin mevcut gelenekten beslenerek ağlarını kelimelerle, mısralarla, beyitlerle ve hatta bentlerle bir bir örmüş olduğu büyük bir “düğüm”den oluşmaktadır. Nitekim şairler, belirli bir gelenek içerisinde şiir üretimi gerçekleştirdikleri zaman, bu hayal âlemine dâhil olup geleneğin belirlediği ölçülerde şiirlerini icra ederler. İşte bu sebepten Klasik Osmanlı şiiri, nam-ı diğer Divan şiiri; esas itibarıyla teşbihten hareket eden bir mecaz sanatına dayanmaktadır. Bu şiir geleneğinin aşağı yukarı her bir beyti belli sanat ve farklı anlam katmanları üzerine bina edilmiştir. Bu gelenekte, her bir kelime ayrı manalar ifade etmektedir. Bu manalar; “*ya hendesi bir tezahürdür, ananeye temastır ya bir tevriye sanatı ile bize ikinci bir hayal ufku açar. Fakat bunlar genelde birer kelime ile işarettir.*”⁴

Hal böyle olunca bu şiir geleneğinin en belirgin özelliği, şiir sözleri içerisine gizlenen mazmun kullanımınıdır. Dolayısıyla büyük ölçüde belli bir gelenekten beslenen bu şiirlerde, mazmun kullanmak da gelenek zincirinin en kalın halkasını oluşturmaktadır. Mazmun geleneği yakından incelenecek olursa içerisinde aşk etrafında teşekkül eden kalıplaşmış ifadelerin ağırlıkta olduğu görülecektir. Divan şiiri diye tabir edilen bu şiir geleneği için mazmunlar, adeta şiiri ören birer tuğla olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bütün bir şiir geleneği, farklı anlam katmanlarında yer alan hayal âlemine seslenmektedir. Âşık şiir geleneğine yaslanan şairler ise, tıpkı Osmanlı Divan şairlerinin yaptığı gibi mevcut olanı, belli örneklemeler yaparak anlatmayı kendilerine bir görev edinmiş kimselerdir. Kabul görmüş örneklemelerin çoğu, Divan şiir geleneği içinde neredeyse vazgeçilmez unsurlar arasında olarak varlığını yüzyıllarca sürdürmüş; klasik şiire özgü dil ve anlatımla gazellerde kalıplaşmış sembolik bir anlatım haline gelen isimleri, kavramları, nesnelere yerli yerinde kullanarak klasik bir şair olma vasfını kuvvetlendirmiştir. Bu doğrultuda Leyla-Mecnun, Ferhad-Şirin, Hz.Yusuf, Hz. Süleyman anlatılarından Bağdat, Mısır, Kaf Dağı, Anka, Hüma, servi, gül, güneş, ay, saç, kaş, aşk derdi, sevgili cefası, ayrılıktan felekten ikâyet gibi çeşitli konulara varıncaya dek, her iki

¹ Cafer Özdemir, *Âşık Tarzı Türk Şiirinde Osmanlı Toplum Hayatı*, (İstanbul: Kitabevi Yay, 2011)

² Fuat Köprülü, *Türk Saz Şairleri I-V*, (Ankara: Milli Kültür Yayınları, 1962), 31-32.

³ Pertev Naili Boratav, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, Haz. Metin Turan, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2000), 20.

⁴ Abdülkadir Erkal, *Divan şiiri poetikası (17. Yüzyıl)*, (Ankara: Birleşik Dağıtım, 2009), 17

geleneğin içerisinde de değerlendirilebilecek ortaklıklar söz konusudur.⁵ Dolayısıyla halk şiiri geleneğini sürdüren aşıklar, kendilerine has estetiklerine rağmen Divan şiirinden birçok kelime, birçok tamlama, sayısız mecazlar ve hatta şekiller almışlardır.⁶

2. Neşet Ertaş'ın Türkülerinde Görülen Sevgili ve Aşık Tahayyülü

Neşet Ertaş'ın türkü sözlerini incelemeye başlamadan önce, Osmanlı şiir geleneği içinde sevgili ve aşığın tasavvur edilen belli başlı özellikleri bulunduğu bilinmelidir. Osmanlı Divan şairleri, bu tasavvur edilen özellikler doğrultusunda şiirlerini oluştururken, bu özelliklerin çoğunun Halk edebiyatı içinde sınıflandırılan Aşık geleneği içerisinde de yer aldığı gözlemlenmektedir. Şiirlerde tasavvur edilen sevgili ve aşıklık halleri incelendiğinde, özellikle Aşık geleneğinin sözlü kültürden gelen mirasında sevgili ve aşığa atfedilen özelliklerin günümüz edebi üretimlerinde de var olduğu görülebilir.

Divan şiir geleneğine yaslanan edebi üretimlerde, hüküm ve iradeyi elinde bulunduran sevgili, aşık için daima bir sultan, bir efendi veya sahip sıfatındayken; aşık ise onun karşısında bir kul yahut köle konumundadır. “*Konum farkı aynı kalmak şartıyla bazen aşık, aşkı ile düştüğü derde kendisinden derman bekleyen bir hasta; maşuk ise, bu hastanın muhtaç olduğu çareyi elinde tutan tabip hüviyetini almaktadır*”.⁷ Ya da aşık, kendini sevgilinin zulüm ve kahrına bir kurban olarak görmekteyken, aşığa eziyet, cefa, naz, kahredici ilgisizlik ve vefasızlık, Divan şiirindeki sevgili tipinin hâkim ve değişmez vasıflarıdır. Bu doğrultuda, etrafını saran diğer aşıklarla şiir öznesi aşığı kıskançlık azabı içinde kıvrandırmak sevgilinin cefa metotlarının başında gelir. Yalnız bunla da kalmaz sevgili. Aşığın cevri oku atar, yaptığı zulüm ve eziyette sınırları zorlar. Divan şiir geleneğine göre, bu hayal alemi içerisinde, sevgilinin zulmettiği kişiler zavallı, günahsız aşıklar olarak tahayyül edilmektedir.⁸ Bu tahayyül ve anlam alanında, sevgilinin gönlü adeta bir taşır. Sevgili aşığa yâr olmaz, ele geçmez, vuslatı yoktur, söz verir ama sözünde durmaz, karşısında ağlayıp inlemek de ona tesir etmez, çünkü son derece merhametsizdir. Bu doğrultuda, aşığının ağlaması ona daha çok zevk verirken aşık ne kadar çok ağlarsa aşıklık mertebesi o kadar yüksektir. Sevgili bu zavallı aşığının âh u feryadını duymazdan gelirken tüm bu hâller sevgilinin kendine has sıfatları olup aşık tarafından yadırganmaz ya da ayıplanmaz. Çünkü sevgilinin eziyettenvazgeçmesi, aşıktan yüz çevirmesi olarak adlandırılır. Sevgilinin aşk oyunları ile gönül alması ve aşıklarını kıskandırması aşıklarının kalbinde yaralar açarken bir yandan da onların aşıklık mertebelerini yüceltir. İşte bu bakımdan sevgili, gelenek içerisindeki üretimlerde fettân ve âşüfte olarak temsil edilir.

Tüm bu özellikler, uzun yıllar hüküm sürmüş Osmanlı Divan şiir geleneğinde, sevgili ve aşık için tahayyül edilen hallerden yalnızca bazılarıdır. Nitekim Osmanlı Divan şiirlerinin büyük bir çoğunluğu, sevgili ve aşık bağlamında bu hayal dünyası çerçevesinde oluşturulmuş üretimlerdir. Ancak bu tahayyül alemi yalnızca Divan şiirlerinde yer almaz; aşık ve sevgiliye dair betimlenen bu özellikler birçok Aşık şiirinde de mevcuttur. Bu doğrultuda, Divan ve Aşık edebiyatı geleneğine ait olarak görülen kalıplaşmış şiir içeriklerini birbirinden kesin çizgilerle ayırmak zordur. İşte, Neşet Ertaş'ın şiir sözlerinin Osmanlı edebiyat geleneği ile bağlantısı tam olarak bu noktadan inşa edilebilir.

“*Hep gönüller muradıdır aşığın/ Nöbeti bekleyen alır keşiğin/ Beklemeli o sultanın eşiği/ Günde yüz bin kere yüzler sürmeli*” (Ertaş)⁹

Ertaş'a ait bu şiir dizesi incelendiğinde sevgilinin bir sultan makamında olduğu görülmektedir. Bu sebeple sevgili onun eşiğinde bekleyen bir köle gibi, sultanının eşiğinde onu görmeyi beklemelidir. Benzer şekilde Osmanlı Divan şiirine bakıldığı zaman, konu edilen sevgilinin en belirgin yönlerinden biri ona ulaşılmasının güçlüğüdür. Bütün yönleriyle ideal bir varlık olan sevgilinin güzelliğindeki aşırılık ile aşığın ona ulaşmasındaki zorluk arasında yakın bir ilişki vardır.

⁵Nazire Erbay, *Bayburtlu Zihni divanı*, (Erzurum: Bayburt Üniv. Yay, 2014), 14.

⁶Şükrü Elçin, *Halk edebiyatına giriş* (Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yay, 1981), 10.

⁷Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Turizm Bakanlığı Yay, Ankara, 1981, s.18.

⁸İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 402- 405.

⁹Neşet Ertaş'tan alıntılanan türkü dizeleri <https://www.youtube.com/> internet adresi üzerinden alınmıştır. Neşet Ertaş, *Seher Vakti Çaldım Yarin Kapısın*, <https://www.youtube.com/watch?v=zHdjVORHKPA>

Bu ilişkide eşik, aşığın bakış açısıyla, genel itibarıyla sevgilinin üstünlüğünün ve ulaşılmazlığının türlü yönlerden kendini belli ettiği sevgilinin ayak toprağı, yolu ve köyü gibi en önemli unsurlardan biri olmakla birlikte; özellikle sevgili ile aşık arasındaki en yakın mesafeyi ve sınırı teşkil etmesi noktasından hareketle aşıklık hâllerinin- tıpkı pervanenin ateşe en yakın olduğu durumda olduğu gibi- en üst seviyede yaşandığı yer olarak ön plana çıkar. Aşığın sevgiliye belki de en çok yaklaşabileceği an eşikte bulunduğu andır. Bu yakınlık onu maddî açıdan mahvederken manevî bakımdan yüceltir. Kendini bütün varlığı ile sevgiliye adanmış; sevgili için âdeta toprak olmuş aşığın, onun eşğine kadar ulaşabilmesi en büyük saadettir. Sevgili feleklerle boy ölçüşen köşkünde veya sarayında sultan, aşık ise o köşk veya sarayın eşğinde köle veya dilenci gibidir. Aşığın temel gayesi orada, o sultanın ihtişamının gerektirdiği şekilde, aşıklığın şartlarını yerine getirerek kabul görmektir. Eşik, aşık için bir niyaz ve ağlama yeri, sevgili ile ilgili duygularının fırtınaya dönüştüğü ve aşıkta sadakatin sergilendiği mücadele meydanıdır. Çünkü aşık orada “*yüz suyu ve gözyaşı döker; oraya ulaşabilmek için yalvarır durur. Bu, onun en büyük arzusudur. Kapısında kul olup köpekleriyle sohbet edebilmek için her şeyini fedaya, orayı gözyaşları ile yıkamaya ve orada ayak toprağı olmaya hazırdır*”.¹⁰

Ertaş'ın incelenen türkü dizelerindeki “eşik” sözcüğünün anlamının Osmanlı Divan şiir geleneğine ait eşik metaforuyla ilişkili olması elbette ki edebiyatın beslendiği kaynakların zaman içerisinde değişip dönüşmesine rağmen, var olan metaforların sözlü ve yazılı kültürde benzer bir anlam sürdürmesiyle bağlantılıdır. Nitekim konu ile ilgili, benzer olarak

“*Dön beri güzel de yüzün göreyim/Gerdan da beni var zalım oy yüzüm süreyim/ Dedi gel yanıma haber vereyim/ Varsam öldürürler varmasam öldüm*” (Ertaş)¹¹

sözleri ile Ertaş, Osmanlı şiir geleneğindeki aşıklık hallerinden biri olan, aşığın her zaman keder içerisinde oluşunu, yâre “varsam öldürürler, varmasam öldüm” şeklinde bir söz öbeğiyle ifade etmiştir. Bu dizeye göre, şiir öznesi olan aşık, sevgilinin yüzünü görmeyi arzulamaktadır. Ancak aşık sevgiliyi görse de görmese de yaşayan ölüden bir farkı yoktur. Çünkü aşığın vuslata erince yaşamak için bir sebebi kalmayacaktır. Vuslat gerçekleşmezse de aşık yaşadığı ıstıraplar nedeniyle kendini ölü olarak görmektedir. Bu sözlerde Ertaş'ın şiir öznesi, Divan şiirindeki aşıklara benzer hisler içerisinde. Bu durumu Ertaş'ın şu dizelerinde de görmek mümkündür:

“*Viran dağlar viran dağlar/ Kış eyledi boran dağlar/ Bozulmuş gönlümün bağları/ Garip gönlüm viran dağlar*” (Ertaş)¹²

Bu dizelerde yer alan aşığın gönül bağları bozulmuş, garip gönlü viran olmuştur. Çünkü bu dizelerle de anlaşılacağı üzere, aşığın gönlü dağlanmış, paramparça olmuş, kimsesiz bir gariptir.

Bu açıdan bir örnek verilecek olursa, Bakî'nin “*Zâhirâ gerçi gedâ-sûretem ammâ/ Bâkî Mahzen-i genc-i ma' ânî dil-i vîrânumdur*” (112) beytinde görülen dilin virane olması tahayyülü ile Ertaş'ın şiirindeki anlam katmanının benzer niteliklerini koruması, Türk edebiyatının geçmişten günümüze uzanan ortak anlam sembolleri bulundurmasına bir örnek olabilir. Dolayısıyla müzikleriyle son yüzyılın en büyük halk şairlerinden biri olan Ertaş ile Divan şiirinin ustalarından Bakî'nin aşık tahayyülü bakımından benzer metaforlardabuluşması, Halk ve Divan diye ayrılan edebi sınıflandırmaların o kadar keskin sınırlarla ayrılmadığının bir örneği olurken; her iki şiir dizelerindeki aşıklık hallerinin benzerliği ise, butahayyüllerin farklı zaman dilimlerine ait olsalar da anlamlarını korumalarına bir işaret olabilir.

“*Yazımı kışa çevirdin/Karlar yağdı başa Leyla'm/Viran oldu evim yurdum/ Ne söylesem boşa Leyla'm*” (Ertaş)¹³

Yukarıdaki türkü sözlerindeki sevgilinin adının Leyla olması, Divan şiir geleneği içerisinde kullanımı yaygın olan telmih sanatının örneklerinden birisidir. Bu dizelerde görüldüğü üzere, Neşet Ertaş sevgiliyi “Leyla” diye isimlendirmekteyken bir yandan da viran olan evinden yurdundan bahsetmektedir. Buradaki evi, yurdu aşığın gönlüdür. Aşık gönlünü Leyla'ya kaptırdığı için, darmadağın olmuştur. Nitekim Leyla ve kelime anlamı “gece”den doğan karanlık çağrışımı, viran

¹⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 3. Baskı, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1995, s.51

¹¹ Neşet Ertaş, *Sevsem Öldürürler Sevmesem Öldüm*, https://www.youtube.com/watch?v=Ru_8SC7FFSU

¹² Neşet Ertaş, *Viran Dağlar*, https://www.youtube.com/watch?v=UwW-ILjdf_M

¹³ Neşet Ertaş, *Yazımı Kışa Çevirdin*, <https://www.youtube.com/watch?v=x2C3sk8kNe4>

olan gönlün aşktan dolayı kararmasıyla bağlantılı olabilir. Bu doğrultuda, Ertaş'ın bu türkü sözlerini Divan geleneğinden bağımsız görmek ve yalnızca "Abdal" geleneğinin sözlü kültürüne bağlamak ne derece doğrudur?

"Gurbet ellerinde garip olanın/ Yarın aşkıyanan derde dalanın/ Yanılıp da yarden ayrı kalanın/ Her günü her anı zar imiş meğer" (Ertaş)¹⁴

Gösterilen türkü sözleri incelendiğinde, Osmanlı Divan edebiyatına ait birçok unsurun bu dizelerde mevcut olduğu söylenebilir. Aşğın gurbet ellerinde garip kalması, aşkı yüzünden derde dalması, yarıdan ayrı kalınca her anının ah u zar içinde geçmesi Divan diye tabir edilen edebiyat geleneği içerisinde de bolca kullanılan aşıklık hallerindedir.

Klasik edebiyat şairlerinden Ahmedî'nin *"Yârından ayrı düşdi anuñ-çun benüm bigi /Göz yaşını döküben iniler hemîşe zâr"* (XLIII/2) şeklindeki beyti bu bağlamda incelenirse Ertaş'ın dizelerine benzer şekilde burada da aşğın sevgiliden ayrı düştüğünde hissettiği duygular, Osmanlı Klasik edebiyatı şiir geleneğinde yaygın olan tahayyüllere benzemektedir.

"Sinemde gizli yarımı kimse bilmiyor/ Hiçbir tabip yarama merhem olmuyor/ Boynu

bükük bir garibim yüzüm gülmüyor/ Gönlüm hep seni arıyor neredesin sen, neredesin sen" (Ertaş)¹⁵

türkü sözlerindeki aşık, gizli bir yarası olduğundan bahseder. Bu yara, sevgilinin aşkından çektiği sıkıntının temsilidir. Divan şiir geleneğindeki aşğın boynunun bükük olması ve garip sıfatıyla betimlenmesi Ertaş'ın bu türkü dizelerinde karşımıza çıkarken, dizelerdeki tabip ve yara metaforları ise benzer şekilde Divan geleneğinde oldukça yer edinmiş bir kullanımdır. Ahmedî'nin *"Bu ışk derdi ki içüñe düşdi Ahmedî/ Fikr it buña ilâc iden ne tabib ola"* (32/7) şeklinde söylenmiş beyti ile Ertaş'ın bu türkü dizeleri mukayese edildiği zaman, bu metinlerin üretim koşulları ve üretildikleri zaman dilimleri farklı olsa bile, sevgiliden başka hiçbirtabibin aşıkların derdine derman olamayacağı şeklindeki tahayyül, anlamını korumuş ve farklı geleneklere seslenen bu şiir dizelerinde yerini almıştır. Benzer şekilde, Ertaş'ın şu türkü sözleri de incelenebilir:

"Kan ağlar dideler nem ile geçti/ Arzusun bulanlar dem ile geçti/ Şu bizim tecelli gam ile geçti/ Gelmiyor bizlere yaz baka baka" (Ertaş)¹⁶

Bu sözlerde aşğın gözünün kan ağlaması, sevgilinin aşkından harap olan aşğın çok ağlayıp inlemesi yüzündendir. Divan şiir geleneğinde çok kullanılan bu hayalin Ertaş'ın türkü dizelerinde yer alması, aynı coğrafyadan beslenen farklı geleneklerin söz konusu aşık tahayyülü olunca ortak motiflerden yararlanmasıyla açıklanabilir. Hayâlî Bey'in divanındaki *"Aglamaktan dîde elden çıkdı el vermez bana/ Ey Hayâlî ol gül-i handân elinden elgıyâs"* beytindeki "dide" sözcüğü ile anlatılmak istenen hayal, tıpkı Neşet Ertaş'ın türküsündeki gibi aşıkların sevgilinin derdinden ağlaya ağlaya kanlara bürünmesiyle ilişkilidir.

Çalışmada, Ertaş'ın türkülerinden farklı örnekler ve şiir dizeleri aracılığıyla özellikleri tanıtılan sevgilinin aşığı etkileyen ve kendine bağlayan güzellik unsurları da sevgilinin kendisine çok benzer özellikler taşımaktadır. Bu doğrultuda göz, kaş, kirpik, saç, ben, gamze gibi güzellik unsurları; devamlı surette aşığı tehlikeli bir biçimde yaralamaya, avlamaya, ona eziyet etmeye gayretlidir. Sevgilinin güzellik unsurları aracılığıyla tahayyül edilen bu anlam dünyası Divan şiir geleneği içerisinde son derece önemlidir.¹⁷ Bütün bir Divan şiiri, bu tahayyüller üzerine kurulmuş durumdayken, Ertaş'ın türkü sözleri incelendiğinde benzer motiflerin onun edebiyat ve müzik dünyasında da kullanıldığı görülür. Bu bağlamda düşünüldüğünde "Divan şiiri nedir, gelenek nedir, geleneğin etkileri nelerdir, Aşık edebiyatı bu gelenekle ne derece iç içedir" gibi sorular tartışmalı hale gelmektedir.

Bu noktada, sevgilinin güzellik unsuru olarak en başta gelen unsur sevgilinin yüzüdür.

¹⁴ Neşet Ertaş, *Yar İmiş Meğer*, <https://www.youtube.com/watch?v=f7Aul2aKeRY>

¹⁵ Neşet Ertaş, *Neredesin Sen*, <https://www.youtube.com/watch?v=-BnutYMWqJs>

¹⁶ Neşet Ertaş, *Kan Ağlar Dideler*, <https://www.youtube.com/watch?v=scmMuFslbV4>

¹⁷ Doğan Kaya, "Divan Şiiri ve XIX.Yüzyıl Halk Şiirinde Güzel Tasviri", *Aşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 2000, s. 247.

Sevgilinin yüzü renkli, aydınlık, güleç, benli, sade ve ayva tüyleri ile kapalıdır. Neşet Ertaş'ın türkü sözleri incelendiğinde bu unsurun benzer teşbih ve mecazlarla ifade edildiği görülür.

“Ay gibi yüzler sende/ Tükenmez sözler bende/ Can alan gözler sende/ Gel yanıma gel” (Ertaş)¹⁸

Bu bağlamda, yukarıdaki türkü sözünde görülen sevgilinin güzellik unsurlarından yüz, tıpkı Divan şiir geleneğindeki yüz hayaline benzer şekilde ayı düşündürecek bir biçimde kullanılmıştır. Sevgilinin yüzünün aya benzetilmesi, güzellik unsurlarından yüzün berrak ve parlak olmasına bir göndermeyken, yine aynı dizelerde geçen, sevgilinin “can alan gözleri” ise, Divan şiirinde görülen göz tahayyülüne benzer bir örnektir. Bu doğrultuda sevgilinin gözü, attığı oklarla aşıkların gönlünü dağlamakta onların canına kast etmektedir. Bu yüzden şiirlerde sevgilinin gözü, can alıcı özelliğiyle resmedilmektedir. Gözün gamze lafzıyla bıçak, kılıç hançer gibi öldürücü nesnelere benzetme özelliği vardır. Gözün Divan şiir geleneğindedahayyül edilen bir diğer özelliği ise baştan çıkarıcı bir caduya benzemesi, bakışlarıyla aşığı bayıltması, onu büyülemesi ve aşığı çeşitli yöntemlerle tuzağa düşürmesidir.¹⁹ Bu doğrultuda,

“Aldın aklımı bir bakışta/ Yaktın yüreğimi ateşte/ Al hançeri sinem işte/ Acımazsan vur sevdiğim” (Ertaş)²⁰

dizeleri incelendiğinde, Ertaş'ın aşığın aklının başından gitmesini sevgilinin bir bakışına bağlaması, Divan şiir geleneğinde mevcut olan göz ve gamze hayaliyle benzer bir anlam içermektedir. Söz konusu şiir geleneği ile Ertaş'ın türkülerindeki sevgilinin ortak hayal alemindeki bir diğer güzellik unsuru sevgilinin kara kaşlarının bir öldürücü alet gibi aşıkların gönlünü yaralamasıdır.

“Kaşların kara kara/ Açtı bağrıma yara/ Aşka tabip istemem/ Sensin derdime çare” (Ertaş)²¹

Bu doğrultuda, Ertaş'a ait yukarıdaki türkü sözü incelendiğinde, kara kaşların aşığı yaraladığı, ancak bu yaranın hiçbir doktorla iyileşemeyeceği görülür. Kurulan bu hayal, yüzyıllar boyu edebi üretimlerde kullanıma açık olmuş, bugün Ertaş'ın türkü sözleri sayesinde birçok dinleyici karşısına çıkmıştır.

Anlaşılabacağı üzere Âşık ve Divan şiir geleneklerinin zaman içerisindeki etkileşimi, benzer motif ve mecazlar üzerine kurulmuştur. Edebiyat, genellikle soyutlamaların ve mecazların dünyası olarak görülse de aslında doğadan ve kültürden beslenerek oluşur. Bu durum, farklı coğrafyalarda, zaman dilimlerinde ve edebiyat çevrelerindeki şairlerin ve yazarların benzer içeriklerde eserler üretmesinin, edebiyatın kaynağının aynı kökten gelmesiyle ilişkili olabileceğini gösterir.

Edebiyatın temelini doğa ve kültür oluşturur. Doğanın sunduğu manzaralar, duygular ve deneyimler ile kültürün içerdiği değerler, gelenekler ve yaşamın incelikleri, edebiyatın beslendiği kaynaklardır. Bu beslenme süreci, farklı şairlerin, yazarların ve edebi eserlerin benzer temalarda yoğunlaşmasına olanak tanır.

Farklı coğrafyalardaki şairler, doğanın benzer yönlerinden, insanın evrensel duygularından, kültürlerin içsel zenginliklerinden ve insan ilişkilerinin temel dinamiklerinden ilham alarak eserlerini şekillendirirler. Örneğin, aşk, doğa, insan ilişkileri gibi temalar, dünya çapında farklı edebi eserlerde sıkça işlenir. Bu durum, edebiyatın evrenselliğini ve ortak insan deneyimlerini ifade etme potansiyelini gösterir. Dolayısıyla, farklı coğrafyalarda ve farklı zaman dilimlerinde benzer içeriklerde eserler üretilmesi, edebiyatın kökeninin doğa, insan ve kültürden aldığı besinle bağlantılı olduğunu gösterir. Bu ortak temaların işlenmesi, edebiyatın zenginliğini ve insanın evrensel duygularını ifade etme gücünü vurgular.

¹⁸ Neşet Ertaş, *Ay Gibi Yüzler Sende*, <https://www.youtube.com/watch?v=SG0Rqv8y17I>

¹⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 3. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 23.

²⁰ Neşet Ertaş, *Aldın Aklımı Bir Bakışta*, <https://www.youtube.com/watch?v=16jrakEM120>

²¹ Neşet Ertaş, *Kaşların Kara Kara*, <https://www.youtube.com/watch?v=M1bBACaFPKM>

Sonuç

Neşet Ertaş'ın türkü sözlerine yönelik bir inceleme yapmadan önce, Osmanlı şiir geleneği içinde sevgilinin fiziki özellikleri ve sevgiliye atfedilen tüm mecazlar, Âşık tarzı şiir geleneğinin son temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Neşet Ertaş'ın türküleri aracılığıyla müzik camiasına yansıtılmıştır. Ertaş'ın türkü sözlerinin birçoğunda, Divan şiir geleneğinin ana malzemeleri bulunmaktadır. Divan şiirinde karşımıza çıkan aşk teması ve bu bağlamda "aşık, sevgili ve rakip" gibi karakterler, benzer özellikleriyle Âşıkların şiirlerine de yansımıştır. Âşıklar, şiirlerinde teşbih, istiare, mecaz gibi edebi sanatları kullanarak sevgili ve aşıklık hallerini Divan şairlerine benzer şekilde işlemişlerdir. Bu bağlamda, Neşet Ertaş'ın türkü sözlerinde gizlenmiş birçok Divan şiiri motifi bulunmaktadır.

Edebiyatın Halk ve Divan adı altında sınıflandırılan üretimleri arasındaki etkileşim ve geçişkenlik, yüzyıllar boyunca varlığını sürdürmüş ve günümüze ulaşmıştır. Sözel ve işitsel bağlamda incelendiğinde, Neşet Ertaş'ın türkü sözleri, Divan şiir geleneğinin temel motiflerinden izler taşıırken, Âşık edebiyatının da değişim ve dönüşümünü Divan şiir geleneğiyle bağlantı kurarak incelemek büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma, Divan şiir geleneği ile benzer sembol ve motiflerden yararlanan Ertaş'ın türkü sözlerine odaklanarak akademik alanda yapılacak çalışmalara bir perspektif sunmayı ve bir vitrin oluşturmayı amaçlamaktadır. Ertaş'ın türkü sözleri geniş bir dinleyici kitlesine ulaşmaktadır. Bu bağlamda, onun özellikle sözlü kültüre hitap eden edebi üretimleri, toplumun kültürel değerlerinin aktarılmasında önemli bir role sahiptir. Sözlü geleneğe dayalı bu eserler, toplumların duygularını, düşüncelerini ve hislerini yansıtarak toplumsal hafızasını oluştururlar. Ayrıca, geçmiş dönemlerin geleneklerini temsil eden bu eserler aynı zamanda o döneme ait önemli tarihi belgeler niteliğindedirler.

Neşet Ertaş'ın eserleri, kafiyeli ve ritmik yapısıyla toplumsal bellekte uzun süre iz bırakmıştır. Bu çalışma, Ertaş'ın eserlerinin akademik çevrede daha fazla tanınmasına ve üzerine yapılacak araştırmaların artmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Ayrıca, Divan ve Âşık şiir geleneği üzerine araştırmalara yeni bir bakış açısı getirerek, müzik çalışmaları ve karşılaştırmalı edebiyat alanında araştırmacılara yeni düşünme perspektifleri sunmayı amaçlamaktadır.

Bu noktada, tıpkı Divan şiirinde tasvir edilen hastalıklı ve sararmış aşıkların dillerine yerleştirdikleri gibi, Neşet Ertaş ve türküleri aracılığıyla dinleyicilere "kendim ettim, kendim buldum, gül gibi sararıp soldum" diyen bir düşünce yapısını göz önünde bulundurmak, müzik ve karşılaştırmalı edebiyat araştırmacıları için oldukça verimli bir konudur.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Yaşar, *Ahmedi Divanından Seçmeler*, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Artun, Erman, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

Ataman, Adnan, *Bu Toprağın Sesi-Halk Musikimiz*, haz. Süleyman Şenel, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.

Ataman, Adnan, *Bu Toprağın Sesi-Halk Musikimiz*, haz. Süleyman Şenel, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.

Boratav, Pertev Naili, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, çev. Metin Turan, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Çavuşoğlu, Mehmed, *Yahya Bey Dîvanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.

Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 1997.

Elçin, Şükrü, *Halk edebiyatına giriş*, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Erbay, Nazire, *Bayburtlu Zihni Divanı*, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2014.

Erkal, Abdülkadir, *Divan Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)*, Birleşik Dağıtım Yayıncılık, Ankara 2009.

Kandır, Çiğdem, Neşet Ertaş Türkülerinde Folklor Unsurları. Yüksek lisans tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Kaya, Doğan, "Divan Şiiri ve XIX.Yüzyıl Halk Şiirinde Güzel Tasviri", *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 2000, s. 247- 265.

Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Alfa Yayıncılık, İstanbul 1980.

Köprülü, Fuat, *Türk Saz Şairleri I-V.*, Milli Kültür Yayınları, Ankara 1962.

Kurnaz, Cemal, *Türküden gazele: halk ve divan şiirinin müşterekleri üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

Küçük, Sabahattin, *Bâkî Dîvânı*, TDK Yayınları, Ankara 1994.

Onay, Ahmet Talat, *Türk halk şiirlerinin şekil ve nev'i*, Akçağ Yayıncılık, Ankara 1996.

Özdemir, Cafer, *Âşık Tarzı Türk Şiirinde Osmanlı Toplum Hayatı*, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul 2011.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.

Tarlan, Ali Nihat, *Hayâlî Divanı*, Akçağ Yayıncılık, Ankara 1992.

Tokel, Bayram Bilge, "Neşet Ertaş Bozkırın Tezenesi", Belgesel, TRT Avaz, 28 Eylül 2012.

Tokel, Bayram Bilge, *Neşet Ertaş Kitabı*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.

DEVLETLER HUKUKU BAĞLAMINDA 1951 CENEVRE MÜLTECİ SÖZLEŞMESİ VE ÇEKİNCE KOYULAMAYAN MADDELERİ

*Serdar ÇAKMAK**

Özet

Sığınmacı, mülteci ve ülkesi içinde yerinden edilmiş kişi sayısının gün ve gün arttığı, bu tür bir sorunu çözme anlamında farklı enstrümanların ön plana çıkarılmadığı günümüz dünyasında, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi 70. yılını doldurmuş, yenilenmeyi beklemektedir. Sözleşmenin çekince (rezerv) koyulamayan maddelerinin açıklanıp analiz edileceği kısımları anlatmadan önce, Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin temelini oluşturan kavramsal yapının tarihsel ve hukuksal sürecine değinmek gerekmektedir. Sözleşmenin 42. maddesinde bahsedilen ve çekince koyulamayan bölümlerine atıf yapan 1, 3, 4, 16/1, 33, 36-46. (dahil) maddeler sırasıyla anlatılacak, kimi konu başlıkları detaylandırılacaktır. Mülteci tanımını anlatan 1. madde; ayrımcılık yasağına vurgu yapan, mültecilerin dini vecibelerini yerine getirme hakkından söz eden ve mahkemelere açık erişimden bahseden 3, 4 ve 16/1. maddeler; sözleşmeye taraf ülkelerin Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Toplumla karşı sorumluluklarının anlatıldığı 36-46. (dahil) maddeler açıklanacak ve yaşanmış örnek vakalarla detaylandırılacaktır. Özellikle mülteci tanımı ve geri-göndermeme ilkesi perspektifinde kimi analizler (ülke örnekleri vb.) yapılacak, sözleşmeye taraf ülkelerin uygulama örnekleri sunulacaktır. Ayrıca, belirtilmesi gereken literatürdeki eksikliklerden birisi de bugüne kadar mülteci tanımının sosyolojik, hukuksal ve politik (teorik) sınıflandırmasının bir bütün olarak sunulmaması, bu çalışmada bunun giderilmeye çalışılacak olmasıdır. Sonuç ve değerlendirme kısmında ise, Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin çekince koyulamayan maddelerinin eksik yönleri ve ne tür bir değişimle düzeltilbileceği anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Devletler Hukuku, Mülteci, Cenevre Mülteci Sözleşmesi, Çekince, 42. Madde

THE 1951 GENEVA REFUGEE CONVENTION IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL LAW AND ITS ARTICLES THAT EXCLUDE RESERVATIONS

Abstract

In today's world, where the number of asylum seekers, refugees and internally displaced persons is increasing day by day and different instruments cannot be brought to the forefront in terms of solving such a problem, the 1951 Geneva Refugee Convention has completed its 70th year and is waiting to be renewed. Before explaining the parts of the Convention that cannot be made reservation will be explained and analysed, it is necessary to mention the historical and legal process of the conceptual structure that forms the basis of the Geneva Refugee Convention. Articles 1, 3, 4, 16/1, 33,

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, NEVŞEHİR, e-mail: serdarcakmak@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0001-6016-6115

36-46 (including), which refer parts of the Convention referred to in Article 42 and exclude reservation, shall be explained in order, and some of the topics shall be elaborated. Article 1, which describes the definition of a refugee; Articles 3, 4 and 16/1, which emphasize the prohibition of discrimination, the right of refugees to perform their religious duties and open access to the courts; Articles 36-46 (including), which describe the responsibilities of the contracting parties to the Convention to the United Nations and the International Community, shall be explained and detailed with the case studies that have taken place. In particular, some analyses (country examples etc.) will be made in the perspective of the definition of refugees and the principle of non-refoulement, and examples of application of the countries party to the convention will be presented. In addition, one of the deficiencies in the literature that needs to be mentioned is that the sociological, legal and political (theoretical) classification of the definition of refugee has not been presented as a whole so far, and this will be tried to be eliminated in this study. In the conclusion and evaluation part, the deficiencies of the articles of the Geneva Refugee Convention that exclude reservation and what kind of change can be corrected will be explained.

Keywords: International Law, Refugee, The Geneva Refugee Convention, Reservation, Article 42

Giriş

İnsanlığın varoluşundan bu yana göç hareketleri süregelmiş, kimi zaman zorunluluktan, kimi zaman da gönüllü olarak cereyan etmiştir. Bilindiği üzere bu eylemler çoğunlukla zorunlu (düzensiz) göç hareketleri olmuş, bulunduğu meskeni, şehri ve ülkeyi terk eden insan sayısı da artmıştır. 21. yüzyıla geldikçe bunun temel nedeni ekonomik, siyasi ve sosyolojik unsurlar olmuş, bunu tetikleyen de dünya geneline yayılan savaşlar olmuştur. Özellikle 20. yüzyılda bu savaşların sayısı zirve yapmış, sivil ölümlerin arttığı, soykırım suçu, barışa karşı suç, insanlığa karşı suç ve savaş suçunun dünya dengelerini değiştirdiği bir hukuksuzluk sarmalı oluşmuştur (Topçu, 2017: 86-87). II. Dünya Savaşı gibi büyük bir yıkıma neden olan olaylardan sonra Batılı ülkeler bir araya gelip konferanslar ve kongreler düzenlemişler, “bu tür sorunların bir daha vuku bulmaması için neler yapılabilir?” şeklinde tartışmalar içine girmişlerdir. Büyük Güçler, I. Dünya Savaşı’nın ardından kurulan Milletler Cemiyeti (League of Nations) yerine II. Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler (United Nations) gibi uluslararası örgütler kurmuşlar, bu kurumların yardımcı teşkilatlarını oluşturup bunu tüm dünyaya yaymaya çalışmışlardır. Kısacası, Büyük Güçlerin tüm dünyaya yaymaya çalıştığı insan hakları ve özgürlük düşünceleri, sözleşme ve anlaşmalar yoluyla ayakta kalmaya çalışmış, hem yeni hukuk kuralları yazılmış hem de var olanların üstüne eklemeler yapılmıştır.

II. Dünya Savaşı’nın sonunda 60 milyona yakın sivil ve asker hayatını kaybetmiş, 50 milyon üstünde insan da yerinden edilmiştir. Bu insanların kimisi mülteci statüsüne (Nansen Pasaportu¹ vb. aracılığıyla-Islam and Bhuiyan, 2013: 246) benzer haklar elde ederken, kimisi ise sığınmacı ve ülkesi içinde yerinden edilmiş kişi statüsünde kalarak sıkıntılar çekmeye devam etmiştir. 1945 yılında kurulan BM’nin çabaları sonucunda İsviçre’nin Cenevre kentinde 1951 yılında, “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme” imzalanmış, çoğunlukla “1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi” olarak adlandırılmıştır. Geniş çaplı ilk mülteci sözleşmesi olmasına rağmen kimi eksikleri olan bu sözleşmede (Kaplan, 2004: 495), özellikle bölge ve tarih kısıtlaması ön plana çıkmış, “Avrupa’da olan olaylar” ve “1 Ocak 1951 öncesi olaylar” gibi ifadeler yer almıştır (UNHCR, 2010a: 14-15). 1967 New York Mülteci Protokolü ile kaldırılan ‘bölge ve zaman kısıtlaması’ istisnai ülkelerde ‘bölge kısıtlaması’ olarak devam etmiş, protokol, bugüne kadar yaşanan sığınmacı ve mülteci problemlerine çözüm üretmeye devam etmiştir (Zolberg vd.,1990: 162-164).

Ayrıca, sözleşmenin çok fazla eleştirilmeyen ve bu yönde bir eğilimin meydana gelmesini engelleyen kimi maddeleri mevcuttur. Bu maddelerin hangileri olduğu 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin 42/1. maddesinde açıkça belirtilmiştir. 42/1. maddenin en önemli özelliği, içeriğinde atf yaptığı maddelere çekince (rezerv) koyulamayacak olmasıdır. Kısacası, ülkeler çekince koyulması yasaklanmış bu maddeleri uygulamama ya da farklı yollarla uygulama şansına sahip olamayacaklar, kurallara sadık kalacaklardır. Bu bağlamda, mülteci tanımının yapıldığı ve mülteciliğin hangi durum ve koşullarda sona ereceğinin anlatıldığı 1. maddede; her türlü ayrımcılığın yasaklandığı 3. maddede; mültecilerin dini vecibelerini özgür bir biçimde yerine getirmeleri ve çocuklarına din eğitimleri konusunda kısıtlama yapılmaması gerektiğinin anlatıldığı 4. maddede; her mültecinin, sözleşmeye taraf olan ülkelerin topraklarında bulunurken mahkemelere özgür bir biçimde erişimlerinin sağlanacağından bahseden 16/1. maddede; 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin belki de en önemli maddesi olan 33. maddede (geri-göndermeme ilkesi=non-refoulement principle) (Bayraklı ve Keskin, 2017: 117-118); sözleşmeye taraf ülkelerin Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Toplumla sorumluluklarının anlatıldığı 36-46. (dahil) maddelerde mültecinin sahip olması gereken haklara değinilmiş, bir nevi ‘ortak külfet’ unsurları anlatılmıştır (Ertuğrul, 2022: 666-672).

Sırasıyla tüm bu maddelerin inceleyeceği bu çalışmada, mülteci tanımı, geri-göndermeme ilkesi vb. kimi önem arz eden maddeler daha yoğun bir biçimde analiz edilecek, diğer kısımlara da imkanlar ölçüsünde değinilecektir. Literatürdeki eksikliklerin giderilebilmesi ve makalenin daha iyi anlaşılabilmesi için konu içeriğindeki kanun maddeleri açıklanıp örnekler vasıtasıyla durum analizi yapılacak, sözleşmenin eksik yönleri daha net görülecektir. Konuya destekleyici olması anlamında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gibi hukuksal metinlere de atıflar yapılacak, Cenevre Mülteci Sözleşmesi ile paralel yönleri vurgulanacaktır.

¹ Milletler Cemiyeti tarafından vatansız kişilere, sığınmacılara ve mültecilere verilen bir seyahat belgesidir.

Yukarıda bahsedilen kanun maddelerini açıklayıp analiz etmeden önce, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin oluşumuna katkı sağlayan doğal ya da sonradan oluşturulmuş unsurlara kısa da olsa değinmek gerekir. Tarihsel olay ve olgularla hukuksal çalışmaların içi içe geçtiği bu dönemlerde ortaya çıkan kurallar, günümüze kadar gelen mülteci hukukunun kökenini oluşturmakta, sözleşmeye taraf ülkelerin sorunları çözme anlayışında ilk başvurdukları metot olmaktadır. Ayrıca bu konuda sorulması gereken kimi anekdotlar da yok değildir. 1967 New York Mülteci Protokolü'nde zaman ve bölge kısıtlamasının kaldırılmasıyla birlikte (Shah, 1999: 58-63), günümüze kadar pek bir değişime uğramadan gelen 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin çekince koyulamayan maddeleri tam olarak uygulanabilir mi?; bahsedilen kanun maddeleri bu haliyle devam etmeli mi?; başka bir sığınmacı ya da mülteci sözleşmesine ihtiyaç duyuluyor mu?; mülteci tanımının sosyolojik, hukuksal ve politik (teorik) ayrımı nasıl yapılabilir? gibi sorulara da cevap aranacak olan bu çalışmada, ilk olarak tarihsel süreçten bahsetmek gerekmektedir.

1. 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin Oluşum Süreci

Tarih boyunca göç hareketliliği var olmuş olsa da bu alandaki hukuksal düzenlemelerin varlığı 1945 sonrası döneme denk gelmektedir. Yüzyıllar önce yaşanan gelişmelerin arka planına bakıldığında, yeterli hukuksal düzenlemeler var olmasa da Ahde Vefa (Pacta Sunt Servanda) ilkesine benzer bir yükümlülük kavramı oluşmuş, bu süreç de paranın icadıyla şekillenmiştir. Paranın tek başına etkinliğinden ziyade, özellikle devletler arasında başlayan ticaret ilişkileriyle bu süreç vuku bulmuş, ülkeler arasında seyahat eden vatandaşlar yeri geldi mi tek taraflı, yeri geldi mi de Karşılıklılık İlkesi (Mütekabiliyet Esası) bağlamında kimi haklar kazanmıştır. Özellikle 14-18. yüzyıllar arasında ticarete gelişmiş ve bu dönemlere damgasını vuran Ragusa (Dubrovnik) Cumhuriyeti'nde de bu durum belli bir düzende yapılmıştır (Havrylyshyn, 2015: 82, 204). Ayrıca yakın çağlara geldikçe, güvenli ve sürekli bir ticaretin oluşabilmesi için hayati öneme sahip olan yabancı hakları, günümüzdeki uluslararası hukuk anlaşmalarıyla farklı konuları da kapsayıp daha geniş alana yayılmıştır.

20. yüzyıla gelindiğinde ise, I. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan Başkanı Woodrow Wilson tarafından "On Dört İlke (Fourteen Points)" yayınlanmış, hem bu perspektifte Milletler Cemiyeti kurulmuş hem de ülkelerin egemenlik sınırları içinde yer alan azınlıklarla ilgili haklardan bahsedilmiştir (Uzun, 2016: 62-63). Mülteci hakları anlamında bu dönemde yaşanan en önemli gelişme ise, Norveçli bilim insanı Fridtjof Nansen'in 'ilk mülteciler yüksek komiseri' olarak göreve atanması ve MC'nin bu alandaki faaliyetlerinde lider rolünde olmasıydı. Bolşevik Devrimi sonrasında yönetimi devralan kesim tarafından vatandaşlıktan çıkarılan 800.000'e yakın Beyaz Rus'un 450.000'e yakını Nansen Pasaport'u adlı belgeyle mültecilik statüsüne benzer bir hak kazanımı elde etmiş [Rus Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik=High Commission for Russian Refugees (HCR-1921) aracılığıyla], bu çalışmalarından ötürü Nansen 1922 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür (Hoyer, 1957: 249-250). Nansen'in ölümünden sonra 1930-1939 yılları arasında faaliyet gösterecek olan Nansen Uluslararası Mülteciler Ofisi önemli başarılarla imza atmış, Nazi Almanyası'nın zulmünden kaçan milyonlarca Yahudi'ye sığınacakları yer bulmaya çalışmıştır (Newman ve Selm, 2003: 36-39). Bundan ötürü 1938 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen bu örgüt de yerini Uluslararası Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (1938-1946) bırakmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise, BM çatısı altında önce Uluslararası Mülteci Ofisi [International Refugee Organization (IRO-1946)], sonrasında da günümüzde halen etkinliğini devam ettiren Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [The United Nations High Commissioner for Refugees (BMMYK=UNHCR-1950)] kurulmuştur (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1016-1018).

BMMYK'nın kuruluşu mültecilerle ilgili önemli bir sözleşmenin oluşturulmasını hızlandırmış, 1950 yılında Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair Sözleşme taslağı oluşturulmuş, 1951 yılına gelindiğinde ise bu taslak Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme adını almıştır. 2-25 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 26 katılımcı ülke, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgüt temsilcileri hazır bulunmuş, mülteci hukukuyla ilgili taslak metin tartışılıp 28 Temmuz 1951'de imzalanmıştır. Toplantıda Danimarkalı temsilci Knud Larsen'in başkanlığında iki başkan yardımcısı da görev yapmış, bu yardımcılardan birisi Belçika temsilcisi

Albert Herment iken, diğeri de Türkiye temsilcisi Talat Miras olmuştur (Hathaway, 2005: 530). Sadece imzacı 26 daimi ülkenin (yüksek imzacı taraflar-Türkiye de dahil) oy hakkının olduğu bu görüşmelerde, geçmişteki hukuksal metinlere atıf yapılarak sözleşme maddeleri oluşturulmuş, 1922-1924-1926-1928-1933-1938 ve 1948 tarihli mültecilerle ilgili kanun düzenlemeleri, sözleşmeleri ve protokolleri ön plana çıkmıştır. 1930 öncesi hukuksal düzenlemeler önem arz etmiş olsa da (İmamoğlu, 2020: 3-4), temel nitelikteki metinler 28 Ekim 1933 tarihli Mültecilerin Uluslararası Statüsüne Dair Sözleşme ve 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olmuştur (Ayrıca İHEB, Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin 'başlangıç kısmı=ön söz' olarak nitelendirilen paragraflarında da teyit edilmiştir) (Whittaker, 2006: 45-54).

İnsan hak ve özgürlüklerine ve sığınmacı haklarına atıf yapan bu iki hukuksal metinde, geri-göndermeme ilkesinden ilk kez bahseden 1933 Mülteci Sözleşmesi'nin 3. maddesi ile; "herkesin zülüm altında iken başka bir ülkeye sığınma hakkının olduğu" yönünde düzenleme getiren İHEB'nin 14/1. maddesi ön plana çıkmış (United Nations, 2011: 14/1), kısacası bu belgeler Cenevre Mülteci Sözleşmesi'ne kılavuzluk etmişlerdir (Poyraz, 2012: 63). Sözleşme 28 Temmuz 1951'de imzalanmasına rağmen 43. maddede bahsedilen; "sözleşme, altıncı ülkenin onayı ya da ilgili metnin kaydını takip eden 90. günden itibaren yürürlüğe girecektir" (UNHCR, 2010a: 35) şeklindeki ifadeden dolayı, sözleşmenin imzalanmasından yaklaşık üç yıl sonra, yani 22 Nisan 1954'te yürürlüğe girmiştir (Erayman, 2020: 521).

Cenevre Mülteci Sözleşmesi'ne giden bu süreci kısaca anlattıktan sonra, sırasıyla çekince koyulamayan maddelerden bahsetmek gerekmektedir. Özellikle mülteci tanımının yapıldığı 1. madde ile geri-göndermeme ilkesinin anlatıldığı 33. madde üzerinde yoğunlaşmak anlamlı olacaktır. Çekince koyulamayan maddelerden (42/1. maddenin içeriğindeki) birisi olmamasına rağmen önem arz eden kimi kanun maddeleri de olacaktır. Örneğin 33. maddenin öncülü olan 32. madde gibi elzem konular bunlardan birisidir. İlk olarak, genel taslak olarak nitelendirilen üst yapıdan, yani 42. maddeden başlamak mantıklı olacaktır.

2. 42. Madde Bağlamında Çekince (Rezerv) Koyulamayan Alt Maddeler

Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin üzerinden 70 yıl geçmesine rağmen hem uygulanan maddeleri hem de uluslararası hukuk bağlamında saygınlığı devam etmekte, sözleşmenin kimi eksik yönleri olsa da mültecilerin sorunlarını çözme noktasında hukukçuların, devletlerin, örgütlerin ve bireylerin başvurduğu resmi bir temel metin olmaktadır. 1951 yılında imzacı 26 daimi ülke, her ne kadar tüm maddelerin önem arz ettiğini vurgulasa da özellikle çekince koyulamayacak maddeleri ayrı bir tartışma konusu yapmış, bazı kesimlerin itirazlarına rağmen bu maddeler çekince dışı bırakılarak bir nevi koruma altına alınmıştır. Ülkelerin; "bu maddeleri uygulamayacağım ya da şerh koyuyorum" diyemeyeceği bir hal alan maddeler, 1, 3, 4, 16/1, 33, 36-46. (dahil) maddeler olarak belirlenmiş, bunların dışındaki maddelere ise çekince koyulabileceği açıkça belirtilmiştir. Bilindiği üzere, bir ülkenin Cenevre Mülteci Sözleşmesi'ni *imzalaması* ve ülkesi parlamentosunda ya da yetkili birimlerince *onaylaması* sonrasında, bu onaylamayı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin kayıtlara geçirmesiyle *taraf olma* durumu başlar (39/1/2/3. madde). Üç farklı hukuksal işlemden sonra o ülke için işlerlik kazanan sözleşme, bu üç aşamada da 42/1. maddede bahsedilen alt maddelere çekince koyulamayacağını belirtmektedir (UNHCR, 2010a: 35).

Ayrıca, çekince koyulabilecek maddeler için de ek bir bilginin olduğu 42/2. maddede; "eğer ülkeler yukarıda bahsedilen 42/1'de sayılan maddeler dışındaki maddelere çekince koyarlarsa, BM Genel Sekreteri'ne gönderecekleri bir mektupla (iletişimle=bildirimle) bu çekinceyi geri alma hakkına sahip olacaklardır" (UNHCR, 2010a: 35). Kısacası, yaklaşık 30 madde için çekince koyma hakkına sahip olan taraf devletler, istedikleri an bu çekinceyi kaldırma hakkını da saklı tutmakta, Genel Sekreter'e bildirimle süreç tamamlanmaktadır. Mülteci Sözleşmesi'nin 1. maddesinde, hangi koşullar altında mülteci hakkı kazanılabileceği vurgusu yapılmakta, bu hakkın kaybedilmesi noktasında kimi koşullardan da bahsedilmektedir. Bu çalışmada, literatürde karışıklığa neden olan sosyolojik, hukuksal ve politik (teorik) hak kazanımları noktasında ne tür bir ayırım yapıldığı (1. madde bağlamında) anlatılacak, önemli noktalara değinilecektir.

2.1. Mülteci Tanımı: 1. Madde

Sözleşmenin 33. maddesi ile birlikte en önemli maddelerinden birisi olan 1. madde, kendi içinde de kategorilere ayrılmakta, önem arz eden kimi bölümleri ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birisi de mültecinin tanımının yapıldığı 1/A(1). maddesidir. Önem arz etmesinin en önemli nedeni ise, 1951 mülteci sözleşmesinin belkemiğini oluşturmasıdır. Bu andan itibaren sözleşmeye taraf ülkeler ve onlara bağlı devlet kuruluşları bu tanımları kullanarak mülteciyi tespit etmiştir. A bölümünün 1. fıkrasında yer alan bu madde, 1/B bölümünden bağımsız olarak düşünüldüğünde aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

Mülteci, 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar nedeniyle, ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut milliyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunuyorsa, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi ya da kişiler olarak tanımlanmaktadır (UNHCR, 2010a: 14).

Yukarıda bahsedilen tanımın kısa bir hukuksal analizi yapılırsa, kategorileşen bir anlam yoğunluğunun ortaya çıktığı görülecektir. Bu kategoriler sosyolojik, hukuki ve politik (teorik) olacak, yazının ileriki kısımlarında anlatılacaktır. Öncelikle, 1967 New York Mülteci Protokolü ile kaldırılan ve günümüzde geçerliliği olmayan "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesi açıklanıp, sonrasında ise, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin değişmeden günümüze kadar gelen kısımları (mülteci tanımının içeriği vb.) ile devam etmek gerekirse şunlar söylenebilir.

Bilindiği üzere, II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu büyük yıkımdan dolayı 50 milyona yakın insan mülteci konumuna düşmüş, bu sorunun çözüme kavuşturulması için 1945-1951 yılları arası temel alınmıştır (Gündüz, 2018: 15). Savaşın neden olduğu adaletsizlik anlayışı, Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (1945-1946) ile kısmi olarak sağlanmış olsa da dünya devletlerini bekleyen başka hukuksal sorunlar baş göstermiştir. Bunlardan birisi de mülteci sorunu olmuş, bir bütün olarak değil de sadece II. Dünya Savaşı'ndan kalan sorunlar bağlamında değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Kısacası, sözleşmeye imza atan ya da taraf olan ülkeler, herhangi bir öngöründe bulunmadan sadece o an için geçici çözümlere odaklanmıştır. Ayrıca, bu duruma neden olan zaman kısıtlaması ile ilgili sorunun 1967 New York Protokolü ile çözüme kavuşturulmasıyla ülkelerin yüzleşmeleri gereken mülteci problemleri de artış göstermiştir. Dünyadaki çatışmalar ve savaşlar sonucunda giderek artan zorunlu göç hareketleri buna örnek gösterilebilir (Barsky, 1994: 26-29).

Yukarıdaki "mülteci tanımı" bağlamında bahsedilen ve tanımın içinde yer alan diğer bir konu da "ırk" kavramı ile ilgili yaşanan hukuk dışı eylemlerdir. Belli bir ırka mensup olan kişi ya da kişilerin maruz kaldığı ayrımcılık bu kavramın ön plana çıkmasına neden olmuş, özellikle çok ırklı ve heterojen bir toplum yapısına sahip devletlerde bu hukuksal ihlaller artış göstermiş, bu durum bir ırkın diğer bir ırka üstünlük mücadelesine dönüşmüştür. Bu konu perspektifinde verilebilecek en iyi örnek, Alman (Germen) ırkının üstünlüğünü ifade eden, Almanları ve bazı Kuzey Avrupa topluluklarını "ari ırk (aryan race)" kategorisine dahil edip Nazizm ideolojisini ön plana çıkaran anlayış olmaktadır (Goodrick-Clarke, 2004: 194).

Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin tanımında bahsedilen ve mülteci olmayı sağlayan zulüm çeşitlerinden birisi de "dini zulüm" çeşididir. Bu bağlamda din ve vicdan özgürlüğü ile ilgili hak kazanımı ortaya çıkmakta, bu konuda kimi örneklerle konuyu çeşitlendirmek gerekmektedir. Yüzyıllar boyunca sorun olan bu kavram, özellikle tek Tanrılı dinlerin orta çıkmasıyla zirve yapmış, yaklaşık 100-150 bin arası Yahudi'nin 1492'de İspanya'dan Osmanlı Devleti'ne sürülmesiyle gün yüzüne çıkmıştır (Medding, 2008: 16-17). Önce Portekiz, Fransa ve Kuzey Afrika ülkelerine sığınan Yahudiler, en sonunda Osmanlı Devleti'nin çağrısı üzerine İstanbul'a gelmişlerdir (Barkın, 2004: 336-337). Dönemin padişahı II. Bayezid, "ülkesine gelen Yahudilere hoşgörülü davranılmasını emretmiş, bu göçmenlere önce ikamet izni sonra da Osmanlı vatandaşlığı verileceğini" duyurmuştur. Sefarad Yahudileri olarak bilinen bu insanlar, yüzyıllarca Osmanlı topraklarında huzur içinde yaşamışlar,

İsrail'in 14 Mayıs 1948'de kurulmasından sonra kademeli olarak bu ülkeye göç etmişlerdir (Masters, 2001: 52).

Dini özgürlüklerin suistimal edilmesi bağlamında günümüzde de hukuksal ihlaller devam etmekte, Asya coğrafyasında yaşanan kimi olaylar bu duruma örnek gösterilmektedir. Arakanlı Müslümanlar (Rohingyalılar) olarak bilinen, Myanmar (Burma) devletinin toprakları içinde yaşayan ve baskılar sonucu Bangladeş'e kaçmak zorunda kalan bu sığınmacı grubu, sadece Müslüman olduklarından dolayı bu zulme maruz kalmıştır. Tek başına devletin baskıcı ve müdahaleci çabaları olmamış, Burmalı Budistlerin de Müslümanlara karşı saldırıları olmuştur. Hukuksal anlamda merak edilen durum ise, dini anlamda zulmü yapanın sadece devlet mi olması gerektiği hususudur! 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin 1/A(1). maddesinde de bahsedilen “zulüm altında olma durumu” (Güler, 2016: 47-48), tam da bu bağlamda ortaya çıkmakta, dini baskıları sadece devletlerin değil, devlet-dışı aktörlerin de yapması durumunda bu kişilerin mülteciliğe hak kazanabileceğini kanıtlamaktadır (Türkay, 2022: 201-202).

Dünya genelinde, bağlı bulunduğu milliyetten dolayı ayrımcılığa maruz kalan insanlar olmakta, bu durum etnik ya da mezhepsel ayrımcılık olarak da ön plana çıkmaktadır. Sovyetler Birliği'nin yıkılışının ardından, özellikle Baltık ülkelerinde büyük bir değişim yaşanmış, günümüze kadar ABD destekli iktidarlar gücü elinde tutmuş, bu ülkelerde yaşayan kimi Rus kökenli vatandaşlar etnik ayrımcılığa maruz kalmıştır (Vetik ve Helemae, 2011: 19). Bölgede yaşayan Rus kökenli kişilere vatandaşlık verilmediği (ayrımcılık yasağı ile ilgilidir), özellikle Sovyetlerin yıkıldığı 1991 öncesi dönemde Estonya gibi ülkelerde doğan Eston kökenli çocuklara vatandaşlık verilirken, Rus etnik yapısından olan çocuklara vatandaşlık verilmediği görülmüştür (AB vatandaşlık kimliği olan eğitimli Rus kesim, bu gibi nedenlerden dolayı ya başka AB ülkelerine ya da Rusya'ya göç etmektedir, Vetik ve Helemae, 2011: 16, 42). Estonya'da yaşayan Rus kökenli vatandaşların kamu dairelerinde pek tercih edilmediği, tercih edilenlerin de Rus etnik kökenini pek vurgulamayan kişilerden oluştuğu görülmüştür (Vetik ve Helemae, 2011: 93). Tüm bu ayrımcı eylemler, 2007 yılında yaşanan “Bronz Asker Heykeli Krizi” (Rus-Eston krizini derinleştiren olay)'nin ardından artış göstermiş, Eston topluluğu ve Rus azınlığı arasındaki sorunların artmasına neden olmuştur (Vetik ve Helemae, 2011: 23, 177).

Mülteci tanımının içindeki diğer bir tasnif olan “belli bir toplumsal gruba mensubiyet” ifadesinin hukuki bağlamda çok fazla bilinmeyen ve literatürde pek vurgulanmayan önemli bir özelliği vardır. Bu ifadeyi, Cenevre Mülteci Sözleşmesi maddeleri görüşüldüğü esnada hukuksal çeşitlilik oluşturması manasında İsveç delegesi (İsveçli hukukçu ve diplomat Bror Arvid Sture Petren) ekletmiştir. Kimi iddialara göre LGBT hakları için, kimi iddialara göre ise mülteci olacak kişileri, ırkı, dini, milliyeti ve siyasi düşünceleri dışında meydana gelen bir zulüm konusu içine dahil edebilmek için bu kısım eklenmiştir (The Asylumist, 2014). Mülteci tanımının içinde yer alan diğer ifadelerin daha önemli olduğu algısı oluşsa da kendini yenileyebilmesi ve meydana gelen başka sorunlara çözüm bulabilmesi anlamında bu ifadenin daha önemli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu konu, özellikle kadın, çocuk ve engelli mültecilerin hassas grupları oluşturması vesilesiyle daha fazla korunmaya muhtaç olduğu durumlarda, hukuksal düzlemde ön plana çıkan bir sınıflama olarak belirmektedir. Özellikle 1979 sonrası dönemde, cinsel tercihleri ya da kadın hakları ihlalleri nedeniyle İran vb. ülkelerde ölüm cezasına çarptırıldıkları için Türkiye gibi transit geçiş güzergahında bulunan topraklara gelip BMMYK vasıtasıyla mültecilik statüsü almaya çalışan sığınmacılar (Türkiye, Cenevre Mülteci Sözleşmesi'ni coğrafi çekince ile kabul ettiği için İran vatandaşı olan bu kişiler Türkiye resmi makamlarından mültecilik statüsü alamamaktadırlar), mülteci tanımının “belli bir toplumsal gruba mensubiyet” ifadesini gerekçe olarak sunmaktadırlar (Simeon, 2010: 194).

Mülteci tanımının içeriğinde yer alan diğer bir ifade de “politik düşünceleri nedeniyle zorunlu göçe (iltica)” maruz kalan kişilerdir. Bindığı üzere, siyasi düşünceleri nedeniyle baskıya maruz kalan insan sayısı da dünya genelinde yaygınlaşmış, bireysel iltica başvurularında artışlar yaşanmıştır. Bu konunun değerlendirilme biçimi, baskıya maruz kalınan ülkedeki hukuk kurallarından çok, genelgeçer bir yapıya kavuşmuş olan uluslararası hukuk kurallarının uygulanmasıyla şekillenecektir. Örnek vermek gerekirse, İran'da recm (taşlanarak öldürülme) vb. ceza türleri bulunmakta (Asgharzadeh, 2007: 111), bu tür şeriatla ilgili cezaların devletler hukuku manasında karşılığı yoktur (ABD vb. ülkelerde hukuksal kararlar sonucu verilen ölüm cezaları hariç). Bundan dolayıdır ki zulümden kaçan

kişinin koşulları değerlendirilirken, geldiği ülkenin hukukundan çok uluslararası (devletler) hukuk ve mülteci hukuku düzeni dikkate alınmalıdır.

Mülteci tanımının diğer bir unsuru da mülteci olmak için başvurusu alınan kişi ya da kişilerin (vatandaşlığı olsun ya da olmasın) ülkesinin dışında olması, belli bir zulüm görme korkusu yaşaması ve ülkesine dönememesi durumudur. Bu konuda literatürde pek bahsedilmeyen hukuksal bir eksiklik oluşmakta, mültecilik statüsü almaları gerekirken bundan mahrum bırakılan “ülkesi içinde yerinden edilmiş kişiler”, ülkelerinden çıkamamış olsalar da aynı zulümü yaşamakta, hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Zulüm tehlikesi altındaki bu insanlar için kimi çözüm önerileri sunulabilir. Bu bağlamda BMMYK çatısı altında bir birim kurulmalı ve başka ülkelere gitmeleri için bu insanlara mültecilik hakkı verilmelidir. 1951’de sözleşmenin imzalandığı dönem itibariyle “ülkesi içinde yerinden edilmiş kişiler”in sayısı günümüzdeki rakamlara ulaşmadığı için bu konuda bir ekleme yapılması gerekmektedir (Foster, 2007: 346, 354).

Mülteci tanımının unsurlarını anlattıktan sonra, sıra 1/A ve 1/B sayılı kanun maddelerine gelmiş, 1/B’yi anlatmadan önce 1/A ile ilgili kimi mülteci tanımlarına (analizlerine) değinmek gerekmektedir. Sosyolojik anlamda tanım (analiz) yapılırsa, kişi eğer Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nde bulunan mülteci tanımının şartlarını sağlıyorsa, zulme uğradığı andan itibaren (zulme uğradığı kaynak ülkede bulursa bile) mülteciliğe hak kazanmış olur. Hukuksal anlamda tanım (analiz) yapıldığında ise, kişi Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nde bulunan mülteci tanımının şartlarını sağlıyor olsa dahi, zulümden kaçıp geldiği ülkeden, üçüncü bir devletten ya da BMMYK’dan resmi anlamda sonuçlanan (yazılı) bir mültecilik statüsü almadığı sürece “mülteci” olarak adlandırılmaz. Kısacası hukuksal analiz durumu, oluşabilecek herhangi bir pürüz durumunda (kişinin beyanının gerçek dışı çıkması vb. haller) mültecilik başvurusunun olumsuz sonuçlanacağını da göz önüne almak gerektiğine vurgu yapmaktır. Bahsedilmesi gereken üçüncü bir tanım (analiz) ise teorik=politik bakış açısı olmakta, sığınmacı ve mülteci sorununa farklı bir perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda kişi, zulümden dolayı kaynak ülkesinden kaçıp başka bir ülkeye ulaşmış, Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nde bulunan mülteci tanımının şartlarını sağlıyor ama mültecilik statüsüne resmi anlamda başvurmamış olsa dahi “mülteci” olarak adlandırılır (politik=teorik tanım değil de hukuksal tanım yapanlar bu durumda bu kişiler için “geçici koruma altındakiler, şartlı mülteci=sığınmacı” vb. ifadeleri kullanırlar) (mültecilikle ilgili detaylı bilgi için Bkz. Hathaway, 2005: 279, 303-305, 311, 318, 327, 572, 941-942) (üç farklı tanımda da zaman ve bölge kısıtlaması kaldırılarak 1967 New York Mülteci Protokolü bağlamında analiz yapılmıştır. Coğrafi çekince koyan Türkiye gibi ülkeler ise ‘istisna’ kısmında yer almaktadır-Kirişçi, 2003: 97-98). Özetle, bir kişi Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nde bulunan mülteci tanımının şartlarını sağlıyorsa: Sosyolojik tanıma göre zulme uğradığı ülkede; Teorik (Politik) tanıma göre zulümden kaçıp geldiği ülkede; Hukuksal tanıma göre ise zulümden kaçıp geldiği ülke, BMMYK ya da üçüncü bir ülke tarafından resmi (yazılı) anlamda verilmesi şartıyla “mülteci” statüsü alır.²

Sözleşmenin 1/B maddesinde ise, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nde ülkelerin yararlandığı bir hak iken, 1967 New York Protokolü ile kaldırılan zaman ve bölge kısıtlaması yer almaktadır. Cenevre Sözleşmesi’nin B bölümünün 1/a ve 1/b fıkrasında bahsedilen bu konu, devletlere iki farklı seçenek sunmuş, sözleşmeyi, ya “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar” (1/a) veya “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da ya da bu bölgenin dışında meydana gelen olaylar” (1/b) anlamında yorumlayabilecekleri hakkını tanımıştır. Taraf devletler, sözleşmeyi imzaladığı, onayladığı veya bu hukuksal metne taraf olduğu an 1/a ya da 1/b fıkralarından birisini seçecekler, bu mütalaada resmi bir beyanda bulunacaklardır (UNHCR, 2010a: 14-15). Türkiye, Monako, Madagaskar ve Kongo gibi ülkeler bu maddenin 1/a fıkrasını seçmiş, bir nevi “sadece Avrupa’da meydana gelen olaylardan dolayı mültecilik hakkı verilir” şeklinde bir beyanda bulunmuşlardır. Ayrı bir çalışmanın konusu olacak kadar geniş ve derin bir yapıya sahip olan Türkiye’nin uyguladığı “coğrafi çekince” kavramı ise (1967 New York Protokolü’nde zaman ve bölge kısıtlaması kaldırılmış olsa da), Türkiye’nin saklı hakkı olarak kalmış, günümüze kadar herhangi bir değişime uğramadan gelmiştir.

Örneğin, 2010 sonrası dönemde Türkiye’ye Orta Doğu ve Orta Asya’dan kaynaklı göç dalgasıyla gelenlerin hukuksal anlamda “mülteci” olarak ifade edilemeyeceği bilinmelidir. Türkiye’ye

² Makalenin yazarına ait olan bu sınıflandırmada (tanım=analiz), mülteci sorununun çözümü için sosyolojik, hukuksal ve politik (teorik) unsurların bir arada analiz edilmesi gerektiğine vurgu yapılmakta, bu konudaki olaylar ancak bir bütün halinde değerlendirildiğinde doğru bir sonuca ulaşılacağı algısı oluşmaktadır.

bu bölgelerden gelen insanlar buldukları statüye göre “geçici koruma altındaki kişiler” (Suriyeliler vb.), “şartlı mülteciler=sığınmacılar (Iraklılar, Afganistanlılar vb.)” ya da “ikincil koruma altındakiler” (ilk iki statüye dahil olmayıp ülkelerine dönmeleri halinde ölüm tehlikesi yaşayacaklar, insanlık dışı muameleye ya da işkenceye maruz kalacaklar vb.) olarak adlandırılır (Mevzuat, 2023: 24-25, 36). 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’ne göre, “Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucu zulme uğrayıp Türkiye’ye gelenler ise ‘mülteci’ olma başvurusunda bulunup bu statüyü alma hakkına sahiptir” (UNHCR, 2010a: 14-15). Yukarıda bahsedilen statüler içinde vatandaşlık haklarına en yakın olanı “mülteci” statüsüdür. İleride bu kişilerin “mülteci” statüsü aldıkları ülkede vatandaş olma şansları da artmaktadır. Bundan dolayıdır ki bu insanlar, ya BMMYK, ya sığındıkları ülke ya da gidecekleri üçüncü bir ülkeden “mülteci” statüsü almak için yoğun bir mücadele içine girerler.

42. maddenin içinde yer alan ve çekince koyulamayan bir niteliğe sahip olan 1. maddenin mülteciliğin kazanılmasıyla ilgili bölümlerinin yanında, mülteciliğin kaybedilmesiyle ilgili bölümleri de sözleşme sayfalarına dahil edilmiş, 1/C’nin içinde tasvir edilmiştir. Mültecilik statüsünü kazanmış birisi, “vatandaşı olduğu ülkenin korumasından tekrardan yararlanmak isterse [1/C(1)]; kaçtığı ülkesinin vatandaşlığını kaybetmesine rağmen tekrardan o ülkenin vatandaşlığını kazanırsa [1/C(2)]; üçüncü bir ülkenin vatandaşlığını alıp o ülkenin korumasından yararlanırsa [1/C(3)]; belli bir korkudan dolayı terk ettiği ülkeye kendi arzusuyla yerleşmek amacıyla dönmüşse [1/C(4)]; mülteci olarak tanınmasını sağlayan şartlar ortadan kalkmışsa ve daha önce vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanma hali oluşmuşsa [1/C(5)]; eğer vatandaşlığı yoksa, mülteci olarak tanınmasını sağlayan şartlar ortadan kalkmışsa ve daha önce ikamet ettiği ülkenin korumasından yararlanma durumu belirmişse” [1/C(6)] (UNHCR, 2010a: 15-16), 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi vasıtasıyla aldığı mültecilik statüsünü kaybeder. Bu bahsedilen maddelerin hemen hemen hepsinde mültecinin davranışları, psikolojisi ve sözlü ifadeleri de incelenecek, gönüllülük esası dikkate alınacaktır (Öztürk, 2016: 419-421).

Bunlara ek olarak, sözleşmede yer alan mülteci uygulamasının sona erdiği durumlar da mevcut olmakta, eğer kişinin, BMMYK’nın dışında yer alan bir BM organı ya da örgütünden yardım aldığı tespit edilirse o kişiye mültecilik statüsü verilmeyecektir (1/D) (UNHCR, 2010a: 16). “Birleşmiş Milletler Yakın Doğu’daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA-1949)” ve “Birleşmiş Milletler Kore İmar Ajansı (UNKRA-1950)” gibi mülteci örgütlerinden mültecilik statüsü almış kişilere ikinci bir mültecilik statüsü verilmeyeceği belirtilmiştir (UNHCR, 2010a: 16). Hem 1950-1953 yıllarında yaşanmış olan Kore Savaşı hem de 1948 yılında İsrail’in kurulmasıyla başlayan Arap-İsrail Savaşları neticesinde yüzbinlerce insan sığınmacı durumuna düşmüş, BM’nin kurduğu bölgesel örgütler aracılığıyla mültecilik statüsü almışlardır. Özellikle Lübnan vb. ülkelerin banliyölerinde yaşayan Filistinli mülteciler, 70 yıldan uzun bir süredir mültecilik statüsü içinde yer almalarına rağmen ‘1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin hak kazanımlarını elde edemeyen bir topluluk’ olarak birçok sorunla yüzleşmeye devam etmektedir (Barak, 2017: 161).

Ayrıca sözleşmenin 1/E maddesine göre şu ifadeler de yer almıştır; “sığındığı ülkenin vatandaşlığını alan kişilere ayrıca mültecilik statüsü verilmeyecek, sözleşme maddeleri uygulanmayacaktır” (UNHCR, 2010a: 16). Bu kural, bir ülkenin içinde yaşayan başka ülke soydaşları için, yani azınlıklar için uygulanan bir madde olarak belirmektedir. 20 Şubat 2014 yılındaki çatışmalarla başlayan ve 2022 yılında Rusya’nın Ukrayna’yı işgali ile devam eden süreçler, etnik azınlık sorununu da beraberinde getirmiştir. Ukrayna’nın Donetsk bölgesinde yaşayan ve Rus etnik yapısına sahip Ukrayna vatandaşları, çatışmalar başlamadan önce Rusya’ya sığınmış, Rusya da bu etnik azınlığa önce vatandaşlarıyla benzer haklar vermiş, sonra da bu insanların Rus vatandaşı olmalarının yolunu açmıştır (Lonardo, 2023: 6-10). Rus vatandaşlığı alan bu kişilerin ayrıca mülteci statüsü alması beklenemez.

Bahsedilmesi gereken son kısım ise 1/F maddesi olarak ortaya çıkmakta, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan gelişmelerle paralel bir konu bütünlüğü oluşturmaktadır. Büyük bir yıkıma ve milyonlarca insanın ölümüne neden olan bu savaş sonucunda, özellikle Yahudilere vb. toplumlara karşı gerçekleştirilen soykırım suçu bağlamında 1945-1946 yılları arasında Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi kurulmuş, Nazi komutanlarına karşı yargılamalar başlamıştır. Yargılanan bu kişiler, hem ülke içindeki katliamlara göz yumdukları hem de 50 milyona yakın insanın sığınmacı konumuna düşmesine neden oldukları için farklı kategorilerde yargılanmışlardır. Nürnberg’deki yargılamanın metinlerine giren bu konular (Bozbeyoğlu, 2015: 62), Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin

1/F maddesine de dahil edilmiş, günümüze kadar birçok ulusal ve uluslararası hukuk davasında referans olarak ön plana çıkmıştır. Bu perspektifte, “barışa karşı suç, savaş suçu ve insanlığa karşı suç işleyenler [1/F(a)]; mülteci olarak sığındığı ülkeye gelmeden önce, sığındığı ülke dışında bir yerde siyasi nitelikte olmayan bir adi suç (ağır suç olarak bilinen yüz kızartıcı suçlar; hırsızlık, taciz, cinayet, dolandırıcılık, rüşvet vb.) işlemiş olanlar [1/F(b)]; Birleşmiş Milletler’in amaç ve ilkelerine karşı suç işlemiş kişiler [1/F(c)], sözleşmenin mültecilik statüsünden ve haklarından yararlanamaz” denmiştir (UNHCR, 2010a: 16).

2.2. Ayrımcılık Yasağı ve Din Özgürlüğü: 3. ve 4. Maddeler

42. madde içinde yer alan ve çekince koyulamayan kategori içine dahil edilen 3. ve 4. maddeler, ayrımcılığı yasaklayan, din ve vicdan özgürlüğüne pozitif atıf yapan ve sonrasında oluşturulan hukuksal metinlere kaynak oluşturan bir statüdedir. Nasıl ki Cenevre Mülteci Sözleşmesi, 1933 Sözleşmesi ve 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nden kaynak almışsa, Cenevre Mülteci Sözleşmesi de ardılı anlaşmalara kaynak oluşturmuştur (Turan ve Şaşkın, 2017: 48-50). Bu minvalde öncelikle, ayrımcılıkla bağlantısı beliren ve çekince koyulamayan kısma dahil olan 3. maddeden başlamak gerekmektedir.

2.2.1. Ayrımcılık Yasağı: 3. Madde

3. madde; “taraf devletlerin, sözleşmede var olan maddeleri, ırk, din ya da gelinen kaynak ülkesi anlamında ayırım yapmadan mültecilere uygulamaları gerektiğinden” bahsetmekte (UNHCR, 2010a: 17), eşitlikçi bir bakış açısının önemine vurgu yapmaktadır. Bu kısım sözleşme maddesinde kısa bir paragrafla açıklandığı için, verilebilecek bir örnekle konuyu detaylandırmak gerekmektedir. Bilindiği üzere Arap Baharı sonucunda Suriye’de yaşanan çatışmalarla birlikte milyonlarca insan ülkesinden kaçmak zorunda kalmış ve Türkiye üzerinden Batılı ülkelere gitmeye başlamıştır. Özellikle Macaristan, Sırbistan ve Avusturya gibi ülkeler, sağcı partilerin İslamofobi politikaları yüzünden sığınmacıları ülkelerine almak istememişler, kendi oluşturdukları insan hakları ve özgürlüklerini hiçe saymışlardır. 2022 yılına gelindiğinde ise, Hristiyan olan Batılı ülkeler, Rusya-Ukrayna savaşı sonrasında ülkesini terk eden ve coğrafi açıdan Batı’ya yakın gözüken Ukraynalı sığınmacılara her türlü yardımı yapmaya özen göstermişlerdir (Dadush ve Neil, 2022: 3-7). Farklı dönemlerde yaşanan bu iki örnek vaka, Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin ‘ayrımcılık yasağı’ ile ilgili maddesinin hangi durum ve koşullarda işlerlik kazandığını göstermiş, kimi zaman dini inancından dolayı, kimi zaman da etnik yapısından dolayı ayrımcılığa maruz kalan insanları gözler önüne sermiştir.

2.2.2. Din ve Vicdan Özgürlüğü: 4. Madde

Bu maddede sadece mültecilerin sahip olması gereken din ve vicdan özgürlüğünden değil, mültecinin ailesinin kazandığı haklardan da bahsedilmesi anlamında çok yönlü bir anlam bütünlüğü ortaya çıkmış, mülteci statüsündeki kişinin çocuklarının, o ülkedeki vatandaşların çocuklarıyla benzer dini eğitim hakkına sahip olması gerektiğinden bahsedilmiştir (UNHCR, 2010a: 17). Tarihsel anlamda analiz edildiğinde, 1492’de Yahudilerin İspanya’dan İstanbul’a göçünün de dini özgürlüklerle bağlantılı olarak gerçekleştiği ve günümüzdeki olaylara ışık tuttuğu anlaşılacaktır. 21. yüzyıla yaklaştıkça benzer vakalar artmış, tüm dünyayı etkiler olmuştur. Daha önceki kısımlarda da bahsedildiği üzere, Arakanlı Müslümanlar (Rohingyalılar)’ın, hem Myanmar hükümeti tarafından hem de Burmalı Budistler tarafından baskıya maruz kalması sonucu milyonlarca insan Bangladeş’e sığınmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda AİHS’nin 3. maddesi de ihlal edilmiş, bu insanlar, işkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ile yüzleşmek zorunda kalmıştır (Çiğer, 2015: 76).

Bu iki madde de mülteci hakkını kazanmış kişiler için büyük önem arz etmiş, ayrımcılığa uğramadan dini vecibelerini yerine getirmeleri hayati öneme sahip olmuştur. 1933-1945 yılları arasında benzer problemlerle yüzleşen Batılı ülkeler mevcut Anayasalarında din ve vicdan

özgürlüğünü koruma altına almış olsalar da bu konudaki ihlaller artmakta, bu durum “İslamofobi” kavramıyla açıklanmaktadır. Bu bağlamda verilebilecek en iyi örnek ise, 1992-1995 yılları arasında Avrupa’nın ortasında yaşanan Yugoslavya İç Savaşı ve neden olduğu Bosna Katliamı’dır. Bosna Savaşı esnasında Srebrenitsa Katliamı vuku bulmuş, hukuksal anlamda hak arama yeri ise Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi olmuştur (Kerr, 2004: 102). Etnik temizlikten sorumlu tutulan üst düzey asker ve siyasilere geç de olsa gerekli cezayı almışlar, “Berlin’de hakimler var” deyişi bir anlam kazanmıştır.

2.3. Mahkemelere Açık Erişim: 16/1. Madde

Zulümden kaçarak bir ülkeye sığınan kişi için en önemli unsur, o ülkede oluşabilecek bir hukuksuzluk durumunda adil ve eşit bir yargıya erişebilmesi olmaktadır. Kişi sığınmacı statüsündeyken (BMMYK’ya göre, “uluslararası koruma arayan kişilere sığınmacı denmektedir”-Uzun, 2020: 2031), resmi anlamda mültecilik statüsü kesinleşmemiş olsa dahi, kişinin mevcut durumunun incelenmesi ve ilk verdiği beyanın dikkate alınması gerekmektedir. Gerekli incelemeleri yapan ülke birimleri, somut delilleri de dikkate alarak kişinin zulümden kaçıp kaçmadığına hüküm getirebilir. Gerekli koşulları sağlayan ve mültecilik statüsü alan kişi ise, ülkede yaşayan vatandaşlara yakın kimi hukuksal (kazanılacak haklar, ülkenin kanunlarına göre farklılık arz edebilir) haklara sahip olacaktır.

1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin 16/1. maddesine göre, “mülteciler, taraf devletlerin mahkemelerine serbestçe ve kolayca başvuru haklarına sahip olacaklar” şeklinde bir beyanda bulunmuş (UNHCR, 2010a: 21), yaşanabilecek bir hukuksuzluk ya da bu konuda şüphe uyandırıcı bir durum oluşması halinde savcılık birimi tarafından gerekli incelemelerin yapılması hükümlere bağlanmıştır (Aras, 2022: 46-47). Bu konuda verilebilecek örnek ise, Batılı ülkelere sığınan ve mültecilik statüsü alan kişilere yönelik politiklardır. Günümüzün dünyasında, iltica, sığınma ve mültecilik hakları politik bir malzeme olarak kullanılmakta ve böylece siyasallaştırılmaktadır. Özellikle Avrupa ülkelerindeki sağ kökenli partilerin Müslümanlara yönelik ayrımcı davranışlarıyla şekillenen bu durum (İslamofobi), mültecilere karşı saldırıları artırmış, bu konuda oluşan davaların artmasına neden olmuştur (Fekete, 2009: 196-200). Saldırıya maruz kalan bir mülteci mahkemeler önünde eşit bir şekilde kendini savunmadığı sürece, “Avrupalı ülkelerin medeniyetin merkezi oldukları” yönündeki algı da sorgulanmaya muhtaç olmaktadır. 42. maddenin içinde yer alan ve çekince koyulamayan bir diğer alt madde de 33. madde olarak belirlemekte, sözleşmenin 1. maddesi ile birlikte en önemli kısımlardan birisini oluşturmaktadır.

2.4. Geri-Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesi: 32. ve 33. Maddeler

Zulümden kaçarak bir ülkeye giriş yapan ve sığınmacı konumunda olan kişi için geri-göndermeme ilkesi hayati öneme sahip olmaktadır. Mülteci tanımında yer alan unsurlardan dolayı kaynak ülkesinden çıkış yaptıktan sonra tekrardan o ülkeye gönderilmek, çoğunlukla o kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmaktadır. Ayrıca, 32. ve 33. maddenin bağlantısı mülteciye bir hak kazanımı verirken, kimi durumlarda bu süreç mevcut hak kazanımının geri alınması olarak belirmektedir. Şu ifadeden bu durum anlaşılmalıdır; “sözleşmeye imza atan taraf ülkeler, topraklarında yasal olarak bulunan bir mülteciyi, ulusal güvenlik ve kamu düzeni gibi nedenler dışında sınır dışı etmeyeceklerdir (32/1. madde). Oluşabilecek bir sınır dışı durumunda mültecinin kendisini savunması ve mahkemelere erişiminin sağlanması (16/1. madde) gerekmektedir (mülteci, ulusal güvenlik ve kamu düzeni ile ilgili olarak asılsız suçlamalarla karşılaşabilir). Mültecinin kendisini ifade etmesi, delil sunması, temyize gidebilmesi ve yetkili makamın ya da yetkili makamlarca atanan kişi ya da kişiler önünde temsil edilme hakkına sahip olması gerekmektedir (32/2. madde). Ayrıca taraf ülkeler, bu duruma maruz kalan bir mülteciye, üçüncü bir ülkeye yasal yollardan gidişi için belli bir süre tanıyacaktır. Taraf devletler, oluşabilecek bir hukuksuzluk ya da olağanüstü bir hale karşı, içişleri (ilk etapta kolluk kuvvetleri, ardından da hukuksal metotlar aracılığıyla) bağlamında önlem alma hakkını saklı tutmaktadır” (32/3. madde) (UNHCR, 2010a: 29-30).

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, özellikle ulusal güvenliği tehdit eden unsurlar ya da kamu düzenini bozan kriminal vakalar, ülkelerin önlem alacağı saklı haklar olarak görülmektedir. 21. yüzyılın en büyük sorunlarından olan ve “terör çağı” olarak adlandırılan olaylar silsilesi bu duruma örnek gösterilmektedir. Terör hem ulusal güvenliği hem de kamu düzenini ilgilendirdiği için, bu durumdan dolayı sınır dışı edilen mülteci sayısı da az değildir (Ciğer, 2018: 670). Kısacası, zulümden kaçtıktan sonra sığınma ya da mültecilik hakkı aldığı bir ülkede sorun yaratan bir kişi, hiçbir ülke tarafından olumlu karşılanmamakta, kamuoyunun tepkisi de artacağı için siyasi unsurlar ağır basmakta, mevcut hükümetler mülteciliği sona erdirmekten yana olmaktadır. Bu bağlamda, bir ülkede sığınmacı ya da mülteci olan bir kişinin, hem hukuksal anlamda o ülkenin kurallarını hem de sosyolojik ve kültürel olarak o ülke kamuoyunun davranış kalıplarını öğrenmesi ve buna saygı duyması gerekmektedir (bu kişilerin asimile değil entegre olması gerekmektedir. Bu iki kavram birbirleriyle karıştırılmaması gereken ince bir çizgiye sahiptir). Elbette ki bu süreç sadece sığınmacı ve mülteci perspektifinde olmamalı, devletin bu süreci iyi yönetmesi ve bu kişilere gerekli bilgi ve hizmetleri ulaştırması önem arz etmektedir.

Bahsedilmesi gerek diğer bir önemli hukuksal süreç 33/1. madde anlamında önem kazanmakta, sözleşmenin 1/A(1). maddesindeki mülteci tanımına benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Hiçbir taraf ülke bir mülteciyi, ırkı, dini, milliyeti, siyasi görüşü veya belli bir toplumsal gruba üyeliğinden dolayı (Dummett, 2002: 32-33), hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak bir ülke sınırına hangi şartlar oluşursa oluşsun geri-göndermeyecektir (refouler etmeyecektir) denmiştir (UNHCR, 2010a: 30). Özellikle 2015 yılından sonra Türkiye’den Yunan adalarına düzensiz yollarla sığınmaya başlayan ama asıl amaçlarının Yunanistan üzerinden Almanya, Fransa, İngiltere ve İsveç gibi Batılı ülkelere sığınmak olan Suriyeli, Afgan, İranlı ve Iraklıların hedefi, daha iyi bir hayat ve iş imkanları olmuştur. Bu süre zarfında Yunanistan, hem 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin 33/1. maddesini hem de beyannameyi imzalayıp kabul etmiş olmasına rağmen İHEB’nin sığınma hakkından bahseden 14/1. maddesini uygulamamış (United Nations, 2011: 14/1), “geri itme (pushback)” olarak adlandırılan metotla sığınmacıları Ege Denizi’nde ölüme terk etmiştir. Dünyada birçok ülke bu ve benzeri davranışlar sergilemekte, sığınmacı ve mültecileri “geri itme” ve “sınır dışı etme” uygulamaları özellikle “modern” Batılı ülkelerde artış göstermekte, çoğu zaman geri-göndermeme ilkesi (geri-gönderme yasağı) ihlal edilmektedir.

Bunlara ilaveten, geri-gönderme yasağı olarak adlandırılan bu kavram, sınırsız bir hak kazanımı anlamına gelmemektedir. Zulümden kaçan kişi sığınmacı olmak amacıyla geldiği topraklarda, o ülke güvenliğine tehdit oluşturursa ya da ciddi bir adi suçtan dolayı mahkum olursa (Aytekin, 2020: 32), o ülkenin halkına tehdit oluşturduğu algısı ortaya çıkacak, geri-gönderme yasağından yararlanamayacağı anlayışı kabul görecektir (33/2. madde-UNHCR, 2010a: 30). Bahsedilen adi suçlar, daha önceki kısımlarda bahsedildiği üzere daha çok kamu düzeni ile bağlantılı konuları içermektedir (Uzun, 2022: 18-19). Günümüzde geri-göndermeme ilkesiyle ilgili olarak ulusal güvenlik ve kamu düzeni gibi hassas konuların yanına kamu sağlığı konusu da eklenmiş, kamu sağlığını tehdit ettiği için mültecilik statüsü alamamış kişi sayısı da artış göstermiştir. Özellikle Koronavirüs hastalığı (COVID-19) gibi tüm dünya coğrafyasına hızlı bir biçimde yayılan virüslerden dolayı ülkeler sınır kapılarını kapatmış, bazı mültecileri de sağlık gerekçeleriyle sınır dışı etmişlerdir (Billings, 2022: 230-233). Bilinmelidir ki zulüm tehdidinin devam ettiği ve “güvenilir ülke” kavramının oluşmadığı devletlere haksız yere geri-gönderilme durumu devletler hukukunun ihlali olacak, kişiler ya da topluluklar anlamında ağır siyasi, hukuki ve sosyolojik sonuçları olacaktır. Dünyadaki tüm ülkelerin bu anlam bütünlüğü içinde kanun ve düzenlemeler yapması ve mülteci odaklı mevzuatı uygulaması gerekmektedir. Sözleşmenin birçok maddesinde mültecinin, mücbir sebepler olmadığı sürece zulüm yaşadığı yere geri-gönderilmemesi ya da sınır-dışı edilmemesi, gönderilmesi durumunda ise sosyolojik, politik ve hukuksal sorunlar ortaya çıkacağı vurgulanmaktadır. Kimi uzmanların örnek vakalarla bağlantılı anlatımları da bu durumu doğrular niteliktedir (Bkz. Richmond, 2016: 7).

2.5. Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Topluma Yönelik Sorumluluklar: 36-46. (Dahil) Maddeler

Bilindiği üzere, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme'nin uluslararası hukuk bağlamında ne tür bir işlevi olduğu ve ne şekilde yükümlülükler doğurduğu noktasında belirsizlik oluşmuş, 36-46. maddeler ise bu belirsizliği gidermeye çalışmıştır. Sözleşmeyi uygulamayan ülkelere karşı ciddi bir yaptırımın olmaması durumu sözleşmenin eksik noktası olsa da ülkelere tavsiyelerde bulunulması ve mülteci lehine bir uygulama perspektifi sunulması durumu olumlu yanlar olarak görülmektedir. Mülteci Sözleşmesi'nin son kısmını oluşturan bu maddeler, kısa bir açıklamayla anlatılması gerekirse şunlar söylenebilir.

Bu konu başlığı altındaki ilk maddede, “taraf devletlerin, Cenevre Mülteci Sözleşmesi'yle bağlantılı olarak ülkelerinde çıkaracakları kanun ve düzenlemeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirmeleri gerektiği anlatılmıştır (36. madde). Ayrıca bu kanun metninde, geçmişte yapılan mülteci anlaşma ve sözleşmelerinden yararlanıldığı açıkça vurgulanmıştır (37. madde). Taraf ülkeler arasında mültecilik konusu ile bağlantılı olarak yaşanabilecek bir sorunda, Uluslararası Adalet Divanı'na başvurulabileceğinden bahsedilmiştir (38. madde). 28 Temmuz 1951'den itibaren sözleşmenin üye ülkelerin imzasına açılacağından ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin taraf olma belgesini kayıtlara geçirmesiyle taraf olunacağından bahsedilmiştir (39. madde). Sözleşmenin, bir ülkenin topraklarının tamamında mı yoksa belli bir kısmında mı uygulanacağı noktasında o ülkenin ilanda bulunması gerektiği açıklığa kavuşturulmuştur (40. madde). Sözleşme maddelerinin doğurduğu yükümlülükler bağlamında, ABD, Almanya, Rusya, İsviçre, BAE, Nijerya gibi federal ülkelerde ve Fransa gibi üniter devletlerde nasıl bir uygulama ve düzenleme oluştuğu anlatılmış, eşitlikçi bir faaliyet alanının oluştuğuna vurgu yapılmıştır” (41. madde) (UNHCR, 2010a: 31-35).

Bu çalışmanın temel argümanını oluşturan ve çekince koyulamayan maddelerin anlatıldığı bütünsel yapı da diğer bir kısımdır (42. madde). “Sözleşmenin, altıncı ülkenin onayı ya da ilgili metnin kaydını takip eden 90. günden itibaren yürürlüğe gireceğinden bahsedilmiştir (43. madde). Her taraf ülkenin, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir duyuruyla sözleşmeden çekilebileceği açıklanmış, yapılan bu duyuru BMGS'ye geldikten bir yıl sonra taraf olmanın sona ereceği vurgulanmıştır (44. madde). Sözleşmedeki tüm taraf ülkeler, BMGS'ye yapacakları bir başvuru sonucunda, eğer uygun görülürse sözleşmenin değiştirilmesini talep edebilirler (45. madde). Ayrıca bu hukuk metninde, sözleşmeyi hükümetleri adına imzalayacak olan 26 daimi temsilcinin toplantıda hazır bulunduğundan söz edilmekte, sözleşmenin arşivleneceği ifade edilmektedir” (46. madde) (UNHCR, 2010a: 35-37).

3. Çekince Koyulamayan Maddelere Yapılması Gereken Eklmeler

Çekince koyulamayan maddeler için önem arz eden 1. ve 33. maddelerin değişime uğraması konusunda, tanım kısmını oluşturan 1/A(1). maddeden başlamak gerekirse, karşılaştırmalı bir analiz yapmakta fayda vardır. Özellikle farklı zamanlarda yapılan iki farklı anlaşmadan bahsetmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi, 10 Eylül 1969'da Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da imzalanan Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi'dir. Yine aynı şekilde Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin tanım kısmı, Afrika Sözleşmesi'nin 1/1. maddesinde doğrudan yer almış, farklılık arz eden 1/2. maddesine göre ise; “kişi ya da kişiler, kendi kaynak=menşe ülkesi (country of origin) ya da vatandaşı olduğu (nationality) ülkenin bir kısmında veya tamamında, *dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini bozan unsurlar varsa*, menşe ülkesi veya vatandaşı olduğu ülkeyi terk edip (ya da daha önce ikamet ettiği yeri) sığınma aramaları durumunda mülteci olabileceklerdir” (UNHCR, 2010c: 3).

19-22 Kasım 1984 tarihleri arasında görüşülüp Kolombiya'da kabul edilen Cartagena Mülteciler Bildirgesi'nde de Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi'nde olduğu gibi mülteci haklarıyla ilgili olarak benzer ifadeler kullanılmış, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü'nün unsurlarını kapsayacak şekilde kimi yenilikler getirilmiştir. Bildiri'nin 3. maddesine göre; “*yaşanacak yaygın şiddet eylemleri, dış saldırı, iç çatışma, oluşması ihtimal insan hakları ihlalleri ya da kamu düzenini bozan durumlardan dolayı*, hayatları, güvenlikleri ya da özgürlükleri tehdit altında olup

ülkelerinden kaçmak zorunda kalan insanlar da mülteci kabul edilecektir” denmiştir (UNHCR, 2010b: 36).

Sığınmacı ve mülteci haklarıyla ilgili olarak, devletler hukuku bağlamında referans gösterilebilecek yukarıdaki bu iki hukuksal metin, oluşabilecek bir hak ihlalinde başvurulacak bir kılavuz niteliğindedir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Soğuk Savaş’la devam eden ve günümüzde de yoğunluğu hissedilen olaylar perspektifinde, indirgemeci bakış açısından çıkıp genele yayılan anlamlar bütünlüğü, “*dış saldırı, iç çatışma, şiddet eylemleri, insan hakkı ihlalleri ve kamu düzeniyle*” ilgili problemleri de kapsayacak şekilde genişletilmeli, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’ne ve ülkelerin kendi mülteci kanunlarına eklenmelidir. Elbette ki yukarıdaki mülteci tanımlarında bahsedilmeyen ama günümüzde hayati öneme sahip olan düzensiz göç akımları da mevcuttur. Bunlardan birisi de “*iklim mülteciliği*” konusu olmakta, bu da Cenevre Mülteci Sözleşmesi’ne eklenmesi gereken konulardan birisi olmaktadır (Briggs, 2020: 4-5).

Ayrıca, geri-gönderme yasağından bahseden 33/1. maddenin kapsam genişlemesi de Cartagena Mülteciler Bildirgesi ile olmuştur. Bildirge’nin 5. maddesinde; “zulüm riski oluşturabilecek yerlere geri-göndermeme (sınır bölgelerinde geri çevirmenin de yasaklanmasını kapsayacak şekilde) ve mültecilerin uluslararası hukuk nezdinde korunması” ilkeleri vurgulanmıştır. Ek olarak; “bahsedilen bu koruma ilkeleri, devletler hukuku bağlamında bir Jus Cogens (Buyruk Kural) mahiyet taşımalı ve yoğun bir uygulama sahası bulmalıdır” denmiştir (UNHCR, 2010b: 36).

Sonuç

Tüm bu olaylar perspektifinde düşünüldüğünde, belirtilen eksikliklerin tamamlanması ile birlikte mülteci sözleşmesi yeni bir hüviyete kavuşacak, sığınmacı ve mültecilik süreçlerinde daha geniş kitleleri kapsayan bir yapıya bürünecektir. Bunun olabilmesi için Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin kimi maddeleri dikkatlice incelenmeli, özellikle 1. ve 33. maddelerin ne tür bir öneminin olduğu vurgulanmalı, non-refoulement ilkesi çerçevesinde geri göndermelerin hukuksal bir temele oturtularak, sözleşmenin kimi analizler ve doğru bir koordinasyon çerçevesinde uygulanması gerekmektedir.

Bu bağlamda, hem Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin tanımında (1. madde) hem de geri-göndermeme ilkesinden bahseden 33. maddede mültecilik hakkı kazanacak kişilerin niteliklerinden bahsedilmiş, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve diğer mülteci sözleşmelerinin kimi maddeleriyle uyumlu bir süreç oluşmuştur. Bu maddelerin vurguladığı ana fikir ise, hiçbir insanın, işkence, insanlık dışı muamele ya da aşağılayıcı bir davranışa maruz bırakılmaması gerektiği yönündeki algıdır (3. madde, AİHS).

Tüm bu katkılara ve insan haklarıyla ilgili diğer anlaşma, sözleşme ve düzenleme maddelerine rağmen Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin revizyona uğraması yönünde görüşler ağır basmaktadır. Sözleşmenin aynı şekilde kalmasını ifade etmek ise, ‘sığınmacı ve mülteci karşıtı ülkelerin sözleşmenin şu anki halini dahi kısıtlayacağını, daha az bir hak paylaşımı çabası içine gireceklerini’ söylemek anlamına da gelmektedir. Her ne şekilde olursa olsun 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin olumlu yönde yenilenmesi gerektiği aşikardır. Bu bağlamda, sözleşmenin çekince koyulamayan maddeleri de yenilenmeli, özellikle 1/A(1)., 33/1., 3., 4. ve 16/1. maddeler detaylandırılmalıdır.

Kısacası, ayrımcılık yasağı, din ve vicdan özgürlüğü ve mahkemelere açık erişimin anlatıldığı 3., 4. ve 16/1. maddelerin ayrıntılı versiyonu Avrupa Birliği’nin düzenleme ve yönetmeliklerine (Dublin I-II Konvansiyonu vb.) dahil olmuş olsa da en kısa zamanda 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’ne de eklenmeli, yaşanabilecek bir itiraz durumunda atıf yapılacak bir kaynak hüviyetine kavuşmalıdır. Hem ulusal hem de uluslararası hukuk davalarında, çoğunlukla Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi esas alındığı için, sözleşmenin bahsedilen eksik yönleri tespit edilmeli ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Sonuç itibariyle, 118 milyona yakın sığınmacı, mülteci, vatansız, uluslararası korumaya muhtaç ve ülkesi içinde yerinden edilmiş kişinin olduğu dünyamızda (2023-Ekim), bu sayı her geçen gün artmakta, yaşanan hukuksal ihlaller de acil çözüm beklemektedir (UNHCR, 2023). Yıllardır tam anlamıyla bir sonuca ve çözüme varamayan bu konu, sosyolojik, hukuksal ve politik (teorik) bilgiler

ışığında ortak bir akılla çözüme kavuşturulmalıdır. Bu sorunun çözülmemesi durumunda ise, tüm dünya ülkeleri bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenecek, ortak külfet (sorumluluk) kavramının ihmal edilmesi sonucu oluşacak problemlerde de herkesin bir payı olacaktır.

KAYNAKÇA

Aras, A. (2022). Mülteci ve Sığınmacıların Adalete Erişiminde Adli Yardım. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 43-54.

Asgharzadeh, A. (2007). *Iran and the Challenge of Diversity: Islamic Fundamentalism, Aryanist Racism, and Democratic Struggles*. Palgrave Macmillan.

Aytekin, D. (2020). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin Geri Göndermeme İlkesi ile İlgili Olan Kararlarının İncelenmesi. *Yaşar Hukuk Dergisi*, 2(1), 30-88.

Barak, O. (2017). *State Expansion and Conflict: In and Between Israel/Palestine and Lebanon*. Cambridge University Press.

Barkın, E. (2004). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, (1), 331-360.

Barsky, R. F. (1994). *Constructing a Productive Other: Discourse Theory and the Convention Refugee Hearing*. John Benjamins Press.

Bayraklı, E. ve Keskin, K. (2017). Avrupa'nın Mülteci Krizi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 12(2), 115-136.

Billings, P. (Ed.). (2022). *Regulating Refugee Protection Through Social Welfare: Law, Policy and Praxis*. New York: Routledge.

Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. *Moment Dergi*, 2(1), 60-80.

Briggs, D. (2020). *Climate Changed: Refugee Border Stories and the Business of Misery*. Routledge.

Ciğer, M. İ. (2015). Why Do States Share the Burden During Refugee Emergencies?. *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 65-110.

Ciğer, M. İ. (2018). Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Işığında Terörizm İle İlişkisi Olan Kişilerin Mülteci Statüsünden Hariç Bırakılması. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 76(2), 667-690.

Dadush, U. ve Weil, P. (2022). *Will Ukraine's Refugees Go Home?* (No. 16/2022). Bruegel Policy Contribution.

Dummett, M. (2002). *On Immigration and Refugees*. London: Routledge.

Erayman, İ. O. (2020). Mülteci Krizi: Mültecilerin Hukuki ve Sosyal Statüleri ile Ulusal Çıkarlar İlişkisi Bağlamında Bir Değerlendirme. *International Journal of Social Inquiry (IJSI)*, 13(2), 509-542.

Ergüven, N. S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), 1007-1062.

Ertuğrul, Ü. E. (2022). Geçici Koruma ve Mülteci Yükünün Paylaşılmasındaki Normatif Boşlukların Giderilmesiyle İlgili Öneriler. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 80(2), 655-682.

Fekete, L. (2009). *A Suitable Enemy: Racism, Migration and Islamophobia in Europe*. London: Pluto Press.

Foster, M. (2007). *International Refugee Law and Socio-economic Rights: Refuge from Deprivation* (No. 51). Cambridge University Press.

Goodrick-Clarke, N. (2004). *The Occult Roots of Nazism: Secret Aryan Cults and Their Influence on Nazi Ideology: The Ariosophists of Austria and Germany, 1890-1935*. Tauris Parke Paperbacks.

Güler, A. (2016). Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif Düzen İkilemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(51), 41-61.

Gündüz, B. (2018). Non-Refoulement Principle in the 1951 Refugee Convention and Human Rights Law. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 5(10), 13-23.

Hathaway, J. C. (2005). *The Rights of Refugees Under International Law*. New York: Cambridge University Press.

Havrylyshyn, O. ve Srzentia, N. (2015). *Institutions Always "Mattered": Explaining Prosperity in Mediaeval Ragusa (Dubrovnik)*. UK: Palgrave Macmillan.

Hoyer, L. N. (1957). *Nansen: A Family Portrait* (Translated from the Norwegian by Maurice Michael). London: Longmans, Green.

Islam, M. R. ve Bhuiyan, M. J. H. (Eds.). (2013). *An Introduction to International Refugee Law*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers.

İmamoğlu, S. U. (2020). The 1951 Geneva Convention and Democratic Transition. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 1-14.

Kaplan, Y. (2004). Avrupa Birliği'nin İltica Taleplerinin Kabulü ve Yetki Konusuna İlişkin Yeni Standartları. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1-2), 477-496.

Kerr, R. (2004). *The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: An Exercise in Law, Politics, and Diplomacy*. Oxford University Press.

Kirişçi, K. (2003). Turkey, UNHCR, and the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: Problems and Prospects of Cooperation. In *The Refugee Convention at 50: A View from Forced Migration Studies* (pp. 97-111). Lexington, MA: Lanham Books.

Lonardo, L. (2023). *Russia's 2022 War Against Ukraine and the Foreign Policy Reaction of the EU: Context, Diplomacy, and Law*. Palgrave Macmillan.

Masters, B. (2004). *Christians and Jews in the Ottoman Arab World: The Roots of Sectarianism*. Cambridge University Press.

Medding, P. Y. (2008). *Sephardic Jewry and Mizrahi Jews (Studies in Contemporary Jewry, Vol XXII)*. Oxford University Press.

Mevzuat. (2023). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*, (Resmî Gazete İlan Tarihi: 11.04.2013, Kanun Sayısı: 28615), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim Tarihi: 31.09.2023.

Newman, E. ve Selm, J. V. (2003). *Refugees and Forced Displacement: International Security, Human Vulnerability, and the State*. Tokyo: UNU Press.

Öztürk, N. Ö. (2016). 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(2), 393-448.

Poyraz, Y. (2012). Suriye Vatandaşlarının Geçici Korunması ve Uluslararası Mülteci Hukuku. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(2), 53-69.

Richmond, W. T. (2016). *Hasta la vista Europe!: What You're not Being Told About the Refugee Crisis and How It's Destroying Europe*. Aster House Press.

Shah, P. (1999). *Refugees, Race and the Legal Concept of Asylum in Britain* (Doctoral Dissertation, School of Oriental and African Studies-University of London). London: Cavendish Publishing.

Simeon, J. C. (Ed.). (2010). *Critical Issues in International Refugee Law: Strategies Toward Interpretative Harmony*. Cambridge University Press.

The Asylumist. (2014). *The Obscure Swedish Diplomat Who Gave Us "Particular Social Group (PSG)"*. <https://www.asylumist.com/2014/10/08/the-obscure-swedish-diplomat-who-gave-us-particular-social-group/>, Erişim Tarihi: 05.06.2023.

Topçu, N. (2017). Mülteci Sorununa Genel Bakış. *Yeni Fikir Dergisi*, 9(19), 85-118.

Turan, Y. ve Şaşkın, O. (2017). AB'ye İltica Başvurularının Değerlendirilmesinde Geri Kabul ve Güvenli Üçüncü Ülke Tartışmaları. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 47-56.

Türkay, H. (2022). Mültecilerin Korunmasında İnsancıl Hukukun Rolü. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1), 193-223.

UNHCR. (2010a). *Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees*, <https://www.unhcr.org/media/convention-and-protocol-relating-status-refugees>, Erişim Tarihi: 03.09.2022.

UNHCR. (2010b). *Cartagena Declaration on Refugees: Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama*, <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc19084/cartagena-declaration-refugees-adopted-colloquium-international-protection.html>, Erişim Tarihi: 20.09.2022.

UNHCR. (2010c). *Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa (OAU Convention)*, <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc1a682/oau-convention-governing-specific-aspects-refugee-problems-africa-adopted.html>, Erişim Tarihi: 21.09.2022.

UNHCR. (2023). *What is the Global Appeal?*, <https://reporting.unhcr.org/globalappeal>, Erişim Tarihi: 31.10.2023.

United Nations. (2011). *Universal Declaration of Human Rights*, https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf, Erişim Tarihi: 02.10.2022.

Uzun, E. (2016). Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (4), 60-85.

Uzun, E. D. (2020). On the Refugee Crisis Discourse: a Critical Analysis Sitting in the Junction of International Criminal Law and International Refugee Law. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(4), 2025-2048.

Uzun, E. D. (2022). The Refugee in Law and Practice: in the Face of Western States' Pushback Policies. *Public and Private International Law Bulletin*, 42(1), 1-45.

Vetik, R. ve Helemäe, J. (2011). *The Russian Second Generation in Tallinn and Kohtla-Järve: The TIES Study in Estonia* (p. 248). Amsterdam University Press.

Whittaker, D. J. (2006). *Asylum Seekers and Refugees in the Contemporary World*. London: Routledge.

Zolberg, A. R., Suhrke, A. ve Aguayo, S. (1989). *Escape from Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*. New York: Oxford University Press.

İSMET ÖZEL'İN “CELLADIMA GÜLÜMSERKEN ÇEKTİRDİĞİM FOTOĞRAFIN ARKASINDAKİ SATIRLAR” ŞİİRİNE PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM

*Güler KÜÇÜKEROĞLU**

Özet

Edebiyatın asıl amacı olan insan ruhunu anlama ve anlatma gayretine büyük katkısı olan psikanaliz, sanatçının eserinden hareketle, sanatçıyı bir danışan konumuna getirmektedir. Sanatçının ağzından ya da ruhundan dökülen sözcükleri yorumlamak suretiyle, insan ruhunun gizli dinamiklerine ulaşmaya çalışır. Bu dinamiklerin büyük sanatkârların eserlerinde benzerlik göstermesi, insan ruhu her yerde bir ve aynıdır algısını temellendirir. Freud'un temelini attığı psikanaliz, nevrozların tedavisine dayanır. Bu noktada nevrozların yazarın bilişini yansıtmaya tezi ileri sürülmüştür. Yine Freud'un madde korunumu yasasını temel alarak savunduğu ruhta da bir korunum olduğu ve tepkimelerin maddede olduğu gibi her zaman aynı sonucu verdiği anlayışı edebiyat ve psikanaliz arasında kopmaz bir bağ kurmuştur. Bu bağ insanı anlamak ve anlamlandırmak adına birçok araştırmanın önünü açmıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi Carl Gustav Jung'un kurtuğu arketipsel eleştiridir. Arketipsel eleştiri, Carl Gustav Jung'un analitik psikolojisine bağlı olarak gelişen, sanatı arketipik simgelerin ifadesi olarak gören esere dönük bir kuramdır. Jung arketip kavramıyla Freud'un bireyi hedefleyen bilinçdışı anlayışını ataların zihinleriyle birleştirir. Ve önümüzde hemen her sanatkârda tekrar eden belli kavramlar ve anlamlarıyla örülü, yorumlanabilir bir hazine bırakır. İş bu niyetle Türk edebiyatının önemli isimlerinden İsmet Özel'in bir şiirinden hareketle psikanalitik incelemesi Jung'un analitik psikolojiden hareketle kuramlaştırdığı arketipsel eleştiri bağlamında yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Psikanaliz, Edebiyat, İsmet Özel, Freud, Jung

THE LINES BEHIND İSMET ÖZEL'S “PHOTOGRAPH TO MY EXECUTIVE SMILE” A PSYCHOANALYTICAL APPROACH TO POETRY

Abstract

Psychoanalysis, which contributes greatly to the understanding and effort of the human soul, which is the main purpose of literature, is an apparent characteristic of the artist, based on the artist's work. He tried to reach the hidden dynamics of the human soul by narrating what came from the artist's mouth or soul. These dynamics differ in the works of great artists, grounding the perception of the human soul as one and the same everywhere. Psychoanalysis, endowed by Freud, is based on the treatment of neuroses. In this position, the thesis has been put forward that neuroses reflect the unconscious of the author. Again, Freud's understanding that there is a conservation in the soul, which he advocated based on the law of matter conservation, and that reactions always produce the same results as in objects, established an

* Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, e-mail: girkucukeroglu@gmail.com

indissoluble bond between literature and psychoanalysis. This bond can educate people and has paved the way for many students to understand. The most important of this freedom is the archetypal criticism established by Carl Gustav Jung. Archetypal criticism, a development based on the analytical psychology of Carl Gustav Jung, is a theory that turns art to the work that appears as the expression of archetypal symbols. With the concept of archetype, Jung takes Freud's individuals and combines his understanding of the unconscious with the minds of the ancestors. And immediately before us is an interpretable treasure filled with certain concepts and their meanings that repeat it in the artist. With this intention, based on a poem by İsmet Özel, one of the important names of Turkish Literature, the psychoanalytical analysis will be tried to be carried out by the archetypal criticism that Jung theorized based on analytical psychology.

Keywords: Psychoanalysis, Literature, İsmet Özel, Freud, Jung

Giriş

Ve işkencesi altında insanoğlunun dili tutulduğunda Tanrı bana nasıl acı çektiğimi anlatmayı bahsetti¹

İnsanlığın yaşamı anlama ve adlandırma çabası yüzyılların yazgısıdır. İnsanlık bu anlam arayışının ilk ürünlerini mitolojik hikâyelerle vermiştir. Mitolojik hikâyeler evrenin varoluşu, devamı, insanın onun içindeki yer ve görevleri, yaşam seyrinin sonu ve evrenin sonunu konu alan sayısız ürün vücuda getirerek bilme ihtiyacını gidermeye çalışmıştır. Bilinmezler içindeyken kaos içinde olan yaşam ancak onun bilgisine sahip olduğunda kosmos haline dönüşür.

Milattan önce yaklaşık beşinci yüzyılda dünyanın her yerinde, bir anda ortaya çıkan felsefe anlayışı ise mitolojinin ve dinlerin dogmatik inançlarını sorgulama ihtiyacı ile bilinen dünyanın farklı bir yüzü olabileceğini iddia etmiş ve sayısız farklı düşünme etkinliği ile aynı problemleri ele almıştır. Doğanın yapısı, ruh madde ilişkisi, evrenin başlangıcı ve sonu bu kez rasyonel düşünce çabası ile keşfedilmeye çalışılmıştır.

Felsefenin öncüsü olduğu bilim ise tüm bu sorunları alanlara pay etmiş ve her biri kendi içinde tutarlı ve kanıtlanabilir bilgi sistemlerinin önünü açmıştır. Nihayetinde amaç hiç değişmemiş, hemen her türlü etkinlikle insanın yaşam yazgısı anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Nihai olarak birbirinden ayrılmayan bu alanlar özellikle psikoloji bilimine katkı sağlamıştır.

Freud'dan önce psikoloji biliminin kurucusu kabul edilen Wundt, bilinç psikolojisi çalışmalarıyla ardılları davranışçı psikoloji, bütünlük psikolojisi gibi akımlarla psikoloji biliminin gelişmesine katkı sağlamıştır. Freud'un en büyük keşiflerinden biri şairlerin insan ruhunu kendisinden önce keşfettiğini söylemesidir. Bu söylem psikanalizi klinikten dışarı taşıyarak daha geniş bir inceleme alanının doğmasını sağlamıştır. Psikobiyografi türünün ilk örneğini Leonardo Da Vinci incelemesi ile veren Freud sanatçıların sıradan insana göre görülebilen gözlerinin tariflerini inceleyerek ruhsal dinamikleri kuramsallaştırmaya çalışır.

17. yüzyılda Fransız Kimyacı Antoine Lavoisier hiçbir şeyin vardan yok edilemediğini ve hiçbir şeyin yoktan var edilemediğini ortaya koymuştur. "Freud madde gibi insan davranışının da enerjinin korumu özelliği taşıdığına inanmıştır."² Freud için ilham kaynağı bu korunum yasası psikik determinizm olarak Freud tarafından savunulmuştur. Ruhsal süreçler karakter oluşumunu etkiler. Belli tepkimelerle – hayatta yaşanan olaylar- her zaman aynı sonuçları – karakter özellikleri- verir.

"Freud psikanalizin klinik dışında da uygulanabileceğini savunarak bu alanı "uygulamalı psikanaliz" olarak adlandırmış, biyografinin uygulamalı psikanalizin yöntemine nasıl uyarlanacağı ve bulguların nasıl yorumlanacağına ilişkin ilk örneği Leonardo Da Vinci çalışmasıyla vermiştir."³

İnsan zihninin temel dinamikleri arasında bir uyum olması gerektiğini söyleyen Freud id, ego ve süperego arasında bir çatışmanın ana yapı olduğuna dikkat çeker. Bir kosmos için her zaman bir kaos ortamı aranır. Ruhumuzun yarattığı bu kaos egonun becerikliliği ile kosmosa çevrilir. Bu süreç sonunda inceleme yapılan tüm o süreçler ile karşı karşıya kalırız. Rüyalar, şakalar, dil sürçmeleri, yanlış anlama veya anlatmalar her biri egonun kurduğu uzlaşma araçlarıdır. Ego baskısı dolayısıyla bilinçaltına atılan arzu ve istekler bir şekilde açığa çıkarak katharsis sağlamaya çalışılır.

Aristo'nun *Poetika* adlı eserinde söz ettiği üzere katharsis "İnsan ruhunu tutkuların arındırmasıdır."⁴ Bu terim aynı zamanda psikoterapinin temel aracıdır. Serbest çağrışım adı verilen teknikle hasta özgürce konuşmaya teşvik edilir. Kliniğin dışında sanatsal yaratım için de aynı kavram "baskı

¹ Sigmund Freud, Sanat ve Edebiyat, Çev. Emre Kapkın&Ayşen Tekşen, Payel Yayınları,2016, İstanbul, s. 128.

² Robert W.Crapps, Psikanaliz ve Din, Çev. Ali Ayten, Marife, yıl.4, sayı:1 bahar 2004, s. 173.

³ Hayriye Yılmaz Odabaşı, Freud'un Leonardo Da Vinci Eseri ve Psikotarih Üzerine, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020, sayı:11, s. 310.

⁴ Aristo, Poetika, Can Yayınları, Çev. Sami Rıfat, İstanbul, 2015, s. 13.

altında tutulan dürtülerin düş gücü ve imgelem yoluyla yüceltilmesi ve böylece doyuma ulaştırılması olarak açıklanmaktadır.”⁵

Bilinçdışına bastırılmış içeriğin bahsedilen şekillerde dışa vurulamaması durumunda ise kişi rahatsızlık hissetmeye başlar ve bilinç düzeyinde farkında olmadığı savunma mekanizmalarını uygulamaya koyar. Bu mekanizmalardan bazıları şunlardır: Yansıtma kişinin istek ve arzularını başka birinin istek ve arzuları gibi göstermesidir. Yer değiştirme bir nesneye duyulan arzunun ya da öfkenin başka bir nesneye aktarılmasıdır. Ussallaştırma aktarılması sıkıntı verecek olaylara akla yatkın gerecekler bulmaktır. Saplanma kişinin yaşamında sıkıntı veren bir olayın yaşamın ilerleyen dönemlerinde yinelenmesi düş kurma kişiyi gerçek yaşamda doyumadığı istek ve duygularını gerçekleştirmiş gibi bilinçte canlandırma yüceltme arzu ve isteklerin toplumun kabul ettiği başka alanlara aktarılmasıdır. Sanatsal yaratımda tüm bu süreçlerin tezahürlerini bulmak mümkündür.

Freud'un sanatsal yaratımla temellendirilen psikolojik görüşlerini Carl Gustav Jung daha ileri götürerek mitolojik verilerle ilişkilendirmiş ve sanatsal yaratımda yer alan kavramların yazarın sahip olduğu genlerden, evrenin başlangıcından bu yana aktarılan kodlardan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bu görüşten hareketle insanlığın ilk üretimleri olan mitlerle ilgili araştırmalarla arketipsel incelemenin önünü açmıştır. “Arketipsel eleştiri yöntemi, yeniden üretilen her eserin bu yaşantılarla kurduğu bağlantının izini sürer. Bu sebeple arketipsel eleştiri eseri anlamlandırmak bakımından evrensel bir bakış açısı sunar.”⁶

“Evrenin var olduğu günden bireyin doğumuna uzanan kolektif bilinçdışı; merkezi güç, hayvan atalarımız, ilkel insan atalarımız, ırk toplulukları, ulus, oymak ve aileye ait içerikler ile doludur. Bilinçli davranışlar olamayan içgüdüler, ölüm, sevgi, korku, cinsellik gibi tüm insanlığa ait ortak hislerin kaynağı bilinçdışıdır ve kalıplaşmış biçimleriyle daima hazır bulunurlar.”⁷Sanatsal yaratımda tezahürlerini bulduğumuz bu simgelerin dillerin okunması Jung'dan sonra Campbell'in çalışmalarıyla geliştirilmiştir. Dünyanın her noktasından ve kültüründen ele alarak incelediği mitik metinlerle Chambell insan ruhunun temel dinamiklerini yakalamaya çalışmıştır. İlkel Mitoloji, Batı Mitolojisi, Doğu Mitolojisi ve Yaratıcı Mitoloji adlı kapsamlı eserleriyle ilk metinlerden, modern metinlere geniş bir yelpazede insan üretimlerini karşılaştırarak incelemiş ve hemen hepsinde aynılık arz eden bir seyri Kahramanın Sonsuz Yolculuğu adlı eserinde ortaya koymuştur. Campbell'in tüm bu hikâyelerde ısrar ettiği ortak simgelerin okunması ve anlaşılması oldu.

“Fakat ilk önce simgelerin dilbilgisini öğrenmeliyiz ve ben, bu esrara bir anahtar olarak psikanalizden daha iyi bir araç bilmiyorum. Psikanalizi konuya dair son söz olarak kabul etmesek bile, onun bir yaklaşım olarak iş görmesine izin verebiliriz. Buradan hareketle atılacak ikinci adım, dünyanın dört bir yanından bir dizi mitle halk hikâyesini bir araya getirmek ve simgelerin kendi adına konuşmalarına izin vermek olacaktır. Benzerlikler hemen gün yüzüne çıkacaktır; üstelik bunlar insanın gezegendeki binlerce yıllık ikameti boyunca yaşayageldiği temel gerçeklerin geniş ve şaşırtıcı biçimde değişmeyen bir ifadesini ortaya çıkaracaktır.”⁸

İnsanlığın ilk üretimlerinden modern edebiyata uzanan çizgide, sıradan insandan farklı bir bakışa sahip olanlar, görünmeyen ardında bir gerçekliğe dokunmak isteyenler, insanlığı kurtarmak isteyen kahramanlar, kendisi ile hesaplaşan bireyler hemen hepsi dil ile bazı ürünler ortaya koymuştur. İncelenmesi gereken zamansal olarak farklı zamanlara ortaya çıkan bu metinlerde, toplumsal farklılıklar, bireysel farklılıklar vs. türlü ayrımlar yapılırken anlatıların merkezde hep aynı simgeleri ve seyri kullanmasıdır. Bu simgelerin gönderdiği anlamlar ve merkezde seyreden yapı açıklığa kavuşturulursa insan ruhuna bakışımız gelişebilir. Bu gelişme ve değişim özellikle sosyolojik açıdan bazı problemlere çözüm teşkil edebilir.

⁵ Hayriye Yılmaz Odabaşı, , “Freud'un Leonardo Da Vinci Eseri ve Psicotarih Üzerine”, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020, sayı:11 s. 325.

⁶ Zeliha Öztürk, “Yenileşme Dönemi Türk Anlatılarının Arketipsel Eleştiri Yöntemi İle İncelenmesi (1796-1895)”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2017, s. 128.

⁷ Hicrani Gümüş, “Arketipsel Eleştirisinin Temel Kaynakları”, Gib Akademi, Cilt/Vol: 1 Sayı/Num: 1 Aralık/December, 2021, s.136.

⁸ Joseph, Campbell, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Çev. Sabri Gürses, Kabalıcı Yayınları, 2013, İstanbul, s. 15.

Arketipsel eleştiriye katkı sağlayan bir diğer isim Nortyp Fry'dır. "Arketipik eleştiri, şiiri, şiir sanatının ve şiir sanatını da bizim medeniyet adını verdiğimiz, doğanın bütünsel, insan taklidinin bir parçası olarak inceler."⁹ Bu inceleme bizi asla gerçek anlamda sahip olamayacağımız mutlak hakikate yaklaştırabilir. Gölgele sebep olanlar belki gerçek dünyanın tezahürleridir.

Arketipsel eleştiri teorisine katkı sağlayan teorisyenlerin her biri farklı alanlarda çalışan uzmanlardır. Jung psikiyatrist, Campbell mitolojist, Frye edebiyat eleştirmenidir. Ancak belirtildiği üzere, neredeyse hepsi benzer bir sonuca varır: Mitik düzen, ilksel kalıplar olan arketipler edebi metinlerin bütününde çeşitli maskeler altında ortaya çıkar. Son olarak sadece edebiyatta değil heykel, resim, müzik gibi her türlü yaratımda insan doğasının farkında olmadığı bir takım süreçlerin işlediğini ve bu süreçlerin hemen hepsinde tekrar eden belli kalıplar ve kavramların anlaşılması yoluyla açıklanabileceğini söyleyebiliriz.

1. Psikanaliz ve Edebiyat

Psikanaliz ve edebiyat ilişkisini bu iki disiplinin malzeme ortaklığında aramak mümkündür. İnsan ruhunun yansıması olan sanat ve o ruhun temel dinamiklerini bulmak gayesinde olan psikanaliz hemen her alanda birbiri ile iç içe geçmiş şekilde bulunur. "Cüretkâr biçimde, insanın en soyut tarafını, yani ruhu bilimsel araştırmanın nesnesi haline getiren psikanalizin büyük bir bilgiyi üzerine çekmesi, ana seciyesi merak olan 20. yüzyılda, birçok insan uğraşısının psikanalizle ilişkilendirilmesinin önünü açmıştır."¹⁰ Freud'un çalışmalarını temellendirmek için edebi üretimlerden yararlanması psikanalizin temellendirilmesinde edebi üretimlerin yerini ortaya koyar.

Yüzyıllarca süregelen insan özünde iyidir iddialarına sert bir darbe vuran psikanaliz insanı tüm yönleri ile ele almaya çalışır. "Psikanalizin insanın biriciklik iddialarına Kopernik'le Darwin'in devrimlerinden sonra üçüncü büyük darbeyi indirdiğini bildiren Freud, teorinin inşa doğasını ve kültürünü anlama noktasında önemli ipuçları temin ettiğini ileri sürer."¹¹

"Freud sanatçıyı nevroitik bir varlık olarak görür"¹² Sanatsal yaratımın nevroitik sınırdaki bireylerin açmazlarına bulduğu çözüm ve rahatlama aracılığıyla, ağlamaya benzeyen bir biyolojik yapının arınma sahasında ruhsal karşılığı olarak görülebilir. Bunun karşıtı bir düşünce sanatsal yaratıma ilham perdesi çekerek, onu kaynağını yüce olandan alan bir sırlar seçkisi olarak görür." Geniş kalabalığın ülfet ve ünsiyet perdesiyle üzerini örttükleri zenginlikleri, büyük sırları şairler keşfeder."¹³ Başka bir deyişle bilimsel bir varlık kazanmadan önce insan psikolojisi ve onun hemen tüm dinamikleri yazar ve şairler tarafından keşfedilmiştir.

Diğer bir ilişki şekli bir eleştiri kuramı olarak psikanalizdir. "Psikanalitik sanat kuramı yaratmada dış esin yerine kişisel gerilimi koyar"¹⁴ Tüm o yaratıcılığın biricik kaynağı Freud'a göre esin ya da ilham değil farkında olmadığımız psikolojik süreçlerdir. "İyi yürekli tabiat sanatçıya kendisinden bile sakladığı en gizli ruhsal itkileri yarattığı eserler aracılığıyla ifade etme yeteneği vermiştir ve bu eserler de sanatçıya yabancı ve kendileri de kendi duygularının kaynağından habersiz kişiler üzerinde güçlü bir etki yapmaktadır."¹⁵

Sanat ve edebiyat eserleri ile düşlerdeki yapının benzerliğini erken bir dönemde fark eden Freud, edebiyata dair görüşlerini yaratıcı yazarlar ve uyanıkken görülen düşler başlıklı yazısıyla ortaya koyar. Düşlerin uyanık yaşamda çocuklukta oyunla karşılandığını belirtirken yetişkinlikte bırakılan oyunun

⁹ Frye, Northrop, Eleştirinin Anatomisi, Çev. Hande Koçak, Ayrıntı Yayınları, 2015, İstanbul, s. 135.

¹⁰ Murat Beyazyüz, Cemil Meriç'in Psikobiyografisi, Timaş Yayınları, 2016, İstanbul, s. 19.

¹¹ Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, Say Yayınları, 2017, İstanbul, s. 361.

¹² Ali İhsan Kolcu, Edebiyat Kuramları, Salkım Söğüt Yayınevi, 2016, Erzurum, s. 176.

¹³ Nurullah Çetin, Şiir Çözümleme Yöntemi, Akçağ Yayınları, 2017, Ankara, s. 47.

¹⁴ Nurettin Öztürk, Psikanaliz ve Edebiyat, İnsan Bilimleri Araştırmaları, yıl:1, sayı:4, s. 20.

¹⁵ Sigmund, Freud, Leonardo Da Vinci, Oda Yayınları, 2019, İstanbul, s. 73.

yerini düşer ve fanteziler alır. Hiçbir şey yok olmaz yalnızca şekil değiştirir. Fantezi ise oyunun ikamesi görevini görürken bizi şiirin eşğine getirir. Şiir yetişkinlerin oyunudur.

"Freud edebiyatın fantezi dünyasının hazlarını temsillerle maskeleyerek biçimsel ve biçim üzerinden algılanan bir hazzı ortaya çıkardığını düşünür. Çünkü edebi eser arzu edileni kabul edilebilir hale getirir."¹⁶ Rüya kılıfının kişinin istek ve arzularına bilinçsizlik maskesi ile rahatsızlık veren duyguları ortadan kaldırması gibi, sanatsal üretim bu istek ve arzuların kılık değiştirilmesiyle yazarı bilinç düzeyinde fark edilmeden sağaltılır.

"Bir arzu giderme olmanın yanında sanatsal eser üretimi kayba karşı hissedilen yasin sanat yapıtıyla sağlanan onarımına denk gelir."¹⁷ Kayba karşı hissedilen yas da aslında bir arzunun nihayetidir. Arzusuna ulaşamayacak olan yazar/şairin bu istekten kurtulmak için aradığı yollar yasin sonuçlarıdır. "Realite ile arası açılan kişi, ruhsal bakımdan bizim için henüz bilmeceyi koruyan sanatçı yeteneği ile donatılmışsa, düşlemlerini hastalık belirtilerine değil de sanat yaratılarına dönüştürerek nevroza yakalanmaktan kurtarabilir yakasını ve bu dolambaçlı yolu izleyip gerçek bağlantısını yeniden kurabilir."¹⁸

Düşler gibi edebi yaratıma benzeyen başka bir yapı şakalardır. Şakalarda düşlerde olduğu gibi yüceltme görünümündeki yoğunlaştırma, yer değiştirme, zıddıyla maskeleyme görülür. Ancak Lacan'a göre var olan dilin bütün oluşumları bilinçdışı arzuları görünür kılmaz, bazı dilsel kurumlar bilinçdışı arzuyu gizler ve kişiyi hakikatinden uzaklaştırır. İşte bu yüzden önceden hazır sunulu olan dil ve bu dille kurulan söylem insanın gerçek neligini ortaya koymaz.

Sanatçının çocukluk anıları, bastırmaları ve yüceltmeleri sanat eserinde, günah çıkararak rahatlayan bir inanırın sayıp döktükleri şeklinde ortaya çıkarılır. Serbest çağrışım metoduyla da karşılanabilecek bu aktarım sanatçının rahatlamasına imkân tanır. "Bilinç boşalımı ve rahatlama, entelektüellerin yoğun ve yorgun zihinlerinin bir dışavurumudur."¹⁹

Burada dikkat edilmesi gereken dışa vurulmak istenen düşünce, arzu ya da kaygının belli bir siteme büründürülmüş olmasıdır. Bu nokta da sanat eserini rüyalarla aynı düzeye çıkarır. Uyanık olarak görülen rüyalar Freud'un deyimiyle gündüz düşleridir. Sanatçı kendisine ait olmayan kurmaca dünyada baskı altındaki düşlerini toplumun lanetine, dinin gazabına, ailesinin nefretine sebep olmadan ortaya çıkarabilir. Yine de başarılı polisiye yazarlarının katil olması katharsis için sanatsal dışavurumun yeterli olup olmadığını tartışmaya açabilir.

Freud'un bu kavramlarına karşılık olarak Jung persona, anima-animus, gölge ve özben arketiplerini koyar. Kendilik kişinin ulaşmak çabasında olduğu persona ve gölge arasında uyum sağlama gayretinde olan pişşik süreçlerin bütünüdür. Persona ise insan yaşamında dışta kalanların onu algılama şekli olarak değerlendirilebilir. Mesleki statüsüne göre davranış rolü gerektiren bir doktor, makyaj yapan kadın, tüm sinirine rağmen iyi anne rolünü ideal bulan anne gibi olanı değil olması gerekeni tüm karakter özelliklerimiz Jung tarafından persona olarak adlandırılır. Gölge olarak tanımlanan karanlık tarafısa insanın hayvana benzeyen yanını temsil eder. Bedensel olarak hareket eden hayvan gibi yeme, içime, uyku, cinsellik ve tüm bu alanlarda yer alan istekler bütünüdür. Anima, erkeğin kadınsı özellikler taşıyan tarafı olarak adlandırılırken animus, kadının içerisinde bulunan erkeksi öz olarak tarif edilir.

Tüm bu süreçlerde isimler farklı olsa da anlatılmak istenen kişinin ruhsal süreçlerle uyum içinde olmasının gerekliliğidir. Bu uyum bozulduğunda hastalanan ruh, kendi koruma sistemini ortaya koymuş ve bu uyumu sağlamak adına bazı savunma mekanizmaları geliştirmiştir. Bizim konumuz itibarıyla dilsel üretimlerin yer aldığı sanatsal yaratım bu yaratımda yer alan bazı dinamikler ehemmiyet arz eder.

Bunun dışında psikanalitik eleştiri edebi üretimin değeri ile ilgili bir yargı ortaya koymaz ya da bununla ilgilenmez. Değerli bulunan eseri yorumlama gayesi taşır. Tesir noktasında insan ruhuna tesir

¹⁶ Murat, Beyazyüz, a.g.e. s. 80.

¹⁷ Gamze, Boz Sülüoğlu, "Kleinci Psikanaliz Zemininde Çağdaş Sanatta Çirkinlik ve Tezahürleri", Sanat&Tasarım Dergisi, 12 (2), 2022: 347-364 s. 351.

¹⁸ Freud, Leonardo Da Vinci, Oda Yayınları, 2019, İstanbul, s. 52.

¹⁹ Ahmet Sarı, Psikanaliz ve Edebiyat, Salkım Söğüt Yayınları, 2008, Ankara, s. 67.

eden eseri, kalıcılık değeri ile birleştirerek bu eserin ruhsal yapıda var olan temel dinamikleri ortaya koyduğunu iddia eder. Bu dinamikleri analize tabi tutmak suretiyle insan ruhunun yapısına ulaşmaya çalışır.

Ortaya koyulan üründen hareketle sanatçının psikobiyoğrafisine ulaşmak psikanaliz ve edebiyat ilişkisinin bir başka yanıdır. Bu inceleme şekliyle yazarın ruhsal durumunu ortaya koymak yanında sanat yapıtında var olan karakterleri de analize tutabilir. Ve esere dönük bir kavram incelemesiyle evrensel bir sembol koleksiyonuna anlam katabilir.

2. Arketipsel Eleştiri Kuramı Bağlamında İsmet Özel'in Celladına Gülümserken Çektirdiğim Fotoğrafın Arkasındaki Satırlar Şiirinin İncelmesi

Cellada gülümsemek kişinin cellada teslimiyeti ve kaygıdan kurtulması ve varlık düzleminin reddi yani ölüm isteği olarak değerlendirilebileceği gibi, kaygı yaratan bir durumun tersine çevrilmesi olarak da okunabilir. Ölüm korkusu içte bir yüceltmeyle cellada gülümseyen ve yaşamın en olgun çağında ölüm meydan okuyan bir duruş sergilemek ölüm korkusunu yok saymak gayretidir. "ölüm kaygılarının "derinlemesine çalışılması" sonucunda ölümle yüzleşen kişinin kendi "dünyeviliğini" kavraması söz konusudur."²⁰ Bu dünyevilik mütevazı bir ağır başlılıkla kabul görmezse çatışma yaratır ve kişi bu uyumu yakalayana dek kendisine dışardan bakma eğilimi geliştirir. Şiirin ileri dizelerinde karşımıza çıkacak ayna motifi bu görüşü destekler.

"Ben İsmet Özel, şair, kırk yaşında.

Her şey ben yaşarken oldu, bunu bilsin insanlar

Ben yaşarken koptu tufan

Ben yaşarken yeni baştan yaratıldı kâinat

Her şeyi gördüm içim rahat"²¹

Arketiplerin ardında aranan törensel eylemlerde bazı sayıların ön plana çıktığı ve bu sayıların insan zihninde kalıplaşarak belli anlamlara geldiği bilinir."²² Jung'a göre kırk yaş gençlikle yaşamın son evresine geçiş arsında sınır çizgisidir. Şairin şiirine kırk yaş gibi tüm dinler ve toplumlarca olgunluk yaşı kabul edilen bir yaşta olduğunu belirterek başlaması psikanalizin verileri ışığında ulaşılmak istenilene ulaşmış olmak anlamında bir tamlık ifadesi belirterek, özseverlik olarak yorumlanabilir. Ancak Temellerini Narkisos mitinden alan kavram kişinin kendine yönelen bakılıni temsil eder. Mite göre hem Ekho hem de Narkissos arzu nesnelere ulaşamazlar. İkisi de baştan eksiktir; biri kendini ifade etme hakkından, diğeri yansımaları görebilme hakkından yoksun bırakılmıştır. Şiirin tamamına sirayet eden bu zıtlık yaratma, arzu nesnesine sahip olamama ve bir tamlık hali en iyi ifadesini narsisim kavramı ile bulur.

Her şeyin başlangıcında ve nihayetinde orada olması bir tür zamansızlık fikrini yansıtırken modern felsefi görüşü işaret eder. Bu görüş dünyanın insanı, insanın dünyayı yarattığı görüşünü ileri sürer. Dünyaya biz mana ve şekil veririz. Yine bu tüm zamanlarda mevcut bulunma anne rahmi, cennet arzusu, acının olmadığı sınırsız haz dünyasına arzu olarak okunabilir. Tanpınar'ın şiirlerinde de karşımıza çıkan bu zamanın bütünlüğü, Otto Rank'ın görüşleri doğrultusunda bazı araştırmacılar tarafından anne arzusu olarak yorumlanmıştır. Bir ölüm olmadan bir doğuş mümkün değildir. Tabiat döngüsünün öngördüğü haliyle, mitolojik metinlerde de kendine yer bulan yeniden doğum arzusu her zaman yok olmanın ıstrabını içerir.

Sözlerim var köprüleri geçirmez

Kimseyi ateşten korumaz kelimelerim

²⁰ Oğuz, Cebeci, Psikanalitik Edebiyat Kuramı, İtiki Yay. , 2004, İstanbul, s. 475.

²¹ İsmet, Özel, Erbain, Tiyo Yayıncılık, 2022, İstanbul, s. 231.

²² Zeliha Öztürk, a.g.t. s. 143.

kılıcsızım, saygım kalmadı buğday saplarına

Klasik Türk Edebiyatında kılıç, Allah'ın yeryüzüne halife olarak atadığı insanoğlunun sultanların elinde Allah'ın emrinin uygulayıcısı, şeriat nizam ve kanunun devamlılığını sağlayan, ortaya çıktığında fitnenin artık uykuya geçtiği kutsal bir obje mahiyetindedir. Şairin bundan mahrum olması hemen önce desteklenen peygamber kaynaklı ilahi sözlerden mahrum olması, nefesine karşı verdiği savaşta kendisini eksik ve güçsüz görmesidir. "Arketip olarak da kılıcın güneşin gücüne yönelik bir anlamı vardır. Peygamber İsa'nın ağzından bu nedenle kılıç, yani yaratıcı ateş, söz ya da logos çıkar."²³ Güneşin her şeyi aydınlatan ve gerçeği ortaya çıkaran ışığı söz ve kılıç gibi iki sembolle verilmiştir. Evreni kurtaracak ve ona nizam verecek bir söz anlayışı, şairin farkında olmadığı bir kahramanlık isteği olarak yorumlanabilir.

Uçtum ama uçuşum
radarlarla izlendi

Uçmak, yukarı, göğe doğru yapılan bir harekettir. Ruhun yöneldiği yerin gökler olması, ilahi bir kaynağa ulaşma çabasıdır. Ancak başarısız olunması bu uçuşun takip ve tespit edilerek durdurulması seyrin kendi mantığına aykırı bir süreçtir. Bu uçuşu engelleyen yeryüzü saadetleridir. Uçmak Jung'a göre en ilkel, karanlık yönlerimizle kucaklaşacaktır. Bu uçuşun radarlarla izlenmesi kişiliğin görülmek istenen yönlerini bastıran bir persona olarak okunabilir.

Haytanın biriyim ben, bunu bilsin insanlar
ruhumun peşindedir zaptiyeler ve maliye
kara ruhlu der bana görevini aksatmayan kim varsa
laboratuvarda çalışanlara sorarsanız
ruhum sahte
evi Nepal'de kalmış
Slovakyalı salyangozdur ruhum

Şiirin tamamına sirayet eden geniş bir zaman ve mekân algısı dikkat çeker. Ancak evi Nepal de kalmış salyangoz Hz. Âdem'e atıf olarak da okunabilir. Ev insanın korunması, mutluluğu, yaşamı için en temel unsurlardan bir tanesidir. Ana tema gurbettir. Ruhun gurbeti. Salyangozun kabuğunun dışında yaşam şansı bulunmaması ise şairin hatta insanın bu dünyada yaşamının imkânsızlığını gösterir. Hali hazırda yaşayan beden değil ruhtur. Ruhun gerçek manada yaşaması ise cennetle simgelenir. İlk evinden acının ve korkunun olmadığı sonsuzluk diyarından kovulan Âdem, kabuğu ötelerde kalmış bir salyangozla özdeşleştirilmiştir. Geri dönüşün zorluğunu ifade eden mısralarda anlatım gücünü, hareketinin yavaşlığı ile bilinen salyangoz imgesinden alır.

aynada iskeletini
görmeye kadar varan kaç
kaç kişi var şunun şurasında?

Ayna tüm şairlerin sesinde açıkça önem arz eder. Karşısında duranı yansıtma özelliği ile ayna gözün görmediklerini de gösterme özelliğine sahiptir. Aynaya baktığında iskeletini görmek, tüm o et yığından, deriden, renkten, gösterişten sıyrılmış insanın esas taşıyıcı sistemini görmek demektir. Bu görünenin ardında görülmeyenin yarattığı karmaşa şairi rahatsız eden duygulardır. Bilincin dışında olup bitenleri gördüğünü iddia eden şairin bunu bir iskeletle ifadesi hoş olmayan fikir ve arzuların tespitidir. "Bilinçdışı daima yağdaki sinek, mükemmellik dolabındaki iskelet, anlatılan güzel hayalleri yıkmamak için uydurulan acı verici bir kandırmaca, insanı yapımıza tutunmuş ve özlem duyduğumuz berraklığı gölgeleyen dünyeviliktir. Simyaya göre pas, bakır yeşili gibi metalin hastalığıdır ama aynı zamanda bu hastalık, felsefi altının hazırlanmasında da temelidir."²⁴

boşa çıkmış çabalar, bozuk niyetleriniz

²³ Carl Gustav, Jung, Dönüşüm Sembolleri, Alfa Yay. Çev. Firuzan Gürbüz Gerhold, 2022, İstanbul, s. 477.

²⁴ Carl Gustav, Jung, Rüyalar, Pinhan Yayınları, Çev. Aylin Kayapalı, 2015, İstanbul, s. 246.

içinizde kırık dökük, yoksul, yabansı
verin bana
verin taammüden işlediğiniz suçları da.

İnsanlığın acılarını sırtlanma arzusu kendini gösterme ve kahraman olma duygusu ile ilişkilidir. Hz. İsa'ya atıf olarak da okunabilecek bu durum kendini feda etme ve bu yolla bir kahramanlık elde etme arzusudur. Başlangıçtan itibaren ilahi bir kaynağa erişme arzusu okunan kahramanlık arzusu, İsa ile sağlanan özleşmeyle tanrısal olana vahiyden daha yakın olma ihtiyacı olarak yorumlanabilir. Bu ihtiyaç şiirde hemen her mısradaki insansal olan yanın şairinin arzusunun önüne engel olarak çıkması ve tanrısal olanın arzusudur.

Bakın ben, birçok tuhaf
marifetimin yanı sıra
İlginç ödeme yolları bulabilen biriyim
Üstüme yoktur ödeme hususunda

Ödeme, yaşanmamış tüm arzular ve bilerek ve bilmeyerek işlenmiş suçlar karşısında bir bedel. Suçlu psikolojisinin tetiklediği bir kefarete. Şair bu ödeme yollarını bulduğunu ima ediyor. Bunun dışında insanlığın tüm cezasını üzerine çekerek bir bedel ödeme ve temizlenme arzusu da olabilir. "insan ruhunu arındırmak, içini ezen yahut iç dünyasında ağırlık yapan tortulardan, fazlalıklardan kurtulmak ister."²⁵ Ve ardından gelen mısralar insan psikolojisinin eksiklikler karşısında kullandığı tüm savunma mekanizmalarını gösteriyor.

Yapılsın adil pazarlık
yapılsın yapılacaksa
işte koydum işlemeyi düşündüğüm suçları

Freud'un da önem verdiği maddenin korunumu yasasına göre, insan ruhunun dinamikleri de bir ruhsal determinizm olarak adlandırılabilir. Ürün girdileri ve çıktıları değişmeden tekrar eden benzer bileşikler meydana getirir. Arzular ve bastırmaların kaynakları ve sonuçları hiç değişmez ve bu şaire göre adil bir plandır.

Ne yapsam
döl saçan her rüzgarın
vebası bende kalacak
varsın bende biriksin
durgun suyun sayhası
yumuşatmayı bilen ateş
öğüt sahibi toprak
nasıl olsa geri verecek
benim kılıcımı.

"Kılıç ateştir ama hapsedilmiş ateştir" der Bachelard. Ateş güneşten çalınmıştır, güneşe aittir. Cemiyete hitap etmek isteyenler bu Promete fikrini kullanır."²⁶ Yaşamsal öneme haiz yapının tanrılardan çalınıp insanlığa hediye edilmesi fikridir. İsmet Özel'in tek bir şiirinden hareketle geçen mısralarda bahsedildiği üzere cemiyet için kendini feda ve bir kahramanlık arzusu göze çarpar. Bu kahramanlık ilahi sözlere kaynak olma arzu olarak okunabilir. Aynı şekilde toprak hazinelerin yatağıdır. Her şeyi çoğaltarak geri veren bir anne imajı olarak değerlendirilebilir. Ateş ve demirin topraktan çıkması da kılıç sembolünü, yani doğadan gelen bir armağan fikrini kesinleştirir. Bu noktada dört ana unsurla sabitlenen bir yeniden

²⁵ Gariper, Cafer& Bayraktar, Yasemin, Dionizyak Coşkunun İhtişam ve Sefaleti, Yakup Kadri'nin Nur Baba Romanına Psikanalitik Bir Yaklaşım, Çizgi Kitabevi, 2019, İstanbul, s. 174.

²⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Dersleri, Dergâh Yayınları, 2018, İstanbul, s. 226.

doğuş arketipinden söz edilebilir. "Yaşamın döngüsel oluşunu vurgulayan bu ilahi eylem ölümsüzlüğü/ebediyeti vurgulayan bir unsur olarak kutsal anlatıların en sık kullandığı kalıplardan biridir."²⁷ Ölümlü olanla ölümsüz olanın birliği, sonsuzluğa duyulan ihtiyacın yarattığı inanç eylemidir.

Şairin bu ümit var tavrının yanında dört ana unsur hava, su, ateş ve toprak türlü sıfatlarla verilirken tüm bu zıtlıkların yarattığı bir uyumdan söz ediliyor. İnsanoğlunun ve doğanın yapı taşları her şeye rağmen bu özelliklerin kötü ve iyi işlevlerin her birinin onda bulunmasından kaynaklanan bir sonuçlar zincirlerinin doğal bir süreç olduğunu söylerken, kendi günahlarının suçunu onu bu maddelerden mürekkep yaratan bir ilahi güce aktarıyor. Psikolojide yansıtma mekanizması olarak tanınan bu mekanizma, bireyin ruhsal bütünlüğünü sağlaması için olaylar onun iradesi dışında gerçekleşmiş algısı ile karakterizedir. "Elbette etik olarak herkesin kendi ağzına kaşık sokmaktan aciz olduğu bu Gerizakalı Çocuklar Evinin bütün sorumluluğunu Tanrı'ya bırakmak daha uygun olur; ama insanın kedisine emek vermesi ve ruhunda gelişebilecek bir şeyler olduğunu anlaması daha değerlidir."²⁸

İslam inancında da yer alan Anasır-ı Erbaa, dört unsurdan oluşur. "Bunlardan mutlak ağır olan unsur (toprak) aşağıya doğru, mutlak hafif olan (ateş) yukarıya doğru, izafi ağırlık ve hafifliğe sahip bulunan diğer ikisi ise bunların arasında hareket ederler."²⁹ Aşağı doğru harekete zorlanan insan nefsinin vadedilen kılıçla yukarı doğru hareketine duyulan umut bu dört unsurla simgelenir. Tüm bu olanlara, bu saçmalıklara, günahlara ve yanlışlara rağmen kılıcın ona geri verilmesi nihayetinde yaratıcının yeryüzünde güç verdiği söz sahibi nadir insanlardan olacağı umududur. Bu umut eve ulaşacağına duyulan inançtır. Ev, insanın hatasıyla sürüp çıkarıldığına inanılan o kusursuz beldedir.

İçeriğinin yanında biçimin de anlatıda bir değer ifade ettiği görüşü Nietzsche, Bahtin ve Frye tarafından vurgulanmıştır. Baktin anlatının birden çok katmandan oluştuğunu ve bu katmanlardan birinin biçim olduğunu söyler. Çünkü biçim anlamın düzenlenme biçimini içerir. Freud'un geliştirdiği psikanalitik eleştiri kuramı yazar merkezli bir yapıdayken Jung'un ana hatlarını ortaya koyduğu arketipçi eleştiri metin merkezlidir. Arketipçi eleştiri sadece arketipsel sembollerin bulunması ve bu sembollerin okunması değildir. Bu sembollerin biçimsel özelliklerinde de bir anlam arayışına çıkar.

Şiirin genelinde dikkat çeken biçimsel unsurlardan biri, imla yapısının kurallara aykırı oluşudur. Bu aykırılık kasıtlı olmadığı gibi uyum ya da uyumsuzlukta bir belirleyici bulunmaz. Modern şiirde sıklıkla karşılaştığımız bu yapı aslında bazı düşünce ve maksatlar gizler. Bu yapı psikolojik olarak insan ruhunun yıkıcılığını ve öfkesini simgeler. Bunun yanında özellikle noktalama işaretlerinin kullanılmaması estetik bir kaygı olarak da okunabilir. "Nokta kullanmak bir dizi kırılma, belirsiz bir ifade dizesi olması istenen dizeleri kesintili anlam birimleri şeklinde doğramak olurdu."³⁰ Şairin ruhunda yaralanma kopukluklar, tamamlanmamışlıklar ve kesin bir bitmemişlik sembollerin dışında biçimde de kendini gösterir.

Yine ses tekrarların p, ç, t, k gibi sert ünsüzlerle örülü olması şairin kişilinde bulunan bir sertlik ifadesi olabilir. Aralıklı olarak tekrarlanan sert sesler şiirin muhtevasını oluşturan isyan, nefret ve şikâyet duygularını destekler. İsmet Özel demonik özellikler gösteren bu kişilik özelliklerinden kahramanlık payesi olan bir güce ulaşmak ister.

Kişî çekim eklerinin 1.tekil şahsa odaklanmış olması ise derin bir narsisizm algısının ifadesi olabilir. Yine fiil çekimlerinde kullanılan geniş zamanlı çekimler hayatın aldatici bir oyun olduğu fikrini ve süresiz ve boyunca devam eden bu geniş zaman kipi kullanımının şiirin sonunda gelecek zamana bırakması tüm bu karamsarlığa rağmen kuvvetli bir inancı ve "şüphe edilmeyen bir imanı"³¹ ifade eder.

Şiirde kullanılan -ler -lar eklerinin nicelik çokluğu nitelik olarak esere hacim vermektedir. Bu eklin gramatikal manası dışında ahenge olan katkısı göz önüne alınmış olmalıdır. Bu biçimsel yararı dışında eklin anlama verdiği kesafet ve hacim aktarılması istenen düşünceyi de çoğaltır ve belirginleştirir.

²⁷ Zeliha, Öztürk, a.g.t. s. 194.

²⁸ Carl Gustav, Jung, a.g.e., s. 186.

²⁹ TDV İslâm Ansiklopedisi, 1991, İstanbul, Cilt:3 s.149-151.

³⁰ Terry Eagleton, Şiir Nasıl Okunur, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 189.

³¹ Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, Dergâh Yayınları, 2009, İstanbul, s. 231.

Sonuç

Şair ve yazarların ister perde arkasından peygamberlere gösterilen sırlar gibi ilahi kaynaklı sözlere muhatap olduğuna ister sezgi gücüyle sıradan insanın fark etmediği gerçekliği görebiliyor olduklarına inanılsın nihayet bizi sanatçı kişinin sözlerinin ardını araştırmaya götürür. Bu araştırma sanatçının biyografisine odaklanarak onun yaşamında etkili olan olay ve unsurların sebep olduğu davranış şekillerini açığa çıkarabilir. Aynı yöntemle kurmaca eserlerde yaşam bulan karakterleri de analize tabi tutabilir ve bazı sonuçlara varabiliriz.

Görülenin ardında gizli olana odaklanan psikanaliz, her ne kadar bir yöntemi olmasıyla bilim sahasına yaklaşırsa da, sonuçların analizin psikolojisine bağlı olduğu gerçekliği ve nesnel olmayışı ile bilimden uzaklaşır. Ancak bugün nesnel bilimin geldiği noktaya hayal gücü ile geldiği düşünülürse, bu dinamiklerin araştırılmaları, ortak sembollerin ortaya çıkarılması ve bu sembollerin yorumlanması insan yaşamına ciddi katkılar sağlayacaktır. Sanatsal metinlerin gücü buradan gelir. Onlar keşfettikleri ruhsal iskelete içeriden dokunur ve onu tamir ederler.

Edebi eser incelemesinin bir sanat metnini ve anlama ve yorumlama dışında, bu yorumlarla geleceğe katkı sağlaması gerekir. İş bu niyetle Türk edebiyatının başarılı şairlerinden olan İsmet Özel'in bir şiiri üzerinden, şiirde biçimsel unsurların psikolojik tezahürleri ve arketipsel semboller tespit edilmeye çalışılmıştır.

Arketipsel imgeler edebî eserde hissedilemeyen derinliklerden seslenen yapıların dışavurumudur. Jung'un formüle ettiği biçimiyle edebiyat dünyasını da etkilemiştir. Mitolojilerden modern metinlere metinlerarasılık bağlamında da okunabilecek bir palimpsest özellik taşır. Bu çalışmada yazarın ortaya koyduğu ruhsal seyir evrensel semboller ışığında okunmaya çalışılarak, hakkında sayısız çalışma yapılan İsmet Özel'in ruhsal yapısı irdelenmiştir.

Celladıma Gülümserken Çektirdiğim Fotoğrafın Arkasındaki Satırlar şiiri yazarın yaşamın ortasında verdiği varlık mücadelesinin bir öyküsüdür. Modern insanın içinde kıvrandığı bireyselleşme ve kendinden kaçma olgusu içinde yine de zeminde hissedilen bir aşkınlık inancı ile kendisinde bulunan tüm rahatsızlık verici unsura rağmen bir yeni yaşam formuna inanç ihtiva eder.

Kılıca sahip olacak bir iskeletin gideceği yol uzun ancak imkânsız değildir. Yazın ürünlerinin tamamında vuku bulan bir yokluk ve o yokluğun hissedilmesi ile çıkılan arayış bir zaferle ya da bir felaketle son bulur yazgısı Campbell'in de sistemleştirdiği şekliyle bu şiirde de karşımıza çıkar. İskelete yaklaşan bir görüntünün dört temel unsurla sarılıp bir kılıca sahip olacağı fikri insan ruhunun temel arzusu olarak okunabilir. Sürgünde olan ruhun türlü imgelerle cennete, dağılmış kişiliğin tamlığa, engellenmiş varlığın hayalini kurduğu kahramanlığa kavuşacağı inancı şiir boyunca türlü imgelerle yinelenmiştir. Arayış arketipi felsefi bir bakış açısıyla insan türünün anlam arayışını yansıtan bir duygudaşlık temelinde okur kişisine de estetik haz vadeder.

Yazarın kullandığı sesler ve şiirin fonetik unsurlarında bir zıtlık dikkat çeker. Sanat eserinin her ruhun resmi olduğu görüşünü destekleyen bu şiir, İsmet Özel'in yaşadığı çatışmanın açık bir resmidir. Tezat sanatına sıklıkla yer veren şair kişiliğinde bulunan çatışmayı sergiler. Jung "enantidromia yasası" ile her gücün karşıt gücüyle ifade edilebileceğini ileri sürer. Şairin sözcük kullanımındaki bu zıtlık ifadeye kuvvet veren ve anlatımı güçlendiren bir yapı oluşturur.

Şiirin tamamına sirayet eden yüce arketipi daima bir ideale işaret eder. Bu arketip şairin ulaşmak istediği bir kahramanlık payesi olarak okunabilir. Bu yüce arketipinin yanında bir gölge arketipi olarak şairin iskelet tasviri ile verdiği bir engelleyiciler bütünü ile karşılaşırız. İnsanın yaşam yolculuğunda yakasını bırakmayan bu gölge arketipi şairin muhayyilesinde ancak ilahi güçle yenilebilir ve yüce arketipinin zaferi böylece kutlanabilir.

Nihayetinde ilahi kaynaklı sözlerden, mitolojik metinlere, destanlardan modern anlatılara geniş bir yelpazede hemen her türde temel amaç anlama ve aktarmaktır. Bu temel amacın insan ruhu her yerde bir aynıdır algısı temelinde hem yazarda aynı dinamikleri tekrar etme hem de okurda aynı bilme ihtiyacının

duygudaşlığı sebebiyle yarattığı estetik haz benzerdir. İş bu düşünce İsmet Özel'in bir şiirinden hareketle desteklenmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aristo, Poetika, Çev. Sami Rıfat, Can Yayınları, İstanbul, 2015.
- Beyazyüz, Murat, Cemil Meriç'in Psikobiyografisi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.
- Campbell, Joseph, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Çev. Sabri Gürses, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Oğuz, Cebeci, Psikanalitik Edebiyat Kuramı, İtaki Yayınları, İstanbul, 2004.
- Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Say Yayınları, İstanbul 2017.
- Crapps, Robert W "Psikanaliz ve Din", Çev. Ali Ayten, Maarife, yıl.4, sayı.1 bahar 2004, s. 171-190, 2004.
- Çetin, Nurullah, Şiir Çözümleme Yöntemi, Ankara, Akçağ Yayınları, Ankara, 2017.
- Eagleton, Terry, Şiir Nasıl Okunur, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Freud, Sigmund, Psikanaliz Üzerine Beş Konfrerans, Say Yayınları, İstanbul, 2015.
- Freud, Sigmund, Sanat ve Edebiyat, Payel Yayınları, Çev. Emre Kapkın&Ayşen Tekşen, İstanbul, 2016.
- Freud, Sigmund, Leonardo Da Vinci, Oda Yayınları, İstanbul, 2019.
- Frye, Northrop, Eleştirinin Anatomisi, Çev. Hande Koçak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015.
- Gariper, C.& Bayraktar, Y. Dionizyak Coşkunun İhtişam ve Sefaleti, Yakup Kadri'nin Nur Baba Romanına Psikanalitik Bir Yaklaşım, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2019.
- Gümüş, Hicrani, Arketipsel Eleştirinin Temel Kaynakları, Gıb Akademi, Cilt/Vol: 1 Sayı/Num: 1 Aralık/December, 2021.
- Jung, Carl Gustav, Dönüşüm Sembolleri, alfa yay. Çev. Firuzan Gürbüz Gerhold, İstanbul, 2022.
- Jung, Carl Gustav Rüyalarda, Pinhan Yayınları, Çev. Aylin Kayapalı, İstanbul, 2015.
- Kaplan, Mehmet, Tevfik Fikret, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kolcu, Ali, İhsan. Edebiyat Kuramları, Salkım Söğüt Yayınevi, Erzurum, 2016.
- Özel, İsmet, Erbaın, Tiyo Yayıncılık, İstanbul, 2022.
- Öztürk, Nurullah "Psikanaliz ve Edebiyat, İnsan Bilimleri Araştırmaları" yıl:1, sayı:4, s. 6-27, 1993.
- Zeliha Öztürk, "Yenileşme Dönemi Türk Anlatılarının Arketipsel Eleştiri Yöntemi İle İncelenmesi (1796-1895)", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi 2017.
- Sarı, Ahmet, Psikanaliz ve Edebiyat, Salkım Söğüt Yayınları, Ankara, 2008.
- Sülüşoğlu, Gamze. "Kleinci Psikanaliz Zemininde Çağdaş Sanatta Çirkinlik ve Tezahürleri", Sanat&Tasarım Dergisi, C:12, sayı:2, s. 347-364, 2022.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. Edebiyat Dersleri, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2018.
- TDV İslâm Ansiklopedisi İstanbul, Cilt:3 s.149-151, 1991.
- Yılmaz Odabaşı, Hayriye "Freud'un Leonardo Da Vinci Eseri ve Psicotarih Üzerine", Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:11, s. 301-334, 2020.

RUSYA FEDERASYONU'NUN ULUSAL ÇIKARLARI VE ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

*Mehmet Erkan KILLIOĞLU**

Özet

Edebiyatın Özel Askeri Şirketlerin (ÖAŞ) jeopolitik ve ekonomik çıkarların korunması amaçlı olarak kullanımı Rusya açısından yeni bir olgu değildir. Rusya'nın bu konuda 16. yüzyıla kadar giden bir tecrübesi vardır. Çarlık Rusya'sı elde ettiği ve oldukça faydalı bulduğu bu tecrübe sonrasında ordu dışı grupları, bunlar içerisinde özellikle de Don Kazaklarını, müdahil olduğu tüm çatışmalarda kullanmıştır. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve devlet mekanizmasının işlevsizleşmesi yüzünden Rus devleti yetişmiş güvenlik kadrolarının bir kısmını kaybetmiştir. Güvenlik örgütlerinden gelen bu yetişmiş ve profesyonel görevliler hayatını idame ettirebilmek için ya özel sektöre ya da organize suç örgütlerine katılma yoluna gitmiştir. Bu yüzden Rus özel askeri şirketlerinin ilk ortaya çıkışını bu döneme kadar götürmek uygun olacaktır. Bu çalışmada Rusya Federasyonu'nun ulusal çıkarlarını koruma noktasında Rus ÖAŞ'ın nasıl kullanıldığı incelenecektir. Son yıllarda bilinirlikleri Wagner Group ile artan Rus ÖAŞ'ları Batı'daki benzerlerinden farklı olarak fiilen mevcut olmalarına rağmen, kanunen illegaldirler. Ülkenin Anayasası ve Ceza Kanunu'nda gereken düzenlemeler yapılmadığı için Rusya'da ÖAŞ kurmak ve paralı askerlik yapmak ağır cezası olan bir suçtur. Bu sorunu ortadan kaldırmak adına bir dizi yasa teklifi hazırlanmıştır. Bunlardan bazılarını bizzat Putin'in desteklediği söylentisi yayılsa da hiçbiri başarılı olamamış ve ÖAŞ yasal statü kazandıracak yasa teklifi kanunlaşmamıştır. Bu duruma rağmen kanuni dayanaktan yoksun olan Rus ÖAŞ'larının sayıları hızla artmaktadır. Keza ÖAŞ'ların sunduğu hareket ve kullanım esnekliği, oldukça etkili olan fayda/maliyet dengesi, çok fonksiyonlu yapısı, faaliyetlerinden dolayı devletlerin doğrudan mesul tutulamaması gibi sebepler Rus ÖAŞ'larını Kremlin açısından vazgeçilemez hale getirmiştir. İşte bu durum 6 bölümden oluşan bu çalışmada incelenecek, Rus ÖAŞ'larının emsallerinden farkları açıklanacaktır.

Anahtar kelimeler: Rusya Federasyonu, Primakov Doktrini, Yakın Çevre Politikası, Özel Askeri Şirketler, Rus Özel Askeri Şirketleri.

THE NATIONAL INTERESTS OF THE RUSSIAN FEDERATION AND THE PRIVATE MILITARY COMPANIES

Abstract

The use of Private Military Companies (PMCs) for the protection of geopolitical and economic interests is not a new phenomenon for Russia. Russia has experience in this regard dating back to the 16th century. After this experience, which Tsarist Russia gained and found very useful, it used non-military groups, especially the Don Cossacks, in all conflicts in which it was involved. Due to the dissolution of the Soviet Union in 1991 and the dysfunction of the state mechanism, the Russian state lost some of its

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, e-mail: mehmeterkan@comu.edu.tr

trained security personnel. These trained and professional officers chose to join either the private companies or organized crime sects in order to survive. Therefore, it would be appropriate to date the first emergence of Russian private military companies to this period. In this study, it will be examined how the Russian PMCs is used to protect the national interests of the Russian Federation. Although Russian PMCs, whose popularity has increased in recent years with the Wagner Group, unlike their counterparts in the West, are illegal by law. Since the necessary regulations have not been made in the country's Constitution and Criminal Code, establishing a PMC and engaging in mercenary service in Russia is a crime with a heavy penalty. A number of legislative proposals have been prepared to eliminate this problem. This situation will be examined in this study consisting of 6 chapters, and the differences of Russian PMCs from their counterparts will be explained.

Keywords: Russian Federation, Primakov Doctrine, Near Abroad Policy, Private Military Companies, Russian Private Military Companies.

Giriş

Özel Askeri Şirketlerin (ÖAŞ) jeopolitik ve ekonomik çıkarların korunması amaçlı olarak kullanımı Rusya açısından yeni bir olgu değildir. Rusya'nın bu konuda 16. yüzyıla kadar giden bir tecrübesi vardır.¹ Bu dönemde Baltık bölgesinde hâkimiyet kurmak isteyen Çarlık Rusyası, 1558-1583 yılları arasında süren Livonya Savaşı sırasında paralı askerlerden de yararlanma yoluna gitmiştir.² Çarlık Rusyası elde ettiği ve oldukça faydalı bulduğu bu tecrübe sonrasında ordu dışı grupları, bunlar içerisinde özellikle de Don Kazaklarını, müdahil olduğu tüm çatışmalarda kullanmıştır.³ Kendi adına savaştırmak için paralı askerlerin istihdamı uygulaması tarihi seyir içinde farklı farklı isimler almış olsa da temelde izlenen metot ve ulaşılan sonuç değişmeden kalmıştır. Bu uygulama Rus Devleti tarafından görülen lüzum ve fayda üzerine gerekli görülen her durumda kullanılmıştır. Bunun en güncel örneği ise Ukrayna Savaşı'nda, özellikle de Bahmut ve çevresinde Wagner Grup elemanlarının kullanılması gösterilebilir.

Rusya, özellikle 1917 öncesinde çoğu Rus olmayan etnik gruplardan oluşturulan paralı asker gruplarını keşif gezisi, kolonizasyon ve iç isyanların bastırılması gibi durumlarda sıklıkla kullanmıştır. Örneğin Orta Asya'yı keşif için gönderilen ve hezimetle sonuçlanan Çerkasski misyonunda keşif gezisinin başında ihtida edip Hıristiyan olmuş bir Kafkasyalı kullanılmıştır.⁴ Sovyetler Birliği döneminde (1922-1990) ise devlet çıkarlarını korumak ve gerçekleştirmek için düzensiz grupları kullanmaya devam etmiştir. Özellikle Batı Dünyası ile Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde yaşanan rekabette Sovyetler Birliği sıklıkla askeri danışmanları da bu kapsamda kullanmaya çalışmıştır. Askeri danışmanlar, özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde Sovyetler Birliği'nin çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi için aktif bir şekilde etki ajanı olarak kullanılmıştır. Amaçları ve mevcudiyetleri genelde yerel askeri güçlere eğitim ve teknik destek sağlamak şeklinde resmileştirilmeye çalışılmış olsa da Sovyet askeri danışmanları çatışmalarda da aktif görev almıştır.⁵ Bu duruma en güzel örneklerden birisi Libya'dır. 1980'li yıllarda Libya, ülkesindeki Sovyet askeri danışmanlarını Nijer, Çad ve Mısır'la yaşadığı sınır savaşlarında da kullanma yoluna gitmiştir. Bu durum Sovyet askeri uzman ve danışmanlarının kullanımı sürecinde yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bu danışmanların bir kısmı (birkaç bin kişi) Libya'da kalmaya devam etmiş ve Kaddafi için çalışmıştır. Bu yüzden bu Sovyet askeri danışmanları için Afrika'daki ilk Rus paralı askerleri olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.⁶

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması devlet kurumlarına olduğu gibi Rus toplumuna da ciddi zarar vermiştir. Hızlı ama eksik planlanmış olan ekonomik reform ve pazar ekonomisine geçiş süreci kilit önemdeki kamu kurumlarını ya yok etmiş ya da paralize olmasına neden olmuştur. Bu durumun kurbanlarından birisi de silahlı kuvvetler ve güvenlik kurumları olmuştur. Devlet mekanizmasının işlevsizleşmesi yüzünden Rus Devleti yetmişmiş kadrolarından bir kısmını kaybetmiştir. Güvenlik

¹ Sergey Sukhankin ve Alla Hurska, Russia's Private Military Contractor's: Cause for Worry, Defense and Security Foresight Group, University of Waterloo, 2020. Ayrıca bkz. Sergey Sukhankin ve Alla Hurska, "Russia's Private Military Contractor's: Cause for Worry", Canadian Military Journal, 2021, cilt: 21, sayı: 2, s. 14-25.

² "1558-1583 yılları arasında cereyan eden Livonya Savaşı, Rusya ile Batı arasında 16. yüzyılda yaşanan en büyük savaştır. Hatta Alexander Filyushkin'e göre Rusya ile Avrupa arasındaki ilk savaş olarak da adlandırılması yanlış olmayacaktır" Alexander Filyushkin, "Livonian War in the Context of the European Wars of the 16th Century", Russian History, 2016, sayı: 43, s. 1-21.

³ Frank G. Hoffman, "Hybrid Warfare and Challenges", Joint Forces Quarterly, 2009, sayı: 52, s. 34-39. Ayrıca bkz. Valery Gerasimov, "The Value of Science is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations", Military Review, 2016, s. 23-29; Vladimir Rauta, "Towards a Typology of Non-state actors in 'Hybrid Warfare': Proxy, Auxiliary, Surrogate and Affiliated Forces", Cambridge Review of International Affairs, 2020, cilt: 33, sayı: 6, s. 868-887.

⁴ "Alexander Bekoviç-Çerkasski, Kabarda kökenlidir. Hristiyan olmadan önceki adı Devlet Giray Mirza'dır. 1713 yılında Emanet olarak Rus Çarlığı'nın hizmetine verilmiş ve ihtida ettirilmiştir. İsim olarak Alexander seçilirken, etnik kökeni göstermek için Çerkasski ve soylu olduğunu göstermek için de Türkçe'deki 'Bek-Bey'den türetilen Bekoviç'i kendisine soyadı olarak almıştır." Andrei Lobanov-Rostovsky, Russia and Asia, Macmillan Company, 1933, New York, s. 74; Samantha Rogers, "Alexander Bekovich-Cherkasski: Beginning of Russia's Imperialistic Expansion in Central Asia", Kafkasya Çalışmaları-Sosyal Bilimler Dergisi, 2022, cilt: 7, sayı: 13, s. 88, 91-92.

⁵ Igor Eliseev ve Alexey Tikhonov, "V Teni Pyramid", Rossiyskaya Gazeta, 2020, №5300/221, <https://rg.ru/2010/09/30/taina.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2023).

⁶ Sergey Sukhankin ve Alla Hurska, Russia's Private Military Contractor's, s. 3.

örgütlerinden gelen bu yetişmiş ve profesyonel görevliler hayatını idame ettirebilmek için ya özel sektöre ya da organize suç örgütlerine katılma yoluna gitmiştir. Bu yüzden Rus özel askeri şirketlerinin ilk ortaya çıkışını bu döneme kadar götürmek uygun olacaktır.⁷

Yönetim şekilleri değişmiş olsa da bu konudaki Rus politikası süreklilik ve mevcudiyet arz etmiştir. Rus ÖAŞ ve paralı askerlerin mevcudiyeti 2018 yılı Şubat ayında Suriye Deyrizor'da ABD özel kuvvetleri ile Wagner paralı askerleri arasında cereyan eden olaydan sonra daha fazla bilinir ve medyada konuşulur hale gelmiştir. İddiaya göre 200'den fazla Rus paralı askeri bu çatışmada ölmüştür.⁸ Khasham veya Conoco Fields Muharebesi olarak da bilinen bu olay Rusya Federasyonu'nun Doğu Avrupa'dan Balkanlara, Kuzey Afrika'daki Sahel'den Sahraaltı Afrika'ya kadar olan bölgelerde Rusya Federasyonu'nun gayri kanuni bir şekilde ÖAŞ ve paralı askerleri kullandığını ortaya çıkarmıştır. İşte bu çalışmada özellikle Ukrayna-Rusya Savaşı ile daha da bilinir hale gelen Rus ÖAŞ'ın faaliyetlerine değinilecektir. Çalışmada kronolojik tarzda bir bilgilendirme yapılırken bu türden paramiliter yapıların Rus Devleti için yeni bir araç olmadığı, kullanımları konusunda tarihten gelen bir bilgi birikimi olduğu noktasına vurgu yapılacaktır. Bu türden şirketler Batı'da ilk kez 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Rus ÖAŞ'ın Batı'daki eşdeğerleri ile benzeşen ve ayrışan yönleri nelerdir? ÖAŞ tabiri sadece bir isim benzerliği midir, uygulamadaki farklılıklar nelerdir, konularına bu çalışmada değinilecektir.

Çalışmanın konusu Rus ÖAŞ'ları olduğu için, literatür taraması sırasında Rusça kaynaklar ve web siteleri incelenmiştir. Ortaya çıkan taslak daha sonra bu konuda İngilizce olarak yayınlanmış olan çalışmalarla desteklenmiş ve bir sentez ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile alana yapılması beklenen katkı ise Rusya Federasyonu'nun pragmatist yapısı ve güçlü devlet hafızasına dikkat çekmektir. Rusya Federasyonu'nun hareket tarzı, olayları anlama ve yönlendirme şekli ÖAŞ'ın uluslararası olaylarda kullanımı sırasında belirgin bir şekilde görülebilmektedir. Bu da örnek çözümleme yapılması için ÖAŞ'ın iyi bir fırsat sağladığını göstermekte ve bu paramiliter yapıların analiz çalışmalarındaki önemini arttırmaktadır.

1. Batı Dünyası İle Bir Rekabet Noktasında Bir Dış Politka Aracı Olarak Özel Askeri Şirketler (ÖAŞ)

Rusya'nın son yıllarda güvenlik çıkarlarını korumak ve dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için gayri nizami yöntemleri de kullanmaktan çekinmediği ve ortaya çıkan şartlara adapte olmaya çalıştığı görülmektedir. Rusya'yı bu yola iten sebep ise Rusya'nın istekleri ile mevcut ekonomik ve askeri güç ve kabiliyetleri arasındaki farklılıktır. 2007 yılında Almanya, Münih'te düzenlenen güvenlik konferansında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin yaptığı konuşma ile Rusya'nın uluslararası arenaya yeniden büyük güç olarak dönmeyi istediğini ve bunun için gereken tüm tedbirleri alacağını işaretini vermiştir. Rusya Federasyonu yönetimi bu kapsamda mevcut uluslararası düzenin yapısını değiştirmek için girişimlerde bulunma yönündeki iradesini dile getirmiştir. Ayrıca 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Moskova'nın terk etmek zorunda kaldığı eski Sovyetler Birliği coğrafyası ve nüfuz alanında daha aktif

⁷ Sergey Sukhankin ve Alla Hurska, Russia's Private Military Contractor's, s. 3.

⁸ Christoph Reuter, "The Truth About The Russian Deaths in Syria", Spiegel International, 2018, <https://www.spiegel.de/international/world/american-fury-the-truth-about-the-russian-deaths-in-syria-a-1196074.html> (Erişim Tarihi: 29.05.2023); Maria Tsvetkova, "Russian Toll in Syria Battle was 300 Killed and Wounded: Sources", Reuters, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia-casualtie-idUSKCN1FZ2DZ> (Erişim Tarihi: 12.05.2023); Thomas Gibbons-Neff, "How a 4-Hour Battle Between Russian Mercenaries and U.S. Commandos Unfolded in Syria", The New York Times, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/05/24/world/middleeast/american-commandos-russian-mercenaries-syria.html> (Erişim Tarihi: 02.06.2023); Eric Schmitt, Ivan Nechepurenko ve C. J. Chivers, "The Truth About The Brutal Four-Hour Battle Between Russian Mercenaries and US Commandos in Syria", The Independent, 2018, <https://www.independent.co.uk/news/world/battle-syria-us-russian-mercenaries-commandos-islamic-state-a8370781.html> (Erişim Tarihi: 17.05.2023); Sergey Sukhankin, "Continuing War by Other Means: The Case of Wagner, Russia's Premier Private Military Company in the Middle East", The Jamestown Foundation, 2018, <https://jamestown.org/program/continuing-war-by-other-means-the-case-of-wagner-russias-premier-private-military-company-in-the-middle-east/> (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

olma iradesini ilan etmiştir.⁹ Bu yaklaşımı destekleyen strateji ise eski Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Yevgeni Primakov döneminde oluşturulmuş ve Rus dış politikasının yeni önceliklerini belirlemiştir.¹⁰ Primakov'un kendi adıyla anılan bu dış politika vizyonunun diğer adı da Yakın Çevre Doktrini'dir.¹¹ Rusçası ile Blizhneye Zarubezhnye-Yakın Çevre Doktrini ile eski Sovyet coğrafyasında Soğuk Savaş döneminin bakiyesi olarak ortaya çıkan devletlere işaret edilmektedir. Terim, Rus entelektüelleri, devlet adamları ile bilim ve siyaset çevrelerinde genel kabul görmüş ve yaygın şekilde kullanılır olmuştur.¹²

Realist olarak tanımlanan Primakov'un doktrininde, Rusya'nın yeniden büyük güç olması adına ortaya atılan ve doktrininin temelini oluşturan "Çok kutuplu alternatiflik" (Mnogopolyarnaya alternativnost)" adı ile kavramsallaştırılan çok kutuplu bir dünya düzeni talebi, bölgesel ittifaklar gibi mekanizmaların kullanımını öngörmektedir.¹³ Bu önerileri temel alan ve eski Sovyet nüfuz alanındaki ülkelerin yabancı güçlerinin kontrolü altına girmesinin önlenmesi için bu ülkelerle ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin sürdürülmesi ve geliştirilmesini önceleyen Yakın Çevre Doktrini, temelde Sovyet sonrası dönemde ortaya çıkan ülkelere yönelik jeopolitik ve stratejik içerikli bir politika olmuş, bu haliyle de Rusya ile bu devletler arasındaki yeni ilişki tarzını düzenlemeye çalışmıştır.¹⁴ 1996 yılında Yevgeni Primakov tarafından kavramsallaştırılan yeni dış politika doktrininin ana amacı dönemin şartlarına göre şekillendirilmiş ancak Rusya'nın da yeniden büyük devlet olarak kabul görme ve uluslararası sistemi iki kutuplu, bu olmazsa da çok kutuplu hale getirme isteği telaffuz edilmiştir.¹⁵ Bu yeni doktrin kapsamında Rusya'nın Batı ile olan ilişkileri geliştirilmeye devam edileceği ifade edilmiştir. Ancak bu gelişme ABD merkezli olmayacak, Avrupa ile olan ilişkilerin daha de geliştirilmesi öncelikli tercih olacaktır. Bu yaklaşım kapsamında Rusya-Almanya-Fransa stratejik ve jeopolitik üçgeninin inşa edilmesi için çalışılmaya devam edilecektir. Bu girişim ve ABD'ye karşı bir denge kurma arayışı 2003 yılındaki Irak'ın işgali sürecinde yeniden gündeme gelmiştir. Rusya, Fransa ve Almanya, ABD'nin Irak'ı işgalini önleyebilmek için birlikte hareket etmeye çalışmıştır.¹⁶

Rusya, ABD'yi dengelemek için Avrupa ülkeleri ile yakınlaşmayı kısa vadede uygun bir çözüm olarak görmüştür. Ancak ABD'yi dengelemeye çalışırken bu sefer de dış politikasının Avrupa Birliği'nin (AB) kontrolüne girmesi istememektedir. Bu yüzden ABD ve AB'yi ve kısmen de Batı Avrupa ülkelerini dengelemek için diğer bölgesel güçler olan Hindistan, Japonya, Kuzey Kore ile olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda ABD'nin tek taraflı hareketlerini kısıtlamak adına Moskova-Pekin-Delhi jeostratejik üçgeninin inşasının önemine vurgu yapılmıştır.¹⁷ Ayrıca bu girişimlere ek olarak Rusya, ABD'yi dengelemek ve çok kutuplu bir dünya sistemi kurmak adına İslam Dünyası ile de yakınlaşmaya

⁹ Vladimir Putin, "Speech and The Following Discussion at The Munich Conference on Security Policy", President of Russia, 2007, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> (Erişim Tarihi: 22.05.2023); Victor Yasmann, "Russia: Putin Comes on Strong", Radio Free Europe/Radio Liberty, 2007, <https://www.rferl.org/a/1074659.html> (Erişim Tarihi: 18.12.2023); Fyodor Lukyanov, "Putin's Russia: The Quest for a New Place", Social Research, 2009, cilt: 76, sayı: 1, s. 117-150; Daniel Fried ve Kurt Volker "The Speech in Which Putin Told Us Who He Was", Politico, 2022, <https://www.politico.com/news/magazine/2022/02/18/putin-speech-wake-up-call-post-cold-war-order-liberal-2007-00009918> (Erişim Tarihi: 18.12.2023).

¹⁰ Sevinç Alkan Özcan, Rus Azınlıklar, Küre, 2005, İstanbul, s. 1.

¹¹ Dmitri Novikov, Rtsar Rossiyskogo Realizma" Doktrina Primakova. Vishaya Shkola Ekonomiki, Rossiya v Globalnom Politike, 2016, Moskova, s. 1; Hayati Hamzaoğlu, " Rus Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Primakov Doktrini ve Yakın Çevre Kavramı", Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 2020, cilt: 8, sayı: 24, s. 290.

¹² Erhan Canikoğlu, "Russia's Foreign Policy in the Near Abroad: A Challenge for The Global and Regional Rivalry", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2021, cilt: 10, sayı: 4, s. 3549.

¹³ Dmitri Novikov, a.g.m., s. 1. Hayati Hamzaoğlu, a.g.m., s. 290.

¹⁴ Hayati Hamzaoğlu, a.g.m., s. 290; Erhan Canikoğlu, a.g.m., s. 3549.

¹⁵ Hayati Hamzaoğlu, a.g.m., s. 282.

¹⁶ Henri de Grossouvre, "Paris, Berlin Moscow: Prospects for Eurasian Cooperation", World Affairs, 2004, cilt: 8, sayı: 1, s. 40-52.

¹⁷ Harsh V. Pant, "The Moscow-Beijing-Delhi "Strategic Triangle": An Idea Whose Time May Never Come", Security Dialogue, 2004, cilt: 35, sayı: 3, s. 311-328; Yury E. Fedorov, 'Boffins and Buffoons': Different Strains of Thought in Russia's Thinking, Chatham House, 2006, s. 4; Witold Rodkiewicz, "The Twilight of Russian-Indian Partnership", Centre for Eastern Studies (OSW), Commentary, No. 529, 2023, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-08-10/twilight-russian-indian-strategic-partnership> (Erişim Tarihi: 18.12.2023).

çalışmıştır. Ancak bu girişimi Çeçen Savaşları nedeniyle sekteye uğramıştır.¹⁸ Yeni politika vizyonu kapsamında Rusya, Yakın Çevre'sinin kendisi için yaşamsal çıkarlarının var olduğu, kritik ve stratejik bir bölge olduğunu açıkça ilan etmiş, bu çıkarlarının tanınmasının kendisinin doğal bir hakkı olduğunu dile getirmiştir.¹⁹ Yakın Çevre Doktrini ile irtibatlı olarak Rusya, Balkanlar ve Orta Doğu bölgelerindeki uluslararası krizlerde daha faal olacağını da ilan etmiştir. Özellikle Yugoslavya krizi ve NATO müdahalesi Rusya'nın Batı algısını gözden geçirmesine sebep olmuştur.²⁰ Bu bağlamda Rusya kendi dış politika felsefesini inşa etmeye hız vermiş, bölgesel güç dengesi oluşturulması ve Rusya'nın eski nüfuz alanına kalıcı olarak dönene kadar güvenliğinin sağlanması için ittifaklar sistemi kurulması kararlaştırılmıştır.²¹ Sonuç olarak Yakın Çevre Doktrini, ABD'nin küresel üstünlüğünü azaltmayı ve çok kutuplu bir uluslararası sistem kurulmasını öngören bir stratejik planlamadır.²² Doktrin geliştirilmesi aşamasında Primakov açısından dünya ekonomisiyle bütünleşme, yeni çok kutuplu bir uluslararası sistemin kurulması ve ABD'nin tek taraflı politikalarının dengelenmesi belirleyici unsur olmuştur.²³

2009 yılında, küresel ekonomik krizi takiben Primakov, ülkenin istikrarı için hareketli ve güçlü bir ekonominin gerekli olduğunu ifade etmiş ve bunun sağlanması için bir politika vizyonu ortaya koymuştur.²⁴ Ancak 2008 ekonomik krizini de yaşayan Rusya o tarihte bu sayılan özelliklerde bir ekonomiye sahip değildir. Ülkenin GSMH'nin %40'ının ham madde ihracatından geldiği düşünüldüğünde Primakov, Rusya'nın kendisini ekonomik açıdan güvenceye alması ve bir istikrar adası haline gelmesi için bazı önlemlerin alınması ve bir dizi düzenlemenin yapılması gerektiğini de ifade etmiştir. 1990-2008 yılları arasındaki dönemde bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmış, Rusya'nın durumunun kötüleşmesine sebep olmuştur.²⁵ Zira Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile 5 milyon km² toprak kaybetmiş, Baltık Bölgesi (Kaliningrad dışında) ve Karadeniz Havzası'nda stratejik üstünlüğünü yitirmiş ve bu bölgelerden gelecek tehditlere karşı nispeten savunmasız hale gelmiştir. Yine Sovyetlerin çökmesi sonucunda Hazar, Baltık ve Karadeniz havzalarındaki doğal kaynaklara erişim hakkı da kaybedilmiş, başta Batılı ülkeler olmak üzere Türkiye ve İran gibi bölgesel güçlerin de arasında bulunduğu bir dizi potansiyel rakip de ortaya çıkmıştır. Keza Rusya Federasyonu kuzey ve doğu bölgelerinden sıkıştırılmış, bunun sonucunda da Orta ve Doğu Avrupa bölgesindeki dolaysız kara geçişlerini de kaybetmiştir. Ek olarak, Rusya Federasyonu her ne kadar daha fazla zarar görmemek adına Sovyetler Birliği'ni tasfiye etmiş olsa da Birliğin tasfiyesi ile eski Sovyet Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bunun sonucunda ise Rusya'nın etrafında yeni ama istikrarsız, küçük ve zayıf komşu ülkelerden oluşan bir kuşak ortaya çıkmıştır. Bu durumun fiiliyata yansması Rusya'nın etrafındaki tampon bölgenin bir istikrarsızlık kuşağına dönüşmesi ve Rusya'nın güvenliği ve bütünlüğünü tehdit eder hale gelmesi şeklinde olmuştur.²⁶

Rus devlet yönetimi dış politika ve askeri-stratejik ve jeopolitik çıkarlar konusuna ekonomiden daha fazla önem vermektedir. Zira Batı'ya bu şekilde meydan okumaya çalışmaktadır. Ayrıca Sert Güç-Hard Power sayesinde rakiplerin caydırılması sonrasında iç politikada da istikrarı temin etmeyi ve muhalifleri bastırmayı uygun çözüm olarak görmüştür. Tüm bunların sonucunda Yakın Çevre'de etkisini yeniden

¹⁸ Gökhan Özdemir ve Yunus Kutval, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Rusya İkili İlişkilerinin Ekonomi ve Siyasi İlişkiler Açısından Tarihsel Seyri, VII. Uluslararası Karadeniz Sempozyumu: "Türkiye-Rusya İlişkileri", Giresun, 2017.

¹⁹ Stephen White, Russia's New Politics: The Management of a Postcommunist Society (4. Baskı), Cambridge University Press, 2004, United Kingdom, s. 228.

²⁰ Vladimir Avatkov, "İdeologemi Vneshney Politiki Rossii", 25 Let Poiska. İntelros (İntelektualnaya Rossiya) Svobodnaya Misli, 2016, sayı: 5, s. 29.

²¹ Vladimir Kolosov ve Rostislav Turovskiy, "Geopoliticheskoe Polojeniya Rossii na Poroge XXI Veka: Realii i Perspektivi", Jurnal "Polis", Politicheskoe İssledovaniya, 2000, sayı: 3, s. 4-7.

Yevgeni Primakov, Rossia v Sovremennom Mire, Proshloe, Nastoyashee, Budushee, Chentropoligraf, 2018, Moskova.

²² Hayati Hamzaoğlu, a.g.m., s. 289.

²³ Aleksey Pushkov, "Ot mechtii o Garmonii k Jestokomu Realizmu", Nezavisimaya Gazeta, 2000, s. 1.

²⁴ İgor İvanov, "s Prikodom v MİD E. M. Primakova Nachalsa Period Stanovleniya Novoy Vnesheny Politiki Sovremennogo Rossii", Chelovek Epoha, Jurnal Mejdunarodnaya Jizn, Spetsalnyi Vipusk (Özel Sayı), 2014, s. 31.

²⁵ Yevgeni Primakov, "Nam Nuzhna Novaya İndustrializatsiya", Rossiyskaya Gazeta-Federalnyy Vypusk, 2012, № 5804/131, <https://rg.ru/2012/06/09/primakov.html> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).

²⁶ Hayati Hamzaoğlu, a.g.m., s. 288-289.

kolayca tesis edeceği de beklentiler arasında olmuştur.²⁷ Zira Rusya, Sovyet sonrası dönemde belirli bir alanı (Sovyet toprakları ve nüfuz bölgesi) kendi etki alanı olarak tanımlamış ve bu alanı da Yakın Çevre olarak isimlendirmiştir. Ancak tanımda sadece Rusya'nın kara sınırlarına yakınlığı kast edilmemektedir. Bundan daha ziyade bölge dışı aktörlerin Sovyet nüfuz alanına müdahil olmamaları konusunda bir ikaz niteliği taşımaktadır.²⁸ Bu politika vizyonu Rusya'nın Batı ile olan rekabet ve ayrışmasını arttırmıştır. Bunun sonucunda Putin idaresinin ilk döneminde bir dizi yerel çatışma alevlenmiş ve Rusya'nın gücünün ve yeteneklerinin sınırını görmesine sebep olmuştur. 1990-2010 yılları arasında kalan dönemde ortaya çıkan dört önemli gelişme Rusya'nın rakip algısı, kabiliyetleri ve tepki şekillerini değiştirmiştir. Bunlar:

1. Eski Yugoslavya'daki NATO operasyonu (1999).
2. ABD'nin Irak'ı işgali (2003).
3. Renkli Devrimler²⁹
4. Arap Baharı.

Rusya Federasyonu, yukarıda ismi geçen olayları, meşru siyasi rejimlerin sosyal medya yoluyla kıskırtılan muhalefet yoluyla devrilmesi olarak değerlendirmiştir.³⁰ Bu duruma tepki vermek için hazırlanan yaklaşımı Rus resmi görüşü "Hibrit Savaş" tabiri ile kavramsallaştırma yoluna gitmiştir. İlk kez 2016 yılında ismi zikredilen bu strateji konvansiyonel savaş, siber savaş ve küçük çaplı çatışmaları birleştiren bir askeri strateji olarak tarif edilmiştir.³¹ Daha sonra da Suriye ve Donbas bölgesi gibi çatışma bölgelerinde kısmen de olsa uygulanmaya çalışılmıştır. Ruslar bu bölgelerde elde edilen tecrübeler ışığında yeni stratejiler geliştirmeye çalışmıştır. Bunlardan özellikle iki tanesi oldukça önemli ve incelenmeye değerdir:

1. Modern savaş ortamında, enformasyon operasyonlarına özel önem verilmeye başlanmıştır.
2. Taktik mobil askeri gruplar ve ÖAŞ'ın artan önemi bir kez daha anlaşılmıştır.³²

Bu iki maddeden birincisi olan enformasyon operasyonları ile ilgili olarak Rus askeri uzmanları arasında bilinen bir isim olan Vladimir Slipchenko şunları söylemiştir: "*Bilgi, en az süngü, mermi ve füze kadar yıkıcı bir silah haline gelmiştir.*"³³ Aslında 2011 yılından sonraki dönemde Rusya'nın enformasyon/siber güvenlik alanındaki kanuni düzenlemelerine bakıldığı zaman enformasyon konsepti hakkındaki değişen yaklaşımı görülebilmektedir.³⁴ Bunun da en önemli sebebi enformasyonun artan bir şekilde mevcuttaki çatışmaların bir parçası ve bileşeni haline gelmesidir. İkinci madde olan ÖAŞ kullanımının artırılması konusu ise ilk madde olan enformasyon operasyonları ile birlikte Rus stratejik planlamasında oldukça önemli bir rol oynamıştır.³⁵ Rus uzmanları Libya'da yaşananlar ve Muammer Kaddafi'nin hızlı bir şekilde devrilmesinde Batılı ÖAŞ ve paralı askerlerin büyük rolü olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple yukarıda sayılan iki konu başlığı Rusya'nın asimetrik tepki stratejisinin temelini oluşturmuştur.³⁶ Bu sayede Rusya, Batı ile olan mücadelesinde onu kendi silahı ile vurmaya amaçlamıştır.

²⁷ Sergey Sukhankin, "War, Business and Ideology: How Russian Private Military Contractors Pursue Moscow's Interests", The Jamestown Foundation, 2019, https://jamestown.org/program/war-business-and-ideology-how-russian-private-military-contractors-pursue-moscows-interests/#_ftn69 (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

²⁸ Erhan Canikoğlu, a.g.m., s. 3548.

²⁹ "Bazı Rus araştırmacılar ilk renkli devrimin Yugoslavya'da cereyan etmiş olduğunu savunmaktadır." Sergey Sukhankin, "War, Business and Ideology".

³⁰ Sergey Sukhankin, "War, Business and Ideology".

³¹ RIA Novosti, "SMI: Rossiyskie Voyennye Eksperty Hotyat Sozdat Kontsepsiyu 'Myagkoy Sily'", 2016, <https://ria.ru/20160301/1382237782.html> (Erişim Tarihi: 29.05.2023).

³² Sergey Sukhankin, "War, Business and Ideology".

³³ Makhmut A. Gareev ve Vladimir Slipchenko, Future War, Foreign Military Studies Office (FMSO), 2007, Fort Leavenworth, Kansas, s. 33.

³⁴ Sergey Sukhankin, "The Offensive and Defensive Use of Information Security by the Russian Federation", *Russia's Military Strategy and Doctrine* içinde (Glen E. Howard ve Matthew Czekaj) The Jamestown Foundation, 2019, Washington, s. 302-344.

³⁵ Sergey Sukhankin, "War, Business and Ideology".

³⁶ Boris Prilenskiy, "Vyzovy globalizatsyy dlya voyennoy bezopastnosti gosudarstv XXI veka," Byulleten Nauka XXI veka, 2009, № 4, s. 81.

2. Rus Özel Askeri Şirketleri

Rusya'nın geleneksel olmayan çatışma yöntemlerine karşı artan ilgisi ve bu kapsamda gayri nizami birliklerin kullanılması yeni bir uygulama değildir. Aksine bu durum Rusya'nın kendi tarihten gelen tecrübeleri ile mevcut savaş stratejilerindeki güncel gelişmelerin sentezinin bir sonucudur. Bu kapsamda Rusya; savaşın değişen doğasını anlamaya ve adapte olmaya çalışmaktadır.³⁷ Evgeny Messner bu durumu 1960 yılında kaleme almış olduğu "Mutiny, or the Name of the Third World War" adlı çalışmasında öngörmüştür. Gerillalar, teröristler ve korsanlar gibi düzensiz unsurlarla mücadele etmek için gayri nizami harp uygulanması ve onlarla kendi usullerine göre mücadele edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Paralı askerler ve ÖAŞ bu noktada bu mücadele kullanılmak üzere ortaya çıkan en uygun seçenekler arasında ön plana çıkmaktadır. Slipchenko da benzer düşünceler öne sürmüş ve cephe hattının değişen anlamına dikkat çekmeye çalışmıştır. Bu iki teorisyenin düşünceleri Rus Hibrit Savaş düşüncesinin ortaya çıkması ve şekillenmesinde etkili olmuştur.³⁸ İkinci önemli konu kamuoyunun savaş ve savaşta verilen zayıf konusundaki hassasiyetidir. Rus devlet yönetimi bu hassasiyeti Afganistan İşgali (1979-1989) ve Çeçen Savaşları'nda (1994-2000) yakinen hissetmiştir. Üçüncü olarak silahlı kuvvetlerin karşılaştığı yeni görevler ve tehditlere uyum sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu yeni tehditler hızlı ve sıra dışı önlemler alınmasını gerektirebilmektedir. Tüm bu sayılan gelişmeleri inceleyen Rus siyasi ve askeri uzmanları ABD ve Güney Afrika'nın bu tehditlerle mücadele ve savaşın özelleştirilmesi konusunda oldukça başarılı oldukları konusunda hem fikir olmuşlardır. Sağladıkları faydayı gören Rus askeri ve siyasi plancıları ÖAŞ konusu ile yakından ilgilenme yoluna gitmiş, yaptıkları çalışma ve sınıflandırma kapsamında dört ÖAŞ tanımlaması yapmışlardır. Bu ÖAŞ'lardan ilki Askeri Tedarikçi Şirketleri'dir (Rusça; Kompanii Voyennykh Uslug). Bu şirketler askeri faaliyetler sırasında müşterilerine taktik destek sağlamaktadır. Ancak taktik destek tanımının kapsamı geniş tutulmuştur, zira çatışmalara aktif katılım da taktik destek olarak tanımlanmıştır. İkinci ÖAŞ türü Askeri Danışmanlık Şirketleri'dir. (Rusça; Konsaltingovyye Kompanii). Askeri Danışmanlık Şirketleri müşterilerine stratejik planlama, askeri kuvvetlerde reform ve modernizasyon çalışmaları konusunda danışmanlık hizmeti sağlayan, askeri personeli eğiten ve destek veren, yeni silahların kullanımı ve bakımı noktasında yardımcı olan şirketlerdir. Üçüncü ÖAŞ türü Askeri Lojistik Destek Şirketleri'dir. (Rusça; Logisticheskoye Kompanii). Adından da anlaşılacağı üzere müşterilerine lojistik destek hizmeti veren şirketlerdir. Dördüncü ve son ÖAŞ türü ise Özel Güvenlik Şirketleri'dir. (Rusça; Chastnyye Okhrannyye Kompanii). Özel Güvenlik Şirketleri de kriz yönetimi, risk tahmini, güvenlik danışmanlığı, mayın temizleme, yerel güvenlik güçlerinin eğitimi gibi hizmetler sağlayan şirketlerdir.³⁹

Bu sınıflandırmanın güvenilirliği ve geçerliliği tartışmaya açıktır ancak Rus askeri uzmanlarının ekserisinin hem fikir olduğu nokta, bu türden şirketlerin çoğunlukla güvenlik işinden kazanç sağlamayı amaçlayan ve kayıtlı oldukları ülkelerde kanunen çalışma izni olan ticari yapılar olduğudur. Ancak Batı'daki benzerlerinden farklı olarak Rus ÖAŞ'ları ve paralı askerleri fiilen mevcut olmalarına rağmen, Rusya'da kanunen illegaldirler. Sundukları hizmet suç kapsamındadır. Ülkenin Anayasası ve Ceza Kanunu'nda gereken düzenlemeler yapılmadığı için Rusya'da ÖAŞ kurmak ve paralı askerlik yapmak ağır cezası olan bir suçtur. Rusya'da bir ÖAŞ kurmak veya bu türden bir yerde çalışmak yasadışı paralı askerlik faaliyeti (Rusça; Naemnichestvo) olarak isimlendirilir ve devlet otoritesine isyan etmek olarak nitelendirilir. Bu sorunu ortadan kaldırmak adına bir dizi yasa teklifi hazırlanmıştır. Bunlardan bazılarını bizzat Putin'in desteklediği söylentisi yayılsa da hiçbiri başarılı olamamış ve ÖAŞ'ın yasal statü kazandıracak yasa teklifi kanunlaşmamıştır. Bu konuda en son kanun teklifi 2018 yılında hazırlanmıştır

³⁷ Evgeny Messner, Khochesh Mira, Pobedi Myatezhevoynu! Tvorcheskoe Nasledie E. Messnera, Russkiy Put, Voyenny Universitet, 2005, Moskova.

³⁸ Vladimir Slipchenko, "K Kakoy Voyne Dolzhna Byt Gotova Rossiya?", Polit.ru., 2004, <https://polit.ru/article/2004/11/18/slipch/> (Erişim Tarihi: 03.06.2023).

³⁹ Sergey Sukhankin, "War, Business and Ideology".

ancak onun da akıbeti kendinden öncekiler gibi olmuştur.⁴⁰ Kanuni dayanaktan yoksun olan Rus ÖAŞ'ları yine de sayıca ve personel olarak 2013-2014 yılından beri sürekli büyümektedir. Bu çelişkili durumu daha iyi açıklayabilmek için konu ile ilgili Rusya'da entelektüel çevredeki tartışmaları ve ÖAŞ'ın Rusya Federasyonu'nun çıkarlarını korumak ve kaynak geliştirmek adına giriştikleri faaliyetleri incelemek yerinde olacaktır.

3. Rus Eliti ve Özel Askeri Şirketler

Resmi olarak teyit edilmese de Rusya Federasyonu yönetimi kendi sınırları dışında müdahil olduğu bölgelerde ve ülkelerde her geçen gün artan oranda ÖAŞ'ları askeri güç ve dış politika aracı olarak kullanmaktadır. Bu konuda resmi kanallardan yapılan açıklamalar ise ülke içinde kanunen var olmayan bu yapıların konumları ve statüleri hakkındaki tartışmaları alevlendirmektedir. Bu tartışmaların Rus elitinde de yansımaları ister istemez olmaktadır. Sırasıyla Rus elitini oluşturan grupların konuya olan yaklaşımlarına değinilecektir.

3.1. Akademik Çevre

Rus akademik çevrelerindeki tartışmalar ve söylemler kısmen dar kapsamlı ve teorik bir tartışma şeklinde cereyan etmektedir. Tartışmada çoğunlukla sorunun kanuni boyutuna odaklanılmaktadır. ÖAŞ'lar konusundaki tartışmada Rus akademik çevreleri Batılı modelleri ve açıklamaları kullanmaya meyillidir. Bunu yaparak Rus ÖAŞ'larının ülkenin şartlarına ve ihtiyaçlarına göre şekillendiği noktasını gözden kaçırmaktadırlar. Bu noktada ÖAŞ'la ilgili yapılan çalışmalarda öne çıkan isim Aleksandr Volevodz olmaktadır. Volevodz'a göre ÖAŞ'lar ve güvenlik şirketleri devlet kapsamının dışında kalan örgütlenmelerdir. Bu şirketler, kişilere, özel şirkete veya başka bir devlete, yapılan bir anlaşma sonucunda, askeri ve güvenlik ile ilgili hizmet satmaktadır.⁴¹ Bununla birlikte, askeri uzmanların da etkisi ve yönlendirmesi ile, 2015 yılından sonra Rus akademik çevrelerinde konu ile ilgili tartışmalar daha realist ve spesifik bir hal almıştır. Bu kapsamda cereyan eden tartışmada aşağıdaki konu başlıkları öne çıkmıştır:

- Devlet tarafından idare edilen veya devletin çıkarlarına göre hareket eden ÖAŞ'lar.
- Ülke dışında faaliyet gösteren ÖAŞ'lar.
- Devletin doğrudan katılımı ve müdahalesi olmadan onun adına askeri ve siyasi çıkarlarını korumaya ve geliştirmeye çalışan ve sorunların çözümüne katkı sağlayan ÖAŞ'lar.⁴²

3.2. Askeri Uzmanlar ve Stratejistler

Rus askeri uzmanları ve stratejistleri akademik alana göre pratik ve pragmatist bir yaklaşım geliştirmiştir ve bu geliştiren yaklaşımlar Rusya'nın ihtiyaçları ile daha uyumlu olmuştur. Rusya'da ÖAŞ'ları gündeme getiren ilk isim 2006 yılında kaleme aldığı bir makalesi ile İvan Konovalov olmuştur.

⁴⁰ Sergey Sukhankin, "War, Business and 'Hybrid' Warfare: The Case of the Wagner Private Military Company", The Jamestown Foundation, Eurasia Daily Monitor 15/60, 2018, <https://jamestown.org/program/war-business-and-hybrid-warfare-the-case-of-the-wagner-private-military-company-part-one/> (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

⁴¹ A. G. Volevodz, "O Mezhdunarodnykh İnitsyativakh v Sfere Pravovogo Regulirovaniya Deyatelnosti Chastnykh Voennykh i Okhrannykh Kompaniy", Mezhdunarodnoe Ugolovnoe Parvo I Mezhdunarodnaya Yustitsiya, MGIMO University, 2009, No: 1; A.G. Volevodz, "O Perspektivakh Mezhdunarodno-Pravovogo Regulirovaniya Deyatelnosti Chastnykh Voyennykh i Okhrannykh Predpriyatiy", Mezhdunarodnoe Ugolovnoe Parvo I Mezhdunarodnaya Yustitsiya, MGIMO University, 2010, No: 2, s. 6-12.

⁴² Y. S. Apukhtin, "Chastnye Voyennye Kompanii: Novaya Tsel Politicheskoy Kriminologii", Kriminologiya: Vchera, Segodnya, Zavtra, 2009, cilt: 2, sayı. 17.

Makalenin adı “Savaş, Ticaret ve Reform”dur [Rusça; Voyna, Biznes i Reforma].⁴³ Bununla birlikte bu konu Suriye İç Savaşı patlak verene kadar Rusya’da gözlerden ırak kalmıştır. 2013 yılında Rusya’daki ÖAŞ’ların durumu ve gelecekteki durumları ile ilgili bir dizi yayın yapılmıştır. Bu yayınlar arasında en dikkate değer olanlardan birisi de Vladimir Neelov’a ait olan çalışmadır. Bu çalışmada Neelov, Rusya’daki ÖAŞ’lara kanuni bir statü kazandırılmasının önemine dikkat çekmeye çalışmıştır. Neelov’a göre Rusya bu konuyu kendi iç hukukuna göre ülke içinde ÖAŞ’ın kurulması ve faaliyet göstermelerine kanuni bir düzenlemeye gidilmeden imkân yoktur. Rusya Federasyonu yönetimi de bu noktadan hareket edip kanunen var olmadıkları noktasından hareket ederek uluslararası ilişkilerdeki kullanımlarında sorumluluktan muaf olmayı amaçlamaktadır. Bu noktada zaten geç kalmış olan Rusya daha fazla oyalanmadan hızla Çin örneğini takip etmeli ve ÖAŞ’ları dış politika aracı olarak resmen kullanmaya başlamalıdır. Yine Neelov’a göre ÖAŞ’lar devletle çalışmak mecburiyetinde de değildir. Kanunen ticaret şirketi olan bu yapılar, sundukları güvenlik hizmetini kişilere, şirketlere ve hatta uluslararası örgütlere kiralayabilmelidir. Rus devleti de kontrol amaçlı olarak bu şirketlerde pay sahibi olabilir.⁴⁴

Bununla birlikte 2013-2015 yılları arasında Rus ÖAŞ’larının bir fenomen olarak ortaya çıkışına şahit olunmuştur. Bu durumda ülkenin iç politikası ile uluslararası siyasi ortamda ortaya çıkan gelişmelerin büyük etkisi olmuştur. Bu noktada Rus ÖAŞ’larının Batılı benzerlerinden izlediği yoldan ayrılmalarına sebep olan önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte yapılan uygulamalar Rus askeri uzmanları açısından büyük bir hayal kırıklığına yol açmıştır. Bu durumu örnekle açıklamak gerekirse: Rusya’nın en önemli askeri uzmanlarından birisi olarak kabul edilen Boris Chikin, 2015 yılında özel askeri şirket pazarının dönüştüğünün, şirket çalışanlarının emekli askerler ve madalyalı kahramanlardan paralı asker, tüccar ve bankerler haline geldiğini ifade etmiştir. Rus Devleti bu dönüşümden rahatsız olmuş da gözükmemektedir. Ayrıca hem Rus Devleti hem de Rus ÖAŞ’ları uluslararası kabul görmüş kurallara ve standartlara da uymaya muhalefet etmekteydiler.⁴⁵

Bu noktada ÖAŞ’larla ilgili Rus entelektüel çevreleri kullandıkları söylemde üç temel yaklaşım belirlemiştirlerdir. Bunlardan ilki ÖAŞ’ları ileri derecede uzmanlaşmış askeri teknik uzmanlar olarak kabul eden görüştür. Bu görüşe göre bilgi ve tecrübelerinden yararlanan askeri uzman ve danışmanlar askeri güçlerin eğitiminde ve dolaylı olarak desteklenmesinde kullanılmakta ve doğrudan çatışmalarda ve operasyonlarda görev almamaktadır. Bu noktada bazı Rus askeri uzmanları Çeçenistan Devlet Başkanı Ramzan Kadirov’un koruma hizmetini gören “Kadyrovtsy” paramiliter grubunun, Rus Kazakları ve Güney Osetyalıların iyi birer seçenek olabileceğini iddia etmişlerdir.⁴⁶ Bu sayede 1917 Ekim Devrimi öncesindeki dönemde Çarlık Rusya’sının Rus olmayan unsurları ve devlet dışı aktör ve grupları çatışmalarda kullanma uygulamasına geri dönmüş olmaktadır. İkinci görüş Rus Devleti ile ÖAŞ arasındaki bağlantıya odaklanmaktadır. Bu görüşe göreyse Rus Devleti’nin ÖAŞ’lara olan desteği artmıştır. Görüldüğü üzere Rus ÖAŞ’ları Batılı benzerleri ile doğrudan rekabet edememektedir. Bunda da kendi ülkelerinde legal statüde olmamalarının önemli bir psikolojik etkisi vardır. Bu eksiklik Batılı şirketlerle rekabette zaman zaman zorluklara sebep olmakta, bu durumlarda sorunların aşılması adına Rus Devleti bizzat müdahil olmak durumunda kalmaktadır.⁴⁷ Üçüncü ve son görüşe göre ÖAŞ’lar, 2017 yılından sonra Rus Devleti’nin algısında, düzenli birlikler gibi savaş aracı olarak kullanılabilir bir aktör halini almış, en önemlisi ise bu algı Rus askeri uzmanları tarafından kabul görmüştür. Bunda da Rusya’nın

⁴³ Ivan Konovalov, “Voyna, Biznes i Reforma,” Eksport Vooruzheniya, Tsentr Analiza Strategiy i Tekhnologiy, 2006.

⁴⁴ Vladimir Neelov, Chastnyie Voennye Kompanii Rossii: Opyt i Perspektivy Ispolzovaniya, 2013, Sankt Peterburg.

⁴⁵ Sergey Sukhankin, “War, Business and Ideology”.

⁴⁶ Tomas Smid ve Miroslav Mares, “Kadyrovtsy: Russia’s Counterinsurgency Strategy and The Wars of Paramilitary Clans”, Journal of Strategic Studies, 2015, cilt: 38, sayı: 5, s. 650-677; Lilla Heins, “A Hard Bargain Foreign Policy and The Dynamics of The Putin-Kadyrov Relationship”, Kafkasya Çalışmaları, Sosyal Bilimler Dergisi, 2020, cilt: 6, sayı: 11, s. 44; Munira Mustafa, “The Kadyrovtsy: Putin’s Force Multiplier or Propaganda Tool?”, Newlines Institute, 2022, <https://newlinesinstitute.org/russia/the-kadyrovtsy-putins-force-multiplier-or-propaganda-tool/> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).

⁴⁷ Oleg Valetskiy, “Uspeshnost Raboty Rossiyskikh ChVK na Mirovykh Rynkah Budet Zaviset ot Uspekhnov Vneshney Politiki RF”, Tsentr Strategicheskoy Konyunktury, 2016, <https://conjuncture.ru/chvk-info-18-08-2016/> (Erişim Tarihi: 19.05.2023); Oleg Valetskiy, “Zhyznesposobnost Rossiyskikh ChVK Zavisit ot Offitsialnoy Podderzhki Kremlya”, Tsentr Strategicheskoy Konyunktury, 2016, <https://conjuncture.ru/chvk-info-09-08-2016/> (Erişim Tarihi: 19.05.2023).

ve Rus ÖAŞ'ların Suriye'de elde etmiş olduğu başarının büyük etkisi olmuştur.⁴⁸ Rusya bu sayede müdahil olmak istediği bir yere silahlı kuvvetleri ile büyük bir yığınak yapma mecburiyetinde olmamış, zaman, para ve personel maliyetinden kurtulmuştur. Keza Beşinci Tümen gibi Suriye ordu birliklerini eğitip, destekleyebilmiştir. En son ve en önemlisi ise zayıflarına teoride azalmasını sağlayarak, kamuoyu ve baskısından kurtulmaya yardımcı olmuştur.

Bu sayılan görüşler kapsamında Rus askeri uzmanları tarafından öneri olarak ortaya atılan bir diğer düşünce ise ÖAŞ'ların düzenli ordu birlikleri yapısı içerisinde olması ve askeri görevleri yerine getirmesidir. 2018 yılında yayınlanan “Three Scenarios of the Global Power-Military Confrontation” [Türkçe; Küresel Gücün Üç Senaryosu-Askeri Çatışma] adlı raporda Batılı ülkelerin hâlihazırda Rusya'ya savaş ilan etmiş oldukları ifade edilmiştir. Bu yüzden de sadece silahlı kuvvetler değil tüm askeri yapının modern savaş tarzına ve ondan kaynaklanacak olan tehditlere cevap verebilecek şekilde kendisini dönüştürmesinin gerektiği ikazı yapılmıştır.⁴⁹ Bu ikazın dikkate alınması sonrasında ÖAŞ'lar güncel çatışmalarda kullanılan yeni ve etkili araçlar haline gelmiştir. Bunun da en güzel örneği Ukrayna'da zamanla savaşa evrilen çatışma sürecidir.

3.3. Siloviki

Zaman zaman “Securocrats” olarak da adlandırılan “Siloviki” tabiri ile Rusya Federasyonu'nun istihbarat ve güvenlik kurumlarında (Rusça; Silovye Ministerstva) çalışan veya çalışmış olan bürokratlar ve siyasetçilere işaret edilmektedir.⁵⁰ Tanınmış üyelerinden birisi ise ismi son yıllarda sıklıkla duyulan, “oligark” ve Wagner'in idarecilerinden birisi ve Putin'in yakın çevresinde yer alan Yevgeni Prigozhin'dir.⁵¹ Diğer bilinen isimler ise; Rusya Federasyonu ordusu Genelkurmay Başkanı Sergey Shoigu, Rosneft yöneticisi Igor Sechin, Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi Sekreteri Nikolay Patrushev, FSB Başkanı Alexander Patrushev, Dış İstihbarat Servisi Başkanı Sergey Naryshkin, Putin'in Özel Temsilcisi Sergey İvanov, Rusya Federasyonu Uzay Ajansı Roscosmos Direktörü Dimitry Rogozin ve Devlet Duması Başkanı Vyacheslav Volodin vardır.⁵²

2014 yılında Rusya Savunma Bakanlığı'ndan ismini vermeden açıklama yapan bir yetkiliden aktarıldığına göre Rusya'daki ÖAŞ'lar General Arkady Bakhin'in (2015 yılında emekli olmuştur) kontrolü ve idaresindedir. Bakhin'in ÖAŞ'lara olumlu yaklaşığı o dönemde bilinmektedir. Rus Hava İndirme Birlikleri Topluluğu Merkez Konseyi Başkanı Pavel Popovskikh de Rusya'da ÖAŞ'ların yasal hale gelmesine olumlu yaklaşan ve bu konuda girişimlerde bulunan bir diğer isimdir. Bu konuya olan bakışımı da “fikir güzel ancak hala eksikleri var” şeklinde açıklamıştır.⁵³ 2017 yılında Rus Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri İşbirliği Gönüllü Topluluğu (DOSAAF) Başkanı Alexander Kolmykov, örgütünün

⁴⁸ Alexey Nikolsky, “Kogo Blagodarit za Uspekh v Sirii?”, Vedomosti, 2017, <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2017/12/13/745057-kogo-blagodarit-v-sirii> (Erişim 22.05.2023).

⁴⁹ Sergey Sukhankin, “War, Business and Ideology”.

⁵⁰ Bettina Renz, “Putin's Militocracy? An Alternative Interpretation of Siloviki in Contemporary Russian Politics”, Europe-Asia Studies, 2006, cilt: 58, sayı: 6, s. 903-924; Ian Bremmer ve Samuel Charap, “The Siloviki in Putins's Russia: Who They are and What They Want”, The Washington Quarterly, 2006-2007, cilt: 30, sayı: 1, s. 83; Andrei Illarionov, “The Siloviki in Charge”, Journal of Democracy, 2009, cilt: 20, sayı: 2, s. 69-72; Terry Simmons, The Visionary, The Custodian, And The Russian Siloviki: The Russian Renaissance, Lambert Academic Publishing, 2009, Cologne, Germany; Andrei Soldatov ve Michael Rochlitz, “The Siloviki in Russian Politics”, *The New Autocracy: Information, Politics, and Policy in Putin's Russia* içinde (Ed. Daniel Trieman). Brookings Institution Press, 2018, Washington, s. 83-108; Andrew Roth, “Putin's Security Men: The Elite Group Who 'Fuel His Anxieties'”, The Guardian, 2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/04/putin-security-elite-siloviki-russia> (Erişim Tarihi: 18.05.2023); James Longton, “Meet Russia's Siloviki-Putin's Inner Circle”, The National News, 2022, <https://www.thenationalnews.com/world/europe/2022/03/15/meet-russias-siloviki-putins-inner-circle/> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).

⁵¹ Jack Dutton, “Who are the ‘Siloviki’? Russia's Elite Security Faction”, Newsweek, 2023, <https://www.newsweek.com/who-are-siloviki-russias-elite-security-faction-1775796> (Erişim Tarihi: 03.06.2023).

⁵² James Longton, “Meet Russia's Siloviki-Putin's Inner Circle”.

⁵³ Sergey Goryashko, Elena Chernenko ve Ivan Safronov, “Klevye ChVk.”, Kommersant, 2014, №227, <https://www.kommersant.ru/doc/2633187> (Erişim Tarihi: 15.05.2023).

mayın temizleme ve istihkâm işleri konusunda çalışan bir şirketle birlikte bir pilot proje geliştirdiklerini açıklamıştır.⁵⁴ Rus Özel Kuvvetleri bünyesinde olan Hava İndirme Birlikleri'nin eski komutanlarından ve ayrıca Devlet Duması Savunma Komitesi Başkanı olan General Vladimir Shamanov da Rusya'nın bir an önce ÖAŞ'ları yasal hale getirecek bir düzenleme yapması ve yasa çıkarması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁵

3.4. Siyasi Liderlik

Rus siyasi elitinin ÖAŞ konusunda geçirdiği fikri değişim ve dönüşümü en kolay Devlet Başkanı Vladimir Putin'in şahsı, açıklamaları ve uygulamalarında gözlemleyebiliriz. 2012 yılında, o sırada Rusya'nın Başbakanı olarak görev yapan Putin (bilindiği üzere D. Medvedev'le birlikte Başbakanlık ve Devlet Başkanlığı dönüştürümlü bir şekilde yürütmüşlerdir), ÖAŞ'ların devletin fiili mevcudiyeti ve doğrudan dahil olmadan ulusal çıkarlarını koruması ve geliştirmesi adına oldukça uygun bir politika aracı olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶ 2018 yılında ise yine aynı Putin, Wagner Group'un Rus yasalarını çiğnemesi halinde gerekli kanuni sürecin işletilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Eğer Wagner Rus yasalarını ihlal edecek olursa şirketin ticari ilişkilerinin izlenmesi de eklemiştir.⁵⁷ Bu ifadeden anlaşılan şey, Putin'in ve Rus Devleti'nin Rus ÖAŞ'ların varlığı ve faaliyetlerinden yakinen haberdar olduğudur. Keza bu şirketlerin ülke dışında askeri faaliyetlerde bulduklarından da haberdardır. Yine açıklamaları ÖAŞ'ların Rusya'daki oldukça inişli çıkışlı seyrini, Rus Devleti'nin klasik uzlaşmaz tavrı ve inkâr politikasını da teyit etmektedir. ÖAŞ mevzusunda Rusya'nın öncelikle ilgilendiği konu, ÖAŞ'ların mevcut durumları içerisinde varlığını sürdürmesi olmuştur. Zira ülke kanunlarına göre var olmayan paramiliter bir yapının faaliyetlerini inkâr ve sorumluluktan muaf olmak gayet kolay olmaktadır. Eğer ÖAŞ'lar yasal hale getirilirse Rusya sahip olduğu bu avantajı kaybedecek ve ÖAŞ'ların faaliyetlerinden mesul olacaktır.

4. Batı Tecrübesi ve Rusya'nın Farklılığı

Rusya'daki ÖAŞ'lar konusunda oldukça şaibeli ve kafa karıştırıcı bir hal alan konu, Rusya'nın neden Batılı ülkelerin tecrübelerinden istifade etmekten imtina etmesidir. Rus askeri çevreleri bu konu ile ilgili dört önemli sebep saymaktadır:

- Milli Güvenlik,
- Rekabetçilik,
- İç Güvenlik,
- Şeffaflık.⁵⁸

Rus milli güvenlik politikası ÖAŞ'ların legal hale getirilmesine izin vermemektedir zira bu şirketlere kanuni statü verilmesi halinde Dünya Ticaret Örgütü'nün kuralları ve düzenlemelerine göre hareket etmeleri gerekecektir. Bu da Rus ÖAŞ'ların Rus devletinin kontrolünden çıkacağı anlamına gelmektedir. Keza uluslararası rekabet kuralları gereği, Rus milli güvenlik yapılanmasının tamamlayıcı bir parçası olarak görülen bu alanın diğer uluslararası şirketlere ve rekabete de açılması yönünde baskılar olabilecektir. Bu durum bir ihtimal olsa dahi Rus devletini rahatsız etmektedir. Rekabet edebilme konusuna gelince; Rusya'da kendi askerlerinin savaş yetenekleri ve kabiliyetlerinin üstünlüğü konusunda genel kabul gören bir kanı mevcuttur. Ancak bu kanı Rusya'da olmasa bile dünya genelinde, özellikle Ukrayna işgali sırasında yaşananlardan sonra sarsılmıştır. Benzer kanı haliyle Rus ÖAŞ'ları içinde

⁵⁴ “DOSAAF'ın Rusya genelinde 81 temsilciliği, bu temsilciliklere bağlı olarak çalışan 3.000 şubesi, 400 askeri müzesi ve 2.500 spor salonu vardır.” Sergey Sukhankin, “War, Business and Ideology”.

⁵⁵ Sergey Sukhankin, “War, Business and Ideology”.

⁵⁶ RIA Novosti, “Putin Podderzhal İdeyu Sozdaniya v Rossii Chastnykh Voyennykh Kompaniy”, 2012, <https://ria.ru/20120411/623227984.html> (Erişim Tarihi: 29.05.2023).

⁵⁷ Lenta.ru, “Putin Rasskazal o ChVK Vagnera”, 2018, https://lenta.ru/news/2018/12/20/chvk_putin/ (Erişim 13.05.2023).

⁵⁸ Sergey Sukhankin, “War, Business and Ideology”.

mevcuttur. Ancak Ortadoğu ve Afrika'da faaliyet gösteren Batılı ÖAŞ'ları inceleyen Boris Chikin, uluslararası özel güvenlik pazarında hâkimiyetin ABD ve İngiliz şirketlerinde olduğunu, bunun da sebebinin hizmet kalitelerinin diğer ülke ÖAŞ'larına göre oldukça yüksek olduğunu ifade etmiştir. Bu durum Rus ÖAŞ'ları içinde geçerlidir ancak Rus ÖAŞ'ların bu noktada diğer ülkelerin ÖAŞ'larından farklılaşarak, pozitif ayrışmasını sağlayacak bir avantajı bulunmaktadır. Bu avantajları sağladıkları hizmeti Batılı şirketlere göre daha makul ve hesaplı bir şekilde sunabilmeleridir. Rus ÖAŞ personelinin dezavantajı ise uluslararası ilişkilerde iletişim dillerinden birisi ve hâlihazırda en çok kullanılan olan İngilizceyi doğru dürüst konuşamamaları ve iletişimde sıkıntılar yaşanmasıdır. Batılı ülke ÖAŞ'ları çoğunlukla ülkelerinin eski sömürgelerinde, mevcut yönetimlere askeri destek vermek için çalışmaktadır. Ortak tarihi tecrübe nedeniyle çalıştıkları yerleri tanımaktadırlar.⁵⁹

İç güvenlik konusu da son yıllarda üzerinde daha fazla düşünülen ve çalışmalar yapılan bir konu haline gelmiştir. Bu noktadaki tartışma, sayıları her geçen gün artan ÖAŞ personelinin Rusya Federasyonu'nun düzeni ve asayişini bozma ihtimalidir. Zira ÖAŞ'lar legal hale getirilirse, resmi ve gizli faaliyet gösteren kanun uygulayıcı kurumlar ve istihbarat örgütleri ile işbirliğini arttırabilecek ve ülkenin iç siyasetinde etkili olan aktörler arasına girebilecektir.⁶⁰ Şeffaflık ile ilgili olarak Rus askeri uzmanı İvan Konovalov, 2015 yılında kaleme almış olduğu "Paralı Askerler ve Şirketlerin Savaşçıları: Çağdaş Paralı Askerlerin Tarihi" [İngilizce; Soldiers of Fortune and the Warriors of Corporations: History of Contemporary Mercenaries] adlı çalışmasına bakmak uygun olacaktır. Referans olarak alınan bu çalışmada Afganistan'da 2001 yılından, Irak'ta da 2003 yılından sonra faaliyet gösteren ÖAŞ'lar ve faaliyetleri incelenmiştir. Bu faaliyetleri sırasında dikkate değer başarı elde eden Batılı ÖAŞ'lar buna karşın bir dizi zafiyet ve eksiklik de sergilemiştir. Bunlar üç başlık altında toplanmıştır. İlki, uluslararası skandala dönüşen bir dizi kanunsuz olaydır. Bunlar ABD kökenli ÖAŞ'ların uluslararası kamuoyundaki imajını oldukça olumsuz etkilemiştir. Örnekle açıklamak gerekirse o dönemdeki adı ile Blackwater'ın Irak'ta faaliyetleri oldukça tepki çekmiştir. Blackwater güvenlik şirketi, 1997'de Amerikan Deniz Kuvvetleri'nin özel birliklerinde görev yapmış olan, emekli asker Erik Prince tarafından kurulmuştur. Washington yönetimi Blackwater'dan Irak işgali sonrasında, ülkedeki Dışişleri Bakanlığı personelinin korumak amacıyla 2004'te ilk kez resmen güvenlik hizmeti almaya başlamıştır.⁶¹ Ancak şirketin adı Irak'ta buldukları sürede, sürekli olarak dâhil oldukları aşırı ve kanunsuz güç kullanımı ile anılmıştır. Bu sayılan aşırı güç kullanımlarından en bilineni ise 16 Eylül 2007'de yaşanan olaydır. "Bağdat Katliamı" olarak da bilinen bu olayla ilgili uluslararası kamuoyunun tepkisinin bastırılması için bir soruşturma açılmıştır.⁶² Soruşturma kapsamında, 2005-2007 yılları arasında ABD kökenli ÖAŞ personelinin 195 olaya karıştığı ve bu olayların % 84'ünde uyarı ateşi açmadan ve doğrudan hedef gözeterek ateş açtıkları ortaya çıkmıştır.⁶³ Bağdat'taki olayla ilgili olarak tutuklanan Blackwater çalışanları Nicholas Slatten, Paul Slough, Evan Liberty ve Dustin Heard, *ABD Başkanı Donald Trump tarafından daha sonra affedilmiştir*. İkinci olarak, ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali ÖAŞ'larla düzenli ordu birlikleri arasındaki iletişim, irtibat ve koordinasyon eksikliğini göstermiştir. Üçüncü ve son olarak ise, Konovalov'a göre Batılı ÖAŞ'lar genelde Batılı devletlerin gayri kanuni işlerini uluslararası hukuka takılmadan çözmekte kullandığı yapılardır. Aralarında doğrudan bir ilişki görünürde olmadığı için Batılı devletler bu şirketlerin yaptıklarından haberdar olmadığı ve mesul sayılamayacakları argümanını kullanabilmektedirler. Irak işgali sırasında yaşananlar buna en güzel örnektir.

⁵⁹ Sergey Sukhankin, "War, Business and Ideology".

⁶⁰ Sergey Sukhankin, "War, Business and Ideology".

⁶¹ TRT Haber, "Blackwater'ın Geçmiş Karanlık İşlerle Dolu", 2021, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/blackwaterin-gecmisi-karanlik-islerle-dolu-604340.html> (Erişim Tarihi: 05.05.2023).

⁶² Nuri Aydın, "Trump'ın Blackwater Çalışanlarını Affı Şirketin 'Kirliliğini' Tekrar Gündeme Getirdi", Anadolu Ajansı, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-blackwater-calisanlarini-affi-sirketin-kirli-gecmisini-tekrar-gundeme-getirdi/2086314> (Erişim Tarihi: 12.05.2023); Emine Hayri, "Blackwater ve Wagner Arasında: Dünya Savaşlarını Paralı Askerler mi Yürütüyor?", Şarkül Avsat, 2022, <https://turkish.aawsat.com/home/article/3589851/blackwater-ve-wagner-aras%C4%B1nda-%C3%BCn%C5%9Flar%C4%B1n%C4%B1-paral%C4%B1-askerler-mi-y%C3%BCr%C3%BCt%C3%BCyor> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).

⁶³ Ivan Konovlaov, *Soldaty Udachi i Voiny Korporatsiy. Istoriya Sovremennogo Naemnichestva*, Tsentr Strategicheskoy Konyunktury, 2015, Pushkino, s. 201.

4.1. Rus Özel Askeri Şirketleri ve Faaliyetleri

Rus ÖAŞ'ların faaliyetleri çoğunlukla görevlendirildikleri bölgelere değişiklik göstermektedir. Bu konuda detaylı bir analize girmeden önce kilit önemdeki faaliyetlerine aşağıda kısaca değinmek uygun olacaktır. Rus ÖAŞ'ların askeri ve paramiliter fonksiyonları iki kategoride incelenmektedir:

Birinci fonksiyon; azami rahatlık ve verimlilikle değişen cephe hattına hızlı bir şekilde adapte olabilen ve cephe hattını hızlıca geçebilen taktik mobil askeri unsurlar oluşturmak ve bu unsurları operasyonlarda kullanma. İkinci fonksiyon ise alan kontrolünü de içeren savunmaya yönelik görevleri kapsamaktadır. Bu konsepti Genelkurmay Başkanı Valeri Gerasimov özellikle vurgulamıştır. Rus askeri strateji uzmanlarına göre seçenek Irak, Yugoslavya ve Libya senaryoları ile tekrar karşılaşmanın alternatif yollarından biridir. Bu rejimler ülke içindeki kilit önemdeki yerlerin kontrolünü kayb ettikleri için ülkedeki stratejik üstünlüklerini kaybetmiş ve yenilmişlerdir.⁶⁴ Bu yüzden Rusya bu konuya özel önem vermiş ve Suriye İç Savaşı'nda rejim güçlerine destek olurken stratejik önemdeki yerleri (örneğin M-4 karayolu gibi) elinde tutmaya çalışmış ve Suriye rejiminin de mevzilerini korumasına özellikle destek vermiştir. Tüm bu sayılan fonksiyonlar ABD tarafından geliştirilen Ağ Merkezli Savaş'ın (Network Centric Warfare-NWC) bütünlüycü bir parçasıdır. Bu konsepti Rus askeri uzmanları 2006-2008 yıllarından beri incelemektedir.⁶⁵ Bu çalışmalar sayesinde Rus stratejistler bu yaklaşımda bazı açıklar bulmuşlardır. Bu açıkların olası bir savaş durumunda Rusya'nın faydasına uygun şekilde kullanılabileceği de fark edilmiştir. Bu yaklaşımdaki temel beklenti, mevcut teknolojik gelişmelere rağmen insan faktörünün silahlı çatışmalarda belirleyici rol oynamaya devam edeceğidir.⁶⁶ Oysa Gerasimov, savaş alanında sıra dışı düşünce ve becerilerin gelecekteki savaşlarda başarının anahtarlarından birisi olacağı iddiasındadır. Aynı zamanda Rus stratejistleri NWC konseptinin şehir savaşı vb. yakın muharebe gerektiren yerlerde başarı getireceğinden ciddi şekilde şüphe etmektedirler.⁶⁷ Bu tartışma, asimetrik savaş prensibi ve uygulamaya konulması ile doğrudan irtibatlıdır. Putin, 2006 yılında yaptığı bir konuşmasında Rusya Federasyonu ordusunun, Türkiye'nin 90'lı yıllarda geliştirmiş olduğu "İkibuçuk Savaş Doktrini"nde olduğu gibi, aynı anda birkaç cephede rahatlıkla savaşabileceğini iddia etmiştir. Bu iddianın oldukça iyimser bir yaklaşım olduğu Ukrayna işgali ile tartışmaya açık hale gelmiştir. Ancak bu tarihe kadar, özellikle de 2011 yılından sonra, Suriye İç Savaşı sırasında bu düşünce Rus askeri ve stratejik düşüncesini hâkimiyeti altına almıştır.⁶⁸

Rus ÖAŞ'ların kazandıracığı düşünülen jeopolitik ve jeoekonomik fonksiyonlar ve faydalar aşağıda değinilen iki konu başlığı altında toplanmıştır. Bu konu başlıkları; Güvenlik İhracı ve Rusya'nın Etkisinin Siyasi Olarak İstikrarsız Olan Bölgelere ve Ülkelere Yayılması'dır. Sırayla açıklamak icap ederse: Güvenlik İhracı [Rusça; Ekspert Bezopasnosti]; Bu konsept Valdai Klübü'nün uzmanlarının hazırladığı "Global Threats in 2018: Forecasting Security Challenges for Russia and the World" adlı raporda açıklanmıştır. Bu raporda Rusya'nın ABD, Çin ve AB ile birlikte barışın ve güvenliğin tesisi ve korunması yönünde sorumluluğunun olduğu belirtildikten sonra, Rusya'nın "Arap Baharı"nın olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için güvenlik de ihraç etmesi gerektiği iddia edilmiştir.⁶⁹ Bunun için de Rusya'nın tüm

⁶⁴ Valery Gerasimov, "The Value of Science is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations", Military Review, 2016, s. 23-29.

⁶⁵ A. E. Kondratyev, Obshchaya Kharakteristika Setevykh Arkhitektur, Primenyaemykh Pri Realizatsii Perspektivnykh Setetsentricheskikh Kontseptsii Vedushchikh Zarubezhnykh Stran, Voyennaya Mysl, 2008, sayı: 12.

⁶⁶ Ivan Konovlaov, a.g.e., s. 26.

⁶⁷ Vladimir Demchenko, "IGIL Kak Podopytnye Kroliki: Chemu Voyennye RF Nauchilis v Sirii", TVzvezda.ru, 2017, https://tvzvezda.ru/news/krasnaya_zvezda/content/201708180840-g0gc.htm (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Roman Kretcul ve Alexey Ramm, "Boevye Nagrady: Kak Sırıyskaya Operatsiya İzmenila Razvedku", Izvestiya, 2018, <https://iz.ru/803382/roman-kretcul-aleksei-ramm/boevye-pregrady-kak-siriiskaia-operatsiia-izmenila-razvedku> (Erişim Tarihi: 13.06.2023).

⁶⁸ Sergey Sukhankin, "War, Business and Ideology".

⁶⁹ Valdai Club, "Mezhdunarodnye Ugrozy 2018. Prognoz Vyzovov Bezopasnosti Rossii i Mira", Ekspertnaya Diskussiya, 2018, <https://ru.valdaiclub.com/multimedia/video/ugrozy-2018-prognoz-diskussiya/> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).

Avrasya bölgesinin ana güvenlik sağlayıcısı olmak için kendisini değiştirmesi gerektiği savunulmaktadır. Boris Yeltsin ve Vladimir Putin'in eski danışmanı Sergey Karaganov, Rusya'nın temel önceliğinin Batı yayılmacılığını durdurmak, NATO'nun Rusya sınırına kadar gelmesini engellemek, eski Sovyetler Birliği bölgesindeki ülkelerde istikrarı bozan renkli devrimleri sonlandırmak ve bu sayede ABD çevreleme çabalarını engellemek olduğunu ifade etmiştir. Bu sayılan amaçlar ne kadar hızlı bir şekilde gerçekleştirilirse, Rusya Ortadoğu'ya yeniden dönebilecek ve yeniden şekillenen jeopolitik haritadaki etkili ve söz sahibi aktörlerden birisi olabilecektir.⁷⁰ Bu kapsamda ÖAŞ'lar ve paramiliter grupların bölgesel güvenliği arttırmak için düzenli ordu birlikleri gibi kullanılmıştır. Bunlara örnek olarak verilebilecek durum ve uygulamalar şunlardır:

- 2016 yılında Suriye'de görev yapan Rus askeri polisi. (Çeçen Taburu).
- Yemen İç Savaşı. Rus ÖAŞ personeli gerekli desteği sağlamıştır.⁷¹
- Latin Amerika. Rusya, Nikaragua hükümetine destek vermiş, polis ve milis grupları antiterör operasyon eğitimi adı altında Rus paralı askerleri ve ÖAŞ personeli tarafından eğitilmiştir.

İkinci konu başlığı, yukarıda da ifade edilmiş olduğu üzere Rusya'nın etkisinin siyasi olarak istikrarsız olan bölgelere ve ülkelere yayılmasıdır. Bu noktada ÖAŞ'lar rolü yadsınamaz. Askeri destek, yerel silahlı güçlerin eğitimi, yerel elitin fiziki/yakın korumasına ek olarak, Afrika ve Suriye'de olduğu gibi ÖAŞ'lar yeni altyapı projeleri ve enerji bölgelerinin güvenliğini de sağlayabilir.⁷² ÖAŞ'ların jeoekonomik etkisi ise Güç Ekonomisi [Rusça; Silovaya Ekonomika] konsepti ile doğrudan irtibatlıdır. Güç ekonomisi konsepti devletin ekonomik çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi adına yine devlet kontrolünde olan bir tedhiş sistemi kurma planıdır. Bu sistem kapsamında devletin ekonomik amaçlarını gerçekleştirmek için sınırlı çatışmaya başvurması da olağan ve meşru bir girişim olarak addedilmektedir.⁷³ İlk kez 1920 yılında Andrei Zayonchkovsky tarafından dile getirilen bu yaklaşım kendinden sonra gelen Rus stratejistleri etkilemiştir. Güç ekonomisi, faaliyetleri askeri-endüstriyel kompleksin ötesine geçen bir uygulamadır. Bu yüzden devlet aygıtının reel ve finansal sektörlerdeki şirketlerin çıkarlarını güvence altına almak için birleştirilmesiyle sınırlı kalmamakta, çok daha çeşitli kurumları, uygulamaları ve politikaları içermektedir. Ayrıca, güç ekonomisi politikası, barış zamanında askeri desteğin, stratejik kaynaklara erişimin garanti edilmesi ve iletişim hatlarının korunması, ekonomik durumun, finansal piyasaların, korunmasını da içermektedir.⁷⁴

Yukarıda da ifade edildiği üzere güç ekonomisi, işbirliği ilkesine ve hatta emek ve sermaye oluşumu kaynakları da dâhil olmak üzere üretim faktörlerinin sömürülmesine değil, zorlamaya (askeri güç kullanımına kadar) dayanan bir ekonomik faaliyet organizasyonu anlamına gelir. Günümüzün en şiddetli mücadelesi, ekonomik faaliyetin küresel düzenleme araçları üzerindeki iktidar mücadelesidir. Enerji kaynaklarının kontrolü ve güvenliğinin temini mücadelesi geleneksel olarak burada önemli bir yer tutmaktadır. Almanya, Fransa, İngiltere başta olmak üzere Batılı ülkeler doğal kaynak açısından bilindiği üzere çok zengin değildirler. Ancak coğrafi keşifler ve sömürgecilik ve teknolojik gelişme gibi faaliyetlerinin sonucunda önemli bir sermaye birikimi sağladıkları için gerek zenginlikleri gerekse de dünya nüfusu içindeki payları da fazladır. Örneğin Almanya ve İngiltere'nin nüfus yoğunluğu dünya ortalamasının beş katından fazla iken bu rakam Fransa'da 2,4 katıdır. Ancak bu ülkelerin dünya GSYİH içindeki payı, elektrik üretimi ve tüketimi gibi özellikleri de dünya nüfusundaki paylarından 3-7 kat daha

⁷⁰ TASS, "Ekspert: Rossiya Stanet Glavnym Garantom Bezopasnosti v Novom Miroporyadke", 2017, <https://tass.ru/politika/4654988> (Erişim Tarihi: 12.05.2023).

⁷¹ Sergey Sukhankin, "Russian PMCs in Yemen: Kremlin-Style 'Security Export' in Action?", The Jamestown Foundation, Eurasia Daily Monitor 15/144, 2018, <https://jamestown.org/program/russian-pmcs-in-yemen-kremlin-style-security-export-in-action/> (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

⁷² Sergey Sukhankin, "Will Nicaragua Become Russia's 'Cuba of the 21st Century?'", The Jamestown Foundation, Eurasia Daily Monitor 15/118, 2018, <https://jamestown.org/program/will-nicaragua-become-russias-cuba-of-the-21st-century/> (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

⁷³ Aleksandr Ageev, "Silovaya Ekonomika I Smena Mirovogo Gegemona", Strategicheskie Prioritety, 2015, cilt: 2, sayı: 6, s. 27-48.

⁷⁴ A.I. Ageev ve E. L. Loginov, "Yeni Bir Büyük Savaş: Unutulmuş Bir Geleceğin Günlükleri", Ekonomik Stratejiler, 2014, cilt: 6, sayı: 7, s. 16-33.

fazladır ve birim bölge başına enerji yatırımı dünya ortalamasını 16-19 kat aşmaktadır. Bu tablo Amerika Birleşik Devletleri'nde çok daha dengelidir: ABD, dünya topraklarının %7'si, nüfusun %4,6'sı sahiptir. Ancak geniş toprakları sebebiyle nüfus yoğunluğu daha azdır; ABD'nin nüfus yoğunluğu dünya ortalamasının %63'ü kadardır. Dünya GSYİH'sındaki, elektrik üretimi ve tüketimindeki payı, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya nüfusu içindeki payından 5-7 kat daha fazladır. Rusya'ya gelince, ülke dünya nüfusunun %2,6'sına sahiptir. Dünya topraklarının %12'si kontrolü altındadır. Rusya'nın dünya GSYİH içindeki payı ise düşüktür. Elektrik üretimi ve tüketimi 2,5-3 kat daha fazladır. Rusya, neredeyse tüm doğal kaynaklar bulunmaktadır ve bu kaynakların bazılarının da bilinen en büyük rezervlerine sahiptir. Örnekle açıklamak gerekirse: Rusya dünyanın mineral kaynak potansiyelinin %15-17'sine, dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin %10'na, doğalgaz rezervlerinin %30'na, kömürün %16'sına sahiptir.⁷⁵ Bu nedenle, doğal kaynakların ülkeler arasında eşit dağıtılmamış olması, dünya ticaretinin gelişmesinin temel nedenlerinden biri ve potansiyel bir çatışma kaynağı olmaya devam etmektedir. ABD dışındaki önde gelen Batı ülkeler, başta enerji kaynakları olmak üzere doğal kaynakların kesintisiz olarak arzına bağımlıdırlar. Bu yüzden Batı dünyası açısından maden ve hammadde güvenliğinin temini, hem şiddet ve boyun eğdirme yoluyla hem de karşılıklı yarar sağlayan mübadele temelinde mümkündür. Kesin olarak söylemek gerekirse, dünya tarihinin son iki yüzyılı, bu iki yaklaşım arasında yoğun bir mücadele şeklinde geçmiştir.

Uluslararası ilişkilerin barışçıl paradigmasında, kaynakların bu şekilde yerleşik bir dağılımı, medeniyetlerin mübadelesi, ticareti, işbirliği ve uyumu için doğal bir temel gibi görünmektedir. Farklı bir paradigmadaki fırsatların bu kadar eşitsiz dağılımı, zorla yeniden dağıtım, sömürü ve saldırganlığın nedeni ve bahanesi olabilmektedir. Doğrusal olmayan ve değişken dinamiklerle işleyen dünya ekonomisi gibi karmaşık sistemlerde, sadece sosyal değil, aynı zamanda tamamen fiziksel yasalar da işlemektedir. Ek olarak, dünya ekonomisi, katılımcıları için öngörülemez sonuçları olan sonsuz sayıda oyunun olduğu bir alandır. Oyuncunun kendini en güçlü olarak görmesi ve "kuralsız oynama" hakkına sahip olduğunu düşünmesi durumunda, aynen tek kutuplu dünya sistemi varsayımında ABD'nin giriştiği tek taraflı eylemler gibi, uluslararası istikrar ve konsensüs ciddi şekilde bozulabilmektedir.⁷⁶ 11 Eylül sonrasında önce Afganistan'ın daha sonra da 2003 yılında Irak'ın işgali bu duruma iyi birer örnektir. Rusya yönetimi, bu istenmeyen durumu düzeltmek için Sovyet tarzı tavizsiz politikalara geri döneceğini ilan etmiştir.⁷⁷

Bu duruma yol açan nedenlerden birisi de Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş'taki yenilgisidir. Bu yenilgi kendi nüfuz alanındaki ülkelerden elde edilen mali, insani ve maddi kaynakların kaybedilmesine sebep olmuştur. Rusya Federasyonu da kendisini bu zorlu durumun tam merkezinde bulmuştur. Gönüllü-zorunlu pozisyonunun bir sonucu olarak Rusya, öncelikli olarak kendi jeopolitik ve jeoekonomik sorunlarını çözmeye odaklanmıştır. Zira uluslararası alanda güç projeksiyonu yapma yeteneğinin büyük bir kısmını kaybetmiştir.⁷⁸ Rusya'nın bu zafiyet hali Batılı finans ve emtia camiasının aradığı fırsatı sağlamış, Sovyetler Birliği sonrası devletlerin doğal kaynakları, malzeme ve insan kaynaklarını kullanmasının önü açılmıştır.⁷⁹ Soğuk Savaş'taki yenilgisi temelde Sovyetler Birliği'nin kaynaklarının bir kısmının Batı lehine kamulaştırılmasıdır denebilir. Rusya da dâhil olmak üzere Sovyetler Birliği sonrası ülkelerin ulusal para rezervlerinin ABD tahvillerinde depolanması da Soğuk Savaş'ın kazanan tarafına bir nevi tazminat ödemesi şeklinde değerlendirilebilir. Bu konu ile ilgili en iyimser tahminlere göre, 1990-2000'li yıllar arasında Rusya Federasyonu'ndan yatırım kaynaklarının çıkışı toplamda iki trilyon doları aşmıştır. Teknik ekipman, teknoloji ve diğer fikri mülkiyet nesnelerinin ithalatı da Batı ülkeleri ile Rusya Federasyonu arasında eşit şartlarda cereyan etmeyen bir ticaret dengesinin kurulmasına katkıda bulunmuştur. Rusya, toparlanmak ve yeniden büyük güç olmak için dünya ekonomisine entegre olmaya

⁷⁵ Rusya'nın Doğal Kaynakları ve Ekolojisi, Federasyon Atlası 2. Baskı, MPR RF ve diğerleri, 2003, s. 5.

⁷⁶ Tuomas Forsberg ve Graeme Herd, "Russia and NATO: From Windows of Opportunities to Closed Doors", Journal of Contemporary European Studies, 2015, cilt: 23, sayı: 1, s. 41-57.

⁷⁷ James Hughes ve Gwendolyn Sasse, "Power Ideas and Conflict: Ideology, Linkage and Leverage in Crimea and Chechnya", East European Politics, 2016, cilt: 32, sayı: 3, s. 314-334.

⁷⁸ Jonas Kjellen ve Aron Lund, "From Tartous to Tobruk: The Return of Russian Sea Power in the Eastern Mediterranean", Swedish Defence Research Agency (FOI), 2022, Stockholm, s. 69.

⁷⁹ Aleksandr Ageev, a.g.m., s. 27-48.

çalışmıştır.⁸⁰ Ancak Batı'dan beklediği yakınlığı görememiştir. Zira Batı, Rusya'nın yeniden toparlanması kendine tehdit olmasına yardım etmek istememiştir. Bu yüzden de Rusya hemen her fırsatta test etmiş, zorlamaya çalışmıştır. Bu duruma örnek olarak ise Batı ve NATO'nun Rusya'ya verilen garantilere rağmen Doğu ve Orta Avrupa'ya doğru genişlemesini göstermiştir. Rusya'ya göre NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi 12 Mayıs 1990'da NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner'in Sovyetler Birliği yönetimine ve onun mirasçısı olan Rusya Federasyonu'na verdiği taahhüdün bozulmasından başka bir şey değildir.⁸¹ Bunun sonucunda Rusya'da hâsıl olan genel kanı Batı'nın Rusya'yı oyaladığı ve aldattığı şeklinde olmuştur.⁸² Bu durumun üstesinden gelmek ve yeniden büyük ve güçlü olmak isteyen Rusya, yeni geliştirdiği politikalarla bu amacını gerçekleştirmeye ve "Yakın Çevre"sini yeniden konsolide etmek için çalışmıştır. Bu amaca ulaşmak için askeri, siyasi ve ekonomik, uygun gördüğü tüm araçları kullanma yoluna gitmiştir. ÖAŞ'lar da bu araçlardan biridir.

Sonuç

Rusya Federasyonu, özel askeri şirketleri Batılı devletlerin gördüğü gözle görmemektedir. ÖAŞ'ların Batı'daki uygulaması; askeri eğitim, güvenlik hizmeti temini, koruma ve güvenlik konularında danışmanlık hizmeti verilmesi şeklindedir. Özel askeri şirketler de teoride bu hizmetlerin ticarileşmesine yardım eden ve bu hizmetten gelir elde etmeyi amaçlayan ticaret şirketleridir. Uygulamada elbette farklılıklar olabilmektedir. Rusya'da ise ÖAŞ'lar, kanunen var olmayan ancak devletin dış politika ve güvenlik alanındaki amaçlarına daha hızlı ve kolay bir şekilde ve kamuoyu baskısına muhatap olmadan ulaşmasını sağlayacak olan bir araç olarak görülmektedir.

ÖAŞ'lar, her geçen gün artan oranda savaş ve çatışma bölgelerinde kullanımı ve bu şirketlerin bürokrasi ile askeri örgütler arasında arabulucu gibi kullanımı sebebiyle Rus devleti tarafından vazgeçilemez hale gelmiştir. Bu sayede Rusya gerçekçi inkâr imkânlarını da arttırmış olmaktadır. Ayrıca çatışma bölgelerinde ortaya çıkan istikrarsızlıktan sadece siyasi ve stratejik değil ekonomik fayda da sağlama imkânını elde etmektedir. Tüm bu sayılanlar sonucunda Rus ÖAŞ'ları şu amaçlar için kullanılmaktadır: başta devlet olmak üzere, şahısları ve ekonomik çıkarlarını da koruyup, güvenceye almak; alışılmışın dışındaki muharebe yöntemlerini denemek ve teşvik etmek. Zira Rus askeri uzmanların bu konu ile ilgili iddialarına göre ÖAŞ'ların denemelerde kullanımı düzenli ordu birliklerine kıyasla daha ekonomik olmaktadır. Ek olarak ÖAŞ kullanımı, Rusya'nın müdahil olmak istediği bölgelerde istikrarsızlık ve yerel krizler çıkarmasına ve daha sonra da krizin çözülmesi için oluşturulan pazarlık masasında yer almasına imkân sağlamaktadır. Bu yüzden de oldukça faydalı bir güvenlik ve dış politika aracı olduğunu kanıtlamış durumdadır. Tüm bu sayılanlar sonucunda Rusya jeopolitik ve siyasi etkisini arttırmada her zaman olmasa da, başarılı olmaktadır. ÖAŞ'ların sunduğu hareket ve kullanım esnekliği, oldukça etkili olan fayda/maliyet dengesi, çok fonksiyonlu yapısı, faaliyetlerinden dolayı devletlerin doğrudan mesul tutulamaması gibi sebepler Rus ÖAŞ'larını Kremlin açısından vazgeçilemez hale getirmiştir.

⁸⁰ Dünya, Avrasya ve Rusya Fikri Mülkiyet Piyasasının Gelişimine Yönelik Eğilimler ve Beklentiler, MİSK, 2013, s. 8.

⁸¹ Ostep Kushnir, "Russian Geopolitical Advancements in the Black Sea Region: The Annexation of Crimea", Athenaeum, 2017, sayı: 56, s. 111-135.

⁸² Vladimir Putin, "Speech and The Following Discussion at The Munich Conference on Security Policy"; Vladimir Putin, "Transcript: Putin Says Russia Will Protect The Rights of Russians Abroad", The Washington Post, 2014, https://www.washingtonpost.com/world/transcript-putin-says-russia-will-protect-the-rights-of-russians-abroad/2014/03/18/432a1e60-ae99-11e3-a49e-76adc9210f19_story.html (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

KAYNAKÇA

Ageev, A.I. ve Loginov, E. L. “Yeni Bir Büyük Savaş: Unutulmuş Bir Geleceğin Günlükleri”, Ekonomik Stratejiler, cilt: 6, sayı: 7, s. 16-33, 2014.

Ageev, Aleksandr, “Silovaya Ekonomika i Smena Mirovogo Gegemona”, Strategicheskoe Priority, cilt: 2, sayı: 6, s. 27-48, 2015.

Alkan Özcan, Sevinç, Bir Sovyet Mirası Rus Azınlıklar, Küre Yayınları, İstanbul, 2005.

Apukhtin, Y. S., “Chastnye Voyennye Kompanii: Novaya Tsel Politicheskoy Kriminologii”, Kriminologiya: Vchera, Segodnya, Zavtra, cilt: 2, sayı: 17, 2009.

Avatkov, Vladimir, “İdeologemi Vneshney Politiki Rossii”, 25 Let Poiska. İntelros (İntelektualnaya Rossiya) Svobodnaya Misli, sayı: 5, s. 27-38, 2016.

Aydın, Nuri, “Trump’ın Blackwater Çalışanlarını Affi Şirketin ‘Kirli Geçmişini’ Tekrar Gündeme Getirdi”, Anadolu Ajansı, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-blackwater-calisanlarini-affi-sirketin-kirli-gecmisini-tekrar-gundeme-getirdi/2086314> (Erişim Tarihi: 12.05.2023).

Bremmer, Ian ve Charap, Samuel, “The Siloviki in Putin’s Russia: Who They are and What They Want”, The Washington Quarterly, cilt: 30, sayı: 1, s. 83-92, 2006-2007.

Canikoğlu, Erhan, “Russia’s Foreign Policy in the Near Abroad: A Challenge for The Global and Regional Rivalry”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, cilt: 10, sayı: 4, s. 3546-3567, 2021.

de Grossouvre, Henri, “Paris, Berlin Moscow: Prospects for Eurasian Cooperation”, World Affairs, cilt: 8, sayı: 1, s. 40-52, 2004.

Demchenko, Vladimir, “IGIL Kak Podopytnye Kroliki: Chemu Voyennye RF Nauchilis v Sirii”, TVzvezda.ru, 2017, https://tvzvezda.ru/news/krasnaya_zvezda/content/201708180840-g0gc.htm (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Dutton, Jack, “Who are the ‘Siloviki’? Russia’s Elite Security Faction” Newsweek, 2023, <https://www.newsweek.com/who-are-siloviki-russias-elite-security-faction-1775796> (Erişim Tarihi: 03.06.2023).

Dünya, Avrasya ve Rusya Fikri Mülkiyet Piyasasının Gelişimine Yönelik Eğilimler ve Beklentiler, MİSK, 2013.

Eliseev, Igor ve Tikhonov, Alexey, “V Teni Pyramid”, Rossiyskaya Gazeta, 2020, №5300/221, <https://rg.ru/2010/09/30/taina.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2023).

Filyushkin, Alexander, “Livonian War in the Context of the European Wars of the 16th Century”, Russian History, sayı: 43, s. 1-21, 2016.

Fedorov, Yury E., ‘Boffins and Buffoons’: Different Strains of Thought in Russia’s Thinking, Chatham House, 2006.

Forsberg, Tuomas ve Herd, Graeme, “Russia and NATO: From Windows of Opportunities to Closed Doors”, Journal of Contemporary European Studies, cilt: 23, sayı: 1, s. 41-57, 2015.

Fried, Daniel ve Volker, Kurt, “The Speech in Which Putin Told Us Who He Was”, Politico, 2022, <https://www.politico.com/news/magazine/2022/02/18/putin-speech-wake-up-call-post-cold-war-order-liberal-2007-00009918> (Erişim Tarihi: 18.12.2023).

Gareev, Makhmut A. ve Slipchenko, Vladimir, Future War, Foreign Military Studies Office (FMSO), Fort Leavenworth, Kansas, 2007.

Gerasimov, Valery, “The Value of Science is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations”, Military Review, s. 23-29, 2016.

Gibbons-Neff, Thomas, “How a 4-Hour Battle Between Russian Mercenaries and U.S. Commandos Unfolded in Syria”, The New York Times, 2018,

<https://www.nytimes.com/2018/05/24/world/middleeast/american-commandos-russian-mercenaries-syria.html> (Erişim Tarihi: 02.06.2023).

Goryashko, Sergey, Chernenko, Elena ve Safronov, Ivan, “Klevye ChVk.”, Kommersant, 2014, №227, <https://www.kommersant.ru/doc/2633187> (Erişim Tarihi: 15.05.2023).

Hamzaoğlu, Hayati, “ Rus Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Primakov Doktrini ve Yakın Çevre Kavramı”, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, cilt: 8, sayı: 24, s. 290, 2020.

Hayri, Emine, “Blackwater ve Wagner Arasında: Dünya Savaşlarını Paralı Askerler mi Yürütüyor?”, Şarkül Avsat, 2022, <https://turkish.aawsat.com/home/article/3589851/blackwater-ve-wagner-aras%C4%B1nda-d%C3%BCnya-sava%C5%9Flar%C4%B1n%C4%B1-paral%C4%B1-askerler-mi-y%C3%BCr%C3%BCt%C3%BCyor> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).

Heins, Lilla, “A Hard Bargain Foreign Policy and The Dynamics of The Putin-Kadyrov Relationship”, Kafkasya Çalışmaları, Sosyal Bilimler Dergisi, cilt: 6, sayı: 11, s. 43-62, 2020.

Hoffman, Frank, G. “Hybrid Warfare and Challenges”, Joint Forces Quarterly, sayı: 52, s. 34-39, 2009.

Hughes, James ve Sasse, Gwendolyn, “Power Ideas and Conflict: Ideology, Linkage and Leverage in Crimea and Chechnya”, East European Politics, cilt: 32, sayı: 3, s. 314-334, 2016.

Illarionov, Andrei, “The Siloviki in Charge”, Journal of Democracy, cilt: 20, sayı: 2, s. 69-72, 2009.

İvanov, İgor, “ s Prixodom v MID E. M. Primakova Nachalsa Period Stanovlenia Novoy Vnesheny Politiki Sovremennogo Rossii”, Chelovek Epoha, Jurnal Mejdunarodnaya Jizn, Spetsalnyi Vipusk (Özel Sayı), s. 29-33, 2014.

Kjellen, Jonas ve Lund, Aron, “From Tartous to Tobruk: The Return of Russian Sea Power in the Eastern Mediterranean”, Swedish Defence Research Agency (FOI), Stockholm, 2022.

Kondratyev, A.E. Obshchaya Kharakteristika Setevykh Arkhitektur, Primenyaemykh Pri Realizatsii Perspektivnykh Setetsentricheskikh Kontseptsiy Vedushchikh Zarubezhnykh Stran, Voyennaya Mysl, sayı: 12, 2008

Kolosov, Vladimir ve Turovskiy, Rostislav, “Geopoliticheskoe Polojeniya Rossii na Poroge XXI Veka: Realii i Perspektivi”, Jurnal “Polis”, Politiceskoe İssledovaniya, sayı: 3, s. 4-7, 2000.

Konovalov, Ivan, “Voyna, Biznes i Reforma,” Eksport Vooruzheniya, Tsentr Analiza Strategiy i Tekhnologiy, 2006.

Konovalov, Ivan, *Soldaty Udachi i Voiny Korporatsiy. Istoriya Sovremennogo Naemnichestva*, Tsentr Strategicheskoy Konyunktury, Pushkino, 2015.

Kretcul, Roman ve Ramm, Alexey, “Boevye Nagrady: Kak Siriyskaya Operatsiya İzmenila Razvedku”, Izvestiya, 2018, <https://iz.ru/803382/roman-kretcul-aleksei-ramm/boevye-pregrady-kak-siriiskaia-operatciia-izmenila-razvedku> (Erişim Tarihi: 13.06.2023).

Kushnir, Ostap, “Russian Geopolitical Advancements in the Black Sea Region: The Annexation of Crimea”, Athenaeum, sayı: 56, s. 111-135, 2017.

Lenta.ru, “Putin Rasskazal o ChVK Vagnera”, 2018, https://lenta.ru/news/2018/12/20/chvk_putin/ (Erişim 13.05.2023).

Lobanov-Rostovsky, Andrei, *Russia and Asia*, Macmillan Company, New York, 1933.

Longton, James, “Meet Russia’s Siloviki-Putin’s Inner Circle”, The National News, 2022, <https://www.thenationalnews.com/world/europe/2022/03/15/meet-russias-siloviki-putins-inner-circle/> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).

Lukyanov, Fyodor, “Putin’s Russia: The Quest for a New Place”, Social Research, cilt: 76, sayı: 1, s. 117-150, 2009.

Messner, Evgeny, Khochesh Mira, Pobedi Myatezhevoynu! Tvorcheskoe Nasledie E. Messnera, Russkiy Put, Voyenny Universitet, Moskova, 2005.

Mustaffa, Munira, "The Kadyrovtsy: Putin's Force Multiplier or Propaganda Tool?", Newlines Institute, 2022, <https://newlinesinstitute.org/russia/the-kadyrovtsy-putins-force-multiplier-or-propaganda-tool/> (Erişim Tarihi: 17.05.2013).

Neelov, V. (2013). *Chastnyie Voennyye Kompanii Rossii: Ppyt i Perspektivy İspolzovaniya*. Sen Petersburg.

Nikolsky, Alexey, "Kogo Blagodarit za Uspekh v Sirii?", *Vedomosti*, 2017, <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2017/12/13/745057-kogo-blagodarit-v-sirii> (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Novikov, D. (2016). *Rtsar Rossiyskogo Realizma" Doktrina Primakova*. Vishaya Shkola Ekonomiki, Rossiya v Globalnom Politike.

Özdemir, Gökhan ve Kutval, Yunus, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Rusya İkili İlişkilerinin Ekonomi ve Siyasi İlişkiler Açısından Tarihsel Seyri, VII. Uluslararası Karadeniz Sempozyumu: "Türkiye-Rusya İlişkileri", Giresun, 2017.

Pant, Harsh V., "The Moscow-Beijing-Delhi "Strategic Triangle": An Idea Whose Time May Never Come", *Security Dialogue*, cilt: 35, sayı: 3, s. 311-328, 2004.

Prilenskiy, Boris, "Vyzovy globalizatsyy dlya voyennoy bezopastnosti gosudarstv XXI veke," *Byulleten Nauka XXI veka*, № 4 2009.

Primakov, Yevgeni, "Nam Nuzhna Novaya İndustrializatsiya", *Rossiyskaya Gazeta-Federalnyy Vypusk*, 2012, № 5804/131, <https://rg.ru/2012/06/09/primakov.html> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).

Yevgeni Primakov, *Rossia v Sovremennom Mire*, Proshloe, Nastoyashee, Budushee, Chentrpoligraf, 2018, Moskova.

Puskhov, A. (2018). *Globalnie Shaxmati, Russkaya Partiya*. Eksmo.

Putin, Vladimir, "Speech and The Following Discussion at The Munich Conference on Security Policy", President of Russia, 2007, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Putin, Vladimir, "Transcript: Putin Says Russia Will Protect The Rights of Russians Abroad", *The Washington Post*, 2014, https://www.washingtonpost.com/world/transcript-putin-says-russia-will-protect-the-rights-of-russians-abroad/2014/03/18/432a1e60-ae99-11e3-a49e-76adc9210f19_story.html (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Rauta, Vladimir, "Towards a Typology of Non-state actors in 'Hybrid Warfare': Proxy, Auxiliary, Surrogate and Affiliated Forces", *Cambridge Review of International Affairs*, cilt: 33, sayı: 6, s. 868-887, 2020.

Renz, Bettina, "Putin's Militocracy? An Alternative Interpretation of Siloviki in Contemporary Russian Politics", *Europe-Asia Studies*, cilt: 58, sayı: 6, s. 903-924, 2006.

Reuter, Christoph, "The Truth About The Russian Deaths in Syria", *Spiegel International*, 2018, <https://www.spiegel.de/international/world/american-fury-the-truth-about-the-russian-deaths-in-syria-a-1196074.html> (Erişim Tarihi: 29.05.2023).

RIA Novosti, "Putin Podderzhal İdeyu Sozdaniya v Rossii Chastnykh Voyennykh Kompaniy", 2012, <https://ria.ru/20120411/623227984.html> (Erişim Tarihi: 29.05.2023).

RIA Novosti, "SMI: Rossiyskie Voyennye Eksperty Hotyat Sozdat Kontseptsiyu 'Myagkoy Sily'", 2016, <https://ria.ru/20160301/1382237782.html> (Erişim Tarihi: 29.05.2023).

Rodkiewicz, Witold, "The Twillight of Russian-Indian Partnership", *Centre for Eastern Studies (OSW), Commentary*, No. 529, 2023, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-08-10/twillight-russian-indian-strategic-partnership> (Erişim Tarihi: 18.12.2023).

Samantha, Rogers, "Alexander Bekovich-Cherkassky: Beginning of Russia's Imperialistic Expansion in Central Asia", *Kafkasya Çalışmaları-Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 7, sayı: 13, s. 88, 87-122, 2022.

Roth, Andrew, "Putin's Security Men: The Elite Group Who 'Fuel His Anxieties'", The Guardian, 2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/04/putin-security-elite-siloviki-russia> (Erişim Tarihi: 18.05.2023).

Rusya'nın Doğal Kaynakları ve Ekolojisi. Federasyon Atlası 2. Baskı. (2003). MPR RF ve diğerleri.

Schmitt, Eric, Nechepurenko, Ivan ve Chivers, C. J. "The Truth About The Brutal Four-Hour Battle Between Russian Mercenaries and US Commandos in Syria", The Independent, 2018, <https://www.independent.co.uk/news/world/battle-syria-us-russian-mercenaries-commandos-islamic-state-a8370781.html> (Erişim Tarihi: 17.05.2023)

Simmons, Terry, The Visionary, The Custodian, And The Russian Siloviki: The Russian Renaissance, Lambert Academic Publishing, Cologne, Germany, 2009.

Slipchenko, Vladimir, "K Kakoy Voyne Dolzhna Byt Gotova Rossiya?", Polit.ru., 2004, <https://polit.ru/article/2004/11/18/slipch/> (Erişim Tarihi: 03.06.2023).

Smid, Tomas ve Mares, Miroslav, "Kadyrovtsy': Russia's Counterinsurgency Strategy and The Wars of Paramilitary Clans", Journal of Strategic Studies, cilt: 38, sayı: 5, s. 650-677, 2015.

Soldatov, Andrei ve Rochlitz, Michael, "The Siloviki in Russian Politics", *The New Autocracy: Information, Politics, and Policy in Putin's Russia* içinde (Ed. Daniel Triesman), Brookings Institution Press, Washington 2018 içinde s. 83-108.

Sukhankin, Sergey, "Continuing War by Other Means: The Case of Wagner, Russia's Premier Private Military Company in the Middle East", The Jamestown Foundation, 2018, <https://jamestown.org/program/continuing-war-by-other-means-the-case-of-wagner-russias-premier-private-military-company-in-the-middle-east/> (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

Sukhankin, Sergey, "War, Business and 'Hybrid' Warfare: The Case of the Wagner Private Military Company", The Jamestown Foundation, Eurasia Daily Monitor 15/60, 2018, <https://jamestown.org/program/war-business-and-hybrid-warfare-the-case-of-the-wagner-private-military-company-part-one/> (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

Sukhankin, Sergey, "Will Nicaragua Become Russia's 'Cuba of the 21st Century?'", The Jamestown Foundation, Eurasia Daily Monitor 15/118, 2018, <https://jamestown.org/program/will-nicaragua-become-russias-cuba-of-the-21st-century/> (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

Sukhankin, Sergey, "Russian PMCs in Yemen: Kremlin-Style 'Security Export' in Action?", The Jamestown Foundation, Eurasia Daily Monitor 15/144, 2018, <https://jamestown.org/program/russian-pmcs-in-yemen-kremlin-style-security-export-in-action/> (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

Sukhankin, Sergey, "War, Business and Ideology: How Russian Private Military Contractors Pursue Moscow's Interests", The Jamestown Foundation, 2019, https://jamestown.org/program/war-business-and-ideology-how-russian-private-military-contractors-pursue-moscows-interests/#_ftn69 (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

Sukhankin, Sergey, "The Offensive and Defensive Use of Information Security by the Russian Federation", *Russia's Military Strategy and Doctrine* (Glen E. Howard ve Matthew Czekaj), The Jamestown Foundation, Washington 2019 içinde s. 302-344.

Sukhankin, Sergey ve Hurska, Alla, Russia's Private Military Contractor's: Cause for Worry, Defense and Security Foresight Group, University of Waterloo, 2020.

Sukhankin, Sergey ve Hurska, Alla, "Russia's Private Military Contractor's: Cause for Worry", Canadian Military Journal, cilt: 21, sayı: 2, s. 14-25, 2021.

TASS, "Ekspert: Rossiya Stanet Glavnym Garantom Bezopasnosti v Novom Miroporyadke", 2017, <https://tass.ru/politika/4654988> (Erişim Tarihi: 12.05.2023).

TRT Haber, "Blackwater'ın Geçmişİ Karanlık İşlerle Dolu", 2021, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/blackwaterin-gecmisi-karanlik-islerle-dolu-604340.html> (Erişim Tarihi: 05.05.2023).

Tsvetkova, Maria, "Russian Toll in Syria Battle was 300 Killed and Wounded: Sources", Reuters, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia-casualty-idUSKCN1FZ2DZ> (Erişim Tarihi: 12.05.2023).

Valdai Club, "Mezhdunarodnye Ugrozy 2018. Prognoz Vyzovov Bezopasnosti Rossii i Mira", Ekspertnaya Diskussiya, 2018, <https://ru.valdaiclub.com/multimedia/video/ugrozy-2018-prognoz-diskussiya/> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).

Valetskiy, Oleg, "Uspekhnost Raboty Rossiyskikh ChVK na Mirovykh Rynkah Budet Zaviset ot Uspekhov Vneshney Politiki RF", Tsentr Strategicheskoy Konyunktury, 2016, <https://conjuncture.ru/chvk-info-18-08-2016/> (Erişim Tarihi: 19.05.2023).

Valetskiy, Oleg, "Zhyznesposobnost Rossiyskikh ChVK Zavisit ot Offitsialnoy Podderzhki Kremlya", Tsentr Strategicheskoy Konyunktury, 2016, <https://conjuncture.ru/chvk-info-09-08-2016/> (Erişim Tarihi: 19.05.2023).

Volevodz, A. G., "O Mezhdunarodnykh İnitsiyativakh v Sfere Pravovogo Regulyrovaniya Deyatelnosti Chastnykh Voennykh i Okhrannykh Kompaniy", Mezhdunarodnoe Ugolovnoe Parvo I Mezhdunarodnaya Yustitsiya. MGIMO University, 2009, No: 1.

Volevodz, A. G., "O Perspektivakh Mezhdunarodno-Pravovogo Regulyrovaniya Deyatelnosti Chastnykh Voyennykh i Okhrannykh Predpriyatiy", Mezhdunarodnoe Ugolovnoe Parvo I Mezhdunarodnaya Yustitsiya, MGIMO University, 2010, No: 2, s. 6-12.

White, Stephen, Russia's New Politics: The Management of a Postcommunist Society (4. Baskı), Cambridge University Press, United Kingdom, 2004.

Yasman, Victor, "Russia: Putin Comes on Strong", Radio Free Europe/Radio Liberty, 2007, <https://www.rferl.org/a/1074659.html> (Erişim Tarihi: 18.12.2023).

TEFTİŞ RAPORLARINA GÖRE CUMHURİYET HALK PARTİSİ ANKARA TEŞKİLATININ DURUMU(1936-1937)

*Sedat AKDENİZ**

Özet

Halk Fırkası 9 Eylül 1923'te kurulmuş, 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirilmiştir. Fırkanın ismi, 1935'te Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirilmiştir. Türk siyasi hayatına İttihat ve Terakki Partisi ile giren parti müfettişliği, 1923 yılında Halk Fırkasının nizamnamesine girmiştir. Ülke, 1925 yılında 74 vilayet ve 14 bölgeye ayrılırken, her bölge için bir müfettiş görevlendirilmiştir. 1931 nizamnamesinde teftiş işini Umumi İdare Heyeti üyelerinin yapabileceği gibi, milletvekilleri veya parti mensuplarının da yapabileceği belirtilmiştir. 1935 yılında da parti müfettişi olarak görevlendirilen milletvekilleri ile alakalı "Cumhuriyet Halk Partisi Teftiş Bölgeleri ve Teftiş İşlerini Yürütme Planı" hazırlanmıştır. Bu yürütme planına göre müfettişlerin, sorumlu oldukları bölgeleri yılda en az iki defa teftiş ettikten sonra, teftiş sonrasında hazırladıkları raporları genel sekreterliğe göndermeleri istenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi, 1923-1945 yılları arasında iktidarı elinde tutmuş ve parti ile devleti bütünleştirmiştir. Kısa süre içerisinde yurt genelinde teşkilatlanan parti, teşkilatlanmanın yanı sıra merkeziyetçi konumunu güçlendirmek için, çeşitli uygulamaları devreye sokmuştur. İşte bu uygulamalardan biri de parti müfettişliği kurumudur. Parti müfettişliği kurumu ile taşrada ve merkezde parti teşkilatının ve vatandaşlarının durumu, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda yaşanan aksaklıklar bu sistem aracılığıyla tespit edilmiş ve raporlar halinde genel sekreterliğe sunulmuştur. Genel sekreterlik de bu raporları bürolarda incelemiş, ilgili bakanlıklara ve kurumlara göndermiştir. Böylece, müfettiş tarafından tespit edilen eksiklikler veya vatandaşların istek ve dilekleri için çözüm yolları aranmıştır. Bu çalışmada, Cumhuriyet Halk Partisi Ankara Bölgesi parti müfettişi Ragıp Akça tarafından hazırlanan, Ankara ve ilçeleri ile ilgili teftiş raporu esas alınarak, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Ankara ve ilçelerindeki parti teşkilatının durumu genel olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Cumhuriyet Halk Partisi, Teftiş, Parti Müfettişliği, Teşkilat.

SITUATION OF REPUBLICAN PEOPLE'S PARTY ANKARA ORGANIZATION ACCORDING TO INSPECTION REPORTS(1936-1937)

Abstract

The People's Party was founded on September 9, 1923, and on November 10, 1924, the name of the People's Party was changed to the Republican People's Party. The name of the party was changed to Republican People's Party in 1935. Party inspectorship, which entered Turkish political life with the Union and Progress Party, was included in the regulations of the People's Party in 1923. While the country was divided into 74 provinces and 14 regions in 1925, an inspector was assigned to each region. In the 1931 regulation, it was stated that the inspection work could be carried out by members

* Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Kahramanmaraş, e-mail: sedatakdeniz89@gmail.com,

ORCID: 0000-0001-9922-6939.

of the General Administration Board, as well as members of parliament or party members. In 1935, the "Republican People's Party Inspection Regions and Inspection Work Execution Plan" was prepared for the MPs appointed as party inspectors. According to this execution plan, inspectors were asked to inspect the regions under their responsibility at least twice a year and then send the reports they prepared after the inspection to the general secretariat. The Republican People's Party held power between 1923 and 1945 and integrated the party and the state. The party, which was organized throughout the country in a short time, implemented various practices to strengthen its centralist position as well as its organization. One of these practices is the party inspectorate institution. With the party inspectorate institution, the situation of the party organization and its citizens in the provinces and the center, and the social, economic and cultural disruptions were detected through this system and presented to the general secretariat in reports. The general secretariat examined these reports in the offices and sent them to the relevant ministries and institutions. Thus, solutions were sought for the deficiencies identified by the inspector or the requests and wishes of the citizens. In this study, the situation of the party organization of the Republican People's Party in Ankara and its districts will be explained in general, based on the inspection report regarding Ankara and its districts prepared by the Republican People's Party Ankara Region party inspector Ragıp Akça.

Keywords: Ankara, Republican People's Party, Inspection, Party Inspectorate, Organization.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkmasıyla birlikte, Anadolu toprakları itilaf güçleri tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. Sonrasında da yerel direniş örgütleri bu işgallere karşı mücadele vermeye başlamıştır. Yerel direniş hareketlerinin fitilini ateşleyen Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Ankara'da 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış, sonrasında da Halk Fırkası'nın kurulması ile alakalı çalışmalara başlanmıştır. Bunun neticesinde Halk Fırkası 9 Eylül 1923'te kurulmuştur. Daha sonra Halk Fırkası'nın ismi 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirilmiştir. Fırkanın ismi, 1935'te Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirilmiştir.¹ Türk siyasi hayatına İttihat ve Terakki Partisi ile giren parti müfettişliği, 1923 yılında Halk Fırkasının nizamnamesine girmiştir. Örgüt üzerinde parti denetiminin sağlanması amacıyla yer verilen parti müfettişliği sistemi, nizamnamenin 82. Maddesinde teftiş bölgelerinin oluşturulacağı ve her bölgede bir müfettişin bulunacağına dair bilgiler yer almıştır.² Fakat 1923-1930 arasında parti müfettişlerinin rapor hazırladıklarına rastlanılmamıştır. Zaten bu nizamnamede parti müfettişlerinin rapor hazırlamaları gerektiğinden de bahsedilmemiştir.³

1925 yılında 74 vilayet 14 bölgeye ayrılmış ve her bölge için bir müfettiş görevlendirilmiştir.⁴ Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1927 nizamnamesine göre, bu bölgelerin müfettişlerini Umumi İdare Heyeti belirleyecek ve başkanlık divanına sunacaktı. Nizamnamede, her mıntıkada bir müfettişin görev yapacağı belirtilmiştir. Ayrıca, 1927 nizamnamesinde müfettişlerin, teftiş bölgesinde partinin en büyük mümessili olduğu belirtilmiştir. 1927 Nizamnamesinde, müfettişlerin gerekli gördükleri halde Kaza ve vilayet kongrelerinin yenileyebileceğine yer verilmiştir(41.madde). Yine 1927 nizamnamesinde müfettişlerin Genel sekreterlik tarafından tayin edileceği bilgisi yer almıştır.⁵

1931 nizamnamesinde teftiş işini Umumi İdare Heyeti üyelerinin yapabileceği gibi, milletvekilleri veya parti mensuplarının da yapabileceği belirtilmiştir.⁶ 1935 yılında da parti müfettişi olarak görevlendirilen milletvekilleri ile alakalı "Cumhuriyet Halk Partisi Teftiş Bölgeleri ve Teftiş İşlerini Yürütme Planı" hazırlanmıştır.⁷ Bu plana göre müfettişlerin, teşkilatların parti tüzüğüne göre hareket edip etmediği, parti prensiplerini yayma konusundaki çalışmaları, halkın partiye bakışı ve bağlılığı, parti hesap işleri ve gençlik teşkilatları gibi konular da tetkiklerde bulunacağı belirtilmiştir. Daha sonra müfettişler, bu konularda hazırladıklarını bir rapor halinde genel sekreterliğe sunacağı ifade edilmiştir. Bu teftişe, mahalle ve köy ocakları bile dahil edilmiştir. Müfettişlerin hazırladıkları raporlar ilgili bürolara verilecek, sonucu ise 4.Büroya bildirilecektir.⁸ 1936 yılında Cumhuriyet Halk Partisinin teşkilatı 50, 342 ilçe, 1800 bucak(nahiye) ve 25941 ocak sayısına ulaşmıştır. Bunun yanı sıra partinin üye sayısı ise 1.237.504'e yakındır.⁹ Müfettiş raporları CHP Umumi İdare Heyeti bünyesinde kurulan 4 grup ve toplam 13 büro tarafından incelenir, sonrasında da ilgili kurum veya bakanlıklara gönderilirdi. Bu dört grup ve 13 büro şu şekilde oluşturulmuştur:

- A Grubu: 1-Teşkilat, İntihaplar, Fırka kongreleri,
- 2-Dilekler ve müracaatlar,
- 3-Parti haricindeki cemiyet ve fırkaların tetkik ve takibi,

¹Hacı Veli GÖK,"CHP Parti Müfettişi Dr. Rıza Levent'in Raporları Işığında Muğla (1940-1941)", Tarih Peşinde, Yıl: 2021, Sayı: 25, s.205.

² Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi(1923), TBMM Yayınları, 1927, s.13-14.

³ Cemil Koçak, CHP ve Taşra(1930-1950):Akdeniz bölgesi, Alfa Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2019, s.10-11.

⁴ Faysal Mayak, "Cumhuriyet Halk Partisinin Konya'daki Teşkilat Yapısı Ve Faaliyetleri Hakkında Adnan Menderes'in Teftiş Raporları(1935)", *Yakın dönem Türkiye araştırmaları*, yıl: 2007, sayı: 12, s.166.

⁵ Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi(1927), TBMM Yayınları, 1929, s.16-18.

⁶ Cumhuriyet Halk fırkası Nizamnamesi ve Programı(1931), TBMM Yayınları, s.10.

⁷ Faysal Mayak, "Adnan Menderes'in Teftiş Raporuna Göre Cumhuriyet Halk Partisi Antalya Örgütünün Çalışmaları (1935)", ÇTTAD, VI/15, (2007/Güz), s.192.

⁸ Murat Metinsoy, "Erken cumhuriyet döneminde mebusların intihap dairesi ve teftiş bölgesi raporları", Tarih ve Toplum, Bahar-2006, Sayı: 3,(243), s.103.

⁹ Ayşegül Şentürk, "Bitlis Mebusu Muhtar Ertan'ın Teftiş Raporuna Göre Elazığ (1943)", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2015, Sayı: 36, s.3.

- 4-Parti teşkilatının teftişi,
B Grubu: 5-İlmi hareketler, milli kültür ve bu konudaki neşriyatlar,
6-Gençlik ve spor,
7-Halk hatipleri, halk dersaneleri ve okuma yazma,
8-Propaganda, parti neşriyatı, parti programının incelenmesi, matbuat,
C Grubu: 9-Esnaf teşkilatı, işçiler, serbest meslek,
10-Ekonomik durumun tetkik ve mütalaası,
D Grubu: 11-Sosyal Yardım teşkilatı,
12- Parti faaliyetlerinin hukuk esaslarıyla telifi,
13-Bütçe-hesap işleri.¹⁰

Teftiş Talimatnamesinde, parti müfettişlerinin görevleri şu şekilde belirlenmiştir: Yılda en az iki kez teftiş etmek, en az 6 ay kendi teftiş bölgesinde kalmak, teftiş zamanlarını genel sekreterliğe iletmek, teftiş sonrasında rapor hazırlayıp genel sekreterliğe göndermek. Bunun yanı sıra, gerekli durumlarda teftiş bölgesinde yapılan kongrelere ve yönetim kurullarına başkanlık yapmak, parti dışındaki yolsuzluklarla ilgili yapılacak işlem hakkında genel sekreterlikten talimat istemek ve yararlı olabilecek dilek ve şikâyetleri merkeze bildirmekte müfettişlerin görevleri arasında yer almıştır.¹¹ 21 Haziran 1939 tarihli teftiş talimatnamesine göre müfettişlerin diğer bir görevi de, teftiş bölgesindeki partililer arasındaki birliği ve partililer ile mahalli memurlar ve kuruluşlar arasındaki uyum ve işbirliğini korumaya çalışmaktır.¹² Müfettişler, sorumlu oldukları bölgeleri yılda en az iki defa teftiş ettikten sonra, teftiş sonrasında hazırladıkları raporları genel sekreterliğe göndermeleri gerekmektedir.¹³ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivinde yer alan CHP kataloğundaki teftiş raporları, tek parti rejiminin kurumsallaşmaya başladığı 1930 yılı başından 1945'te başlayan çok partili dönem arasında yoğunluk kazanmıştır. 1935 yılında 23 ili kapsayan 7 teftiş bölgesi varken, bu sayı 1940'ta 40 vilayet ve 25 teftiş bölgesine çıkarılmıştır.¹⁴ Müfettiş raporlarında özellikle 1939-1945 yılları arasında artış görülmüştür.¹⁵

Şunu belirtmek gerekir ki, Türkiye'deki bu tek parti rejimi komünist ve faşist parti sistemlerinden farklı olmuştur. Çünkü Türkiye'de bu rejim meşrulaştırılmamış, zorunluluk sebebiyle uygulanan ve zamanı geldiğinde yerini çoğulcu demokrasiye bırakacak bir rejim olarak görülmüştür.¹⁶ İkinci Dünya Savaşı yıllarında teftiş raporlarını artması, bir anlamda tek parti rejiminin oturduğu bir göstergesidir. Bu artışın diğer bir anlamı da, İnönü'nün idari işlerdeki ve bürokratik mekanizmalardaki düşünlüğüdür. Bu dönemde raporların artmasını diğer bir sebebi de, sosyal ve ekonomik alandaki devlet müdahalesinin bir sonucudur.¹⁷ 1950 seçimlerden sonra sayısı 54'e çıkan bu müfettişlerin, ekonomik sıkıntılara yol açması ve Genel İdare Kuruluna daha geniş bir yetki ile çalışma imkânı sunmak amacıyla 25 Mayıs 1950'de divan başkanlığına bildirilmiştir. 1951 yılında 8.tüzükte de müfettişlik kurumundan bahsedilmemiştir.¹⁸ Ankara ilinin teftişi için Kocaeli milletvekili Ragıp Akça görevlendirilmiştir. Genel sekreterlik 11 Haziran 1936 tarihli yazısında, parti müfettişi Akça'nın teftiş

¹⁰ Çilem Çetin Filiz, CHP Parti Müfettişleri Raporlarına Göre Kütahya (1935-1950), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 2019, s.9-10.

¹¹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). 490-1-0-0,5-22-10,

¹² Seyithan Altaş, II.Dünya savaşı yıllarında müfettişlik raporlarında Rize(1940-1943), Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, Güz-202, Cilt: 21, Sayı: 47, s.229.

¹³ Emine Pür, "CHP Teftiş Raporlarına Göre Kastamonu'nun Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Durumu (1939-1948)", Kırıkkale üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ocak-2021 Cilt: 11, Sayı: 1, s.82.

¹⁴ Metinsoy, a.g.m., , s.7.

¹⁵ Cevdet Teke, "Adnan Menderes (Ertekin)'in Teftiş Raporuna Göre İçel Parti Teşkilatı", Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cumhuriyet Özel Sayısı, 2023, s.368.

¹⁶ İsmail Eyyupoğlu, "Kars Sayılavı Mehmet Nazif Sirel'in 1936'da CHP Erzurum İlbaşlığı'nı Teftişi", Atatürk Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3, 2003, s.112-113.

¹⁷ Hüseyin Çetin, CHP Parti Müfettişlik Raporlarına Göre Tek Parti Döneminde Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2015, s.4.

¹⁸ Çetin Filiz, a.g.t., , s.15

tarihidен bir hafta önce il başkanlığına bilgi vermesini ve güler yüzle teftişe başlamasını belirtmiştir.¹⁹ Akça'nın teftişle görevlendirildiği yazının bir örneğini de Ankara il yönetim kuruluna da ayrıca bildirmiş ve bu konuda yardımcı olmalarını belirtmiştir.²⁰ Parti müfettişi Ragıp Akça, Temmuz 1936'da başladığı Ankara teftişini 23 Mart 1937'de genel sekreterliğe sunmuştur.²¹ Teftiş işine Şereflikoçhisar kazasından başlayan Akça, Ankara İl Yönetim Kurulu'nun teftişiyle bu görevini tamamlamıştır.²²

1. Ankara İlçe Teşkilatlarının Durumu

1.1. Şereflikoçhisar İlçesi

Şereflikoçhisar, Ankara'ya 170 km uzaklıktadır. Köylerde 39 ve merkezde 3 semt ocağı olmak üzere partinin toplam 41 ocağı vardır. İlçe genelinde 997, ilçe merkezinde ise 120 kişi partiye üyedir. İlçe nüfusuna göre partili sayısı azdır. İlçenin 97 köyünün tamamında köy ocağı bulunmaktadır. Köylerin dağılımı nedeniyle idaresi zor olduğundan, yönetim kurulunun kararı olmadan ocaklar semt ocağına çevrilmiştir. Partinin kendine ait binası yoktur. Parti, ilçe merkezinde, 1 oda 1 salonu olan, "Çiftçi Kardeşler Kooperatifi" adıyla kurulan bir şirketin boş binasında faaliyet yürütmektedir. Şirketin lağvedileceği ve umumi heyetin ilk toplantısında partiye devredileceği partililer tarafından söylenmiştir.²³ Müfettişe göre bina, partinin ihtiyacını karşılamakta ve ileriki dönemde halkevi açılması halinde bu ihtiyaca cevap verebilecek durumdadır. Binanın içerisindeki mobilyalar partinin kendi malıdır, fakat bu mobilyalar eskidir. Parti yönetim kurulundakiler halk tarafından sevilen ve tanınan kişilerdir. Parti başkanı aynı zamanda genel meclis üyesidir. Başkanı'nın ağırbaşlı, bilgili ve görgülü birisi olduğunu ifade eden müfettiş, çalıştırılırsa parti işlerini çekip çevirecek kabiliyette birisi olduğunu ayrıca belirtmiştir.²⁴

Üyeler arasında partiyi istismar ettiklerine dair bir bilgi olmadığını ifade eden müfettiş, yönetim kurulu üyelerinin arasında sevgi, saygı ve samimiyetin olduğunu belirtmiştir. Partiye bağlı diğer kademelerde de aynı durum söz konusudur. Parti üyesi Ali Emre, geçmişte serbest fikrada bulunmuş, aykırı fikirlerden kaçınması ve memlekette ikiliğin olmaması düşünülerek yönetim kuruluna alınmış ise de, görevlerini gönülsüz bir şekilde yapmakta ve diğer arkadaşlarına karşı saygısızlık etmekten çekinmemektedir. Yönetim kuruluna görev alanların fazlaca iş yükü olmamakla beraber, başkanın Hava Kurumunda üye ve ticaret mümessili olması, ayrıca Ali Emre'nin de Hava Kurumunda üye olması nedeniyle bu 2 kişinin iş yükü fazladır. Parti ile hükümet erkânının arası iyidir. Kaymakam partiye ve partililere karşı gerekli yardımları yapmaktan çekinmemektedir. Yönetim kurulunda görev alanların büro çalışmaları çok iyi olmadığını belirten müfettiş, 1935-1936 yıllarındaki toplantılarını iyi olduğunu, kararların imzalı ve diğer defter ve dosyaların muntazam olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, nahiye kongrelerinin tüzüğe uygun yapılmadığını da ayrıca belirtmiştir.²⁵

Kongrelerin basit bir şekilde yapıldığını söyleyen müfettiş, bu kongrelerde yalnızca yönetim kurulunun seçilmesi ile yetinildiğini belirtmiştir. Ayrıca ilçe kongresine delege seçilmeden ödevlerine son verdiklerini ifade etmiştir. Ayrıca kasabadaki 3 semt ocağı da aynı durumdadır. 16 Ocak 1935'te yapılan ilçe kongresi, ocak ve nahiyelerinden seçilen delegelerle değil, yönetim kuruluna seçilmiş başkan ve üyeler ile yapılmıştır. Bu şekilde yapılan kongrenin salahiyyetsiz şahıslarla yapıldığını belirten müfettiş, bunun tüzüğe aykırı olduğunu ifade etmiştir. Parti başkanının, kendilerine bağlı bazı

¹⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.11.

²⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.12.

²¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.18

²² B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.19

²³ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.20-21

²⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.21

²⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.21

kademeleri teftiş ettiğini belirten müfettiş, bunun esaslı bir teftiş olmadığını da yarıca belirtmiştir.²⁶ Yapılan son kongrede partinin Şereflikoçhisar İdare Heyeti²⁷ şu isimlerden oluşmuştur:

Asil üyeler: Sait Kutlu(Başka), Ali Zeybek, Aziz Demir, Hüsnü Tayanç, Rıza Sümer, Abdurrahim Doğruer ve Abdurrahim Kaçar. Yedek üyeler: Sabaya Toprak, Ali Haydar(Öğretmen), Nurullah(Öğretmen), Mustafa Küçük, Şükrü(Öğretmen), Ayişe Tayanç ve Habibe Kutlu.

İlçe merkezindeki 3 semt ocağının başkanı ve üyeleriyle görüşüğünü ifade eden müfettiş, muameleleri tetkik ettiğini, ocakların ellerinde çalışıklarına dair bazı kayıtların olduğu ve arada sırada toplantılar yaptıkları belirtmiştir. Fakat bu toplantıların ve çalışmaların partiyi iyi bir konuma getirecek bir şekilde olmadığını ifade etmiştir.²⁸

Hesap İşleri: Yardım paralarının iyi takip edildiğini belirten müfettiş, 1929 yılından son yıllara kadar toplanan paraların makbuz karşılığında alındığını, alınan bu paraların sırasıyla ve olduğu gibi kasa defterine kaydedildiğini ifade etmiştir. 9 Haziran 1934'ten 1934'ün sonuna kadar 196 lira hasılat toplanmış ve 187 lira masraf yapılmıştır. Bunlar olduğu gibi kasa defterine kaydedilmişse de, sarf vesikalarının yeni heyete devredilmediği ve bulunmadığı için bunlar üzerine tetkikat yapılamadığı ayrıca belirtilmiştir. Fakat bunlar kayıtlara masraf, demirbaş eşya bedeli ve hademe ücreti olarak kaydedilmiştir. Yeni heyet dönemine ait 17 Ocak 1935'ten 31 Aralık 1935'e kadar 17 lira 63 kuruş hasılat toplanmış, 3550 lira masraf yapılmış ve kalan 14 lira 83 kuruş diğer seneye devretmiştir. 1 Ocak 1936'dan itibaren 34 lira 300 kuruş hasılat toplanmış, devredilen 175 lira 13 kuruş toplam paraya karşın, 167 lira 85 kuruş masraf yapılmıştır. Toplam masraf çıktıktan sonra kalan 728 kuruşun kasada olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sabık yönetim kurulu üyesi Hasan'ın zimmetinde 200 liranın kaldığı, senedinin bulunmadığı, bunun 34 yıl önce alındığı ve Hasan'ın ilçeden ayrıldıktan epey sonra öğrenildiği için iş yerinde incelenmemiştir. Müfettişe göre, parti parasının Vilayet Parti Başkanlığınca takip edilmesinin daha iyi olacağı ifade edilmiştir.²⁹

1.2. Bala İlçesi

Yüksek bir konumda yer alan Bala ilçe merkezinin, suyunun ve havasının güzel olduğunu belirten müfettiş, küçük bir yer olduğu için mamur bir yer olmadığını ifade etmiştir. İlçe merkezinde 250 ev, 850 nüfus, 20-30 dükkân ve 1 kahvehane vardır. İlçenin genel nüfusu 29 bindir. 74 köy ve 46 Ocağı olan ilçede, 2 itibari nahiyesi varsa da, Karakeçili Nahiyesinde yalnız ocak teşkilatı olup, nahiye teşkilatı yoktur. İlçe genelinde partiye kayıtlı 3415 üye vardır. Bu sayı ilçe merkezinde 216'dır. Parti'nin kendine ait binası yoktur. Hükümet konağının yanında, tapusu alınmayan ve 2 odalı bir yerde faaliyet yürütmektedir. Bu odanın büyük olması ihtiyaca cevap vermekte, içindeki mobilyalar ise temiz ve yenidir. Partinin ilçe yönetim kurulundaki üyeler bu göreve yeni seçilmiştir. Bunlar halk tarafından sevilmiş ve tanınmış kişilerdir. Parti başkanı aynı zamanda belediye başkanı olup, bilgili, görgü sahibi ve dürüst olması ile kendini sevdirmiştir. Müfettişe göre başkan, çalışkanlığı ile partinin varlığını yürütebilecek ve yükseltebilecek kapasitede biridir. İlçe teşkilatı içerisinde parti otoritesini istismar edecek kişilerin olmadığını ifade eden müfettiş, yönetim kurulu ve bağlı kademelerdeki partililer arasındaki muhabbetin de iyi olduğunu belirtmiştir. Partililer ile hükümetler erkânı arasında fikir birliğinin olduğu, Kaymakamın partiye ve partililere gerekli yardımlarda bulunduğu da ayrıca belirtilmiştir.³⁰ Yönetim kurulundakilerin büro çalışmaları iyi olduğunu ifade eden müfettiş, defterlerin ve dosyaların da düzgün olduğunu belirtmiştir. Haftalık toplantıların önceki yıllarda seyrek olduğu ifade eden müfettiş, 15 Temmuz 1935'te parti başkanının göreve başlamasıyla toplantı işinin düzene girdiğini belirtmiştir. Bu tarihten sonra haftanın belirli günlerinde toplantılar yapılmış, yapılan bu toplantılar da esaslı kararlar verildiği ve bu kararların kayıt altına alındığı ifade edilmiştir. Fakat üyelerden Hüseyin Abidin isimli vatandaş, 23 toplantıya aralıksız ve sebepsiz olarak katılmamıştır. Kendisinin memleketince sevilen ve bu işlerde bulunması arzu edilen birisi olduğunu belirten müfettiş,

²⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.22

²⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 130-519-3, s.1

²⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.23

²⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.23

³⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.26.

buna rağmen toplantılara sürekli davet edildiğın ve devamlı laubali hareket ederek katılmadığını ifade etmiştir.³¹

İlçe kongresi 11 Aralık 1934'te yapılmıştır. Kongre zabıtnamesi inceleyen müfettiş, kongrede başkan ve kâtip seçimine, delegelerin kimden oluştuğu, hangi ocak ve nahiye delegelerinin katıldığı, seçim ve kararların gizli veya açık oyla mı yapıldığının belirtilmediğini, bu şekilde yapılan bu kongrenin tüzüğe aykırı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca müfettiş tarafından yapılan tahkikatta, eksik olarak görülen maddelerin zabıtnamede yer almadığı, bu nedenle muamelenin eksik yapıldığı kanaati oluşturacağını ifade etmiştir. Ayrıca partililerin tüzük hükümlerine karşı laubali davrandıkları ve çalışma varlığının hiçe sayılmasına sebep olduğu ifade edilmiştir.³² Kongre ve tüzüklerdeki eksiklikleri belirten müfettiş, ilçe teşkilatının parti politikasını yaymak, benimsetmek ve genel hükümleri yerine getirme konusundaki çalışmaların yeterli olduğunu ifade etmiştir.³³

Müfettişe göre, ilçenin çoğunluğunu oluşturan halk, partiye ve hükümete sevgi ile bağlıdır. Vatandaşlar ve üyeler arasında menfi çıkar taşıyan kişilerin olmadığı ayrıca belirtilmiştir. Kongrelerin durumu haricinde, ilçede partinin varlığının belli olduğunu ifade eden müfettiş, bu çalışma ve varlığın sadece ilçe merkezinde görülmekte olduğunu, ocak ve nahiyelerde faaliyetlerin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Ocak ve nahiyelerdeki bu sönük vaziyetin tabii görülmeyeceğini ifade eden müfettiş, bunların düzenli hale sokulması için gerekli kişilerin uyarılmasının yerinde olacağını belirtmiştir.³⁴

Yapılan son kongre sonucunda, Bala ilçesinin dileklerinin başında okul sorununun çözülmesi gelmektedir. Okul ihtiyacı olan köylerin başında Çatal, Çeşme, Tekke, tohumlar, Şehriban, Keklice, Atik ve Bayat gelmektedir. Kongre dilekleri arasında en önemli istek ise su sorununun giderilmesidir. Bu dönemde yaşanan kuraklık nedeniyle birçok köyde çeşmeler kurumuştur. Bu nedenle, suyu olmayan köylerin su ihtiyacının karşılanması, bozuk olan çeşmelerin tamir edilmesi ve bunun için yeteri kadar maddi yardım yapılması önemli istekler arasında yer almıştır.³⁵ Bunun yanı sıra Evciler, Kömürcü, Tekke, Karahasanlı ve Yeniyapan ve Şıhlı köylerinin çeşmeleri bozuk olduğu belirtilmiştir. Üçem, Boyalı Kebir ve Çatal Çeşme köylerinin de suları yok denecek kadar azdır. Bayat Atik köyünün ise hiç suyu olmadığı belirtilmiştir. Bıyık Kebir köyü de su ihtiyacını bir saat mesafedeki Kızılırmak'tan karşıladığı ifade edilmiştir.³⁶ Bu dönemde yaşanan diğer bir sıkıntı ise, kredilerle ilgilidir. Tohumluk veya başka ihtiyaçlar için Ziraat Bankasında kredi kullanan vatandaşların büyük çoğunluğu borçlarını ödeyememiştir. Bu nedenle icraya mazur kalmışlardır. Bu banka borcunun ertelenmesi, ilçe halkının oneli istekleri arasında yer almıştır.³⁷ İlçe halkının diğer bir isteği ise, bağ çubuğu 'dur. Bu dönemde birçok köyde vatandaşların bağ çubuğu bulamadıkları ile ilgili şikâyetleri olmuştur. Bundan dolayı Ziraat Bakanlığınca, bağ çubuğu arzu eden köylü ve vatandaşlar için bunun temin edilmesi ilçe halkının diğer önemli bir istediğidir. Bunun yanı sıra, ilçenin zirai durumun tespit edilmesi amacıyla bir memurun tayin edilmesi de ayrıca talep edilmiştir.³⁸

Hesap işleri: 3 Mayıs 1934'ten itibaren kasa defterleri müfettiş tarafından kontrol edilmiştir. 11 Şubat 1934'te eski heyetin yeni heyete görevi devri sırasında kasada 337 lira 57 kuruş olduğu, buna karşın 300 lira 57 kuruş masrafın olduğu tespit edilmiş ve masraflar düştükten sonra kalan 37 liranın diğer döneme devredilmediği fark edilmiştir. Halen Ankara'da olan ve o zamanlarda yönetim kurulunda kâtiplik yapan öğretmen Fuat tarafından bazı masrafların yapıldığı bildirilmiş, fakat evrak müsveddesi ibraz edilmediği için Fuat'ın zimmetinde kaldığı anlaşılmıştır. 18 Şubat 1934'ten 9 Şubat 1935'e kadarki hesapta 285 lira 50 kuruş para toplanmış, 266 lira 29 kuruş masraf yapılmış ve kalan 19 lira 76 kuruş gelecek seneye devretmiştir. 9 Şubat 1935'ten 30 Haziran 1936'ya kadar 429 lira 14 kuruş tahsilat yapılmış, buna karşı 304 lira 7 kuruş masraf yapılmıştır. Masraflar düştükten sonra kalan 125 lira 7 kuruşun bankada olduğu tespit edilmiştir. Paraların dipli makbuzlarla alındığı,

³¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.27

³² B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.27.

³³ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.28.

³⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.29.

³⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-1, s.1-5

³⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-1, s.1-2.

³⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-1, s.2.

³⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-1, s.3

masrafların tam ve doğru olarak yazıldığı anlaşılmıştır.³⁹ İlçe merkezinin birinci nahiyesi ve yol üzerindeki bazı ocaklara da giden müfettiş, yapılan işleri tetkik etmek istemiş, fakat defter ve kayıt kararları ile ilgili tutulmuş ve yazılmış bir şeye rastlamadığını belirtmiştir. Bu nedenle ocak ve nahiyeleri de parti varlığının yok denecek kadar az olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰

1.3. Haymana İlçesi

Haymana İlçesi, yüksek konumda yer almakta ve çok az imar görmekte olan küçük bir yerdir. İlçenin genel nüfusu 31.000'dir. İlçe merkezinin nüfusu ise 1600'dür. İlçe merkezinde yaklaşık 300 ev, 40-50 dükkan ve 1 kahvehane vardır. Binaları diğer ilçelere göre daha düzenlidir. 2 idari nahiyesi olup, itibari nahiyesi yoktur. İlçe genelindeki köy sayısı 114'tür. 57 köy ocağı olup, merkezde nahiye teşkilatı yoktur. 2 mahalle ocağı ise, doğrudan ilçeye bağlıdır. İlçe merkezinde partinin üye sayısı 120 iken, ilçe genelindeki üye sayısı 2500'dür. Partinin kendine ait binası yoktur. Çarşıda ve halkın her daim kolaylıkla girip çıkacağı bir noktada, yıllık 125 liraya kiralanen 2 odalı bir binada faaliyet yürütmektedir. Binanın geniş ve bir odasının büyük olması partinin ihtiyacını karşılamaktadır. Müfettişe göre, 125 lira yıllık kira bedelinin, gelirlerin az olması nedeniyle ödenmesi kolay değildir. Haymana Yönetim Kurulu, 5 kişiden oluşmaktadır. Müfettiş, bu kişilerin, memleketince tanınmış ve sevilen düzgün insanlar olarak ifade etmiştir. Parti başkanı, aynı zamanda belediye başkanıdır. Başkan, Birinci Dünya Savaşında ve Milli Mücadelede farklı cephelerde ihtiyat subayı olarak görev yapmıştır. Müfettişin ifadesiyle ağır başlı, görgülü, çalışkan biri olan başkan, dürüstlüğü sebebiyle herkesin sevgisini ve saygısını kazanmış bir kişidir.⁴¹ Kongre sonucunda yeni idare heyeti şu isimlerden oluşmuştur:

Fahri(Belediye Başkan-), Eşref(Dava vekili), Mahmut(Tütün İnhisar Memuru), Ali Bagadır(Yukarı Mahalle'den), İhsan(Ziraat Bankası Memuru). İlçe İdare Heyeti, Vilayet İdare Heyetinin 17 Mart 1935 tarihli toplantısında onaylanmıştır.⁴² Kongre sonucunda İlçe İdare Heyeti Reisliğine tekrar Fahri Bey, kâtipliğe dava vekili Eşref Bey ve muhasipliğe ise İhsan Bey seçilmiştir.⁴³ Vilayet kongresi üyeliklerine ise; İdare Heyeti Reisi Fahri, Avukat Ekrem, Kütükçüoğlu Mehmet, Halaçlı'dan Mehmet ve Eşref(Dava vekili) seçilmişlerdir.⁴⁴

Parti teşkilatı içerisinde parti otoritesini istismar edecek kişilere rastlamadığını ifade eden müfettiş, üyelerin birbirlerine karşı samimi olduklarını belirtmiştir. Üyeler arasında tüzüğün 146. Maddesine aykırı olarak başka işle uğraşan yoktur. Müfettiş, parti ile hükümet erkânı fikir birliği içerisinde hareket ettiklerini, büro çalışmaları iyi olduğunu, bulunması gereken dosyaların mevcut olduğunu, defterlerin yazılı ve düzenli olduğunu belirtmiştir. Toplantılar haftanın belirli günlerinde yapılmakta ve kararlar imza altına alınmaktadır. 1 Ocak 1936'dan 1 Temmuz 1936'ya kadar 27 toplantı yapmıştır. Fakat bu üyelerden Yüzbaşı Osman ve Mehmet Atahan aralıksız olarak 6 toplantıya katılmamıştır. Bu kişilerin köylerinin ilçe merkezine 4-5 saat uzaklıkta olması nedeniyle katılmadıkları ifade edilmiştir.⁴⁵ Müfettiş, bu kişilerin yerine, devam edebilecek kişilerin bulunması ve yönetim kurulunun kuvvetlendirmek için yönetim kurulu üye sayısının 5'e çıkarılması parti başkanına söylemiştir. 9 Ocak 1935'te yapılan ilçe kongresinin tüzüğe uygun yapıldığı, fakat ocak ve nahiye temsilcilerinin kongre zaptında gösterilmemesi, kararların gizli veya açık oyla yapılıp yapılmadığı, kararların oy çokluğuyla verilip verilmediğinin gösterilmemesi, tüzüğe aykırı yapıldığı kanaati oluşturmuştur. Diğer ilçelerde olduğu gibi zaptın düzenli tutulmamasından kaynaklı olduğu, bundan sonraki kongre zabıtlarına önem verilmesi parti başkanına söylenmiş, başkan da gösterilen formüle göre yapılacağı sözünü vermiştir. Ayrıca merkezde 100'e yakın üyenin kaydına başlanmıştır. Eski üyelerin kayıtları yenilenmiş ise de muameleleri henüz bitmemiştir. İlçe teşkilatının, parti programını

³⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.28

⁴⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.28.

⁴¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.30.

⁴² B.C.A., 490-1-0-0, 97-377-5, s.5-6

⁴³ B.C.A., 490-1-0-0, 97-377-5, s.8.

⁴⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 97-377-5, s.7.

⁴⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.31.

benimsemek, yaymak ve genel hükümleri yerine getirme konusunda çalışmaları iyi görülmüştür. Fakat kendilerine bağlı ocak ve nahiyelerin çalışmalarını kontrol etme, partiyi ilgilendiren ve faydalı çalışmalar hususundaki çalışmaları yetersiz olduğu belirtilmiştir.⁴⁶

2 merkez ocağı ve ikizce nahiyelerine de giden müfettiş, orada da inceleme yapmıştır. İnceleme sonucunda, Merkez Ocağı'nın 1936 yılında sadece 1 toplantı yaptığını tespit etmiştir. Bu toplantının karar defterine geçtiğini, fakat bunun haricinde bir toplantı yapıp yapmadıklarına dair bir kayda rastlanmadığı ve bunun ocakların varlığının olmadığı anlamına geldiğini ifade etmiştir.⁴⁷ İkizce Nahiyesinde yönetim kurulunun bulunmadığını belirten müfettiş, parti teşkilatından kimsenin haberinin olmadığını ve teşkilatın sönük vaziyette olduğunu belirtmiştir.⁴⁸

Haymana halkının kongre dilekleri arasında en önemlisi yolların yapılması ile alakalıdır. Haymana-Yamak yolu, Haymana-Ankara yolu, Dereköy yolu Dereköy köprüsünün ıslahı en mühim istekler arasında yer almıştır.⁴⁹ İlçe halkının diğer bir isteği ise, yol vergisi ile alakalıdır. Vatandaşlar, Ağustos ve Eylül ayları olmak üzere iki taksit halinde alınan verginin, Eylül ve Nisan aylarında alınmasını talep etmişlerdir. Bu dönemde Haymana ilçesinin birçok okulunda öğretmenlerin sık sık değiştirildiği ifade edilmiştir. İlçe halkı, sık sık öğretmen değiştirilmesi nedeniyle çocukların verimli bir eğitim alamadıklarını ve gönderilen öğretmenlerin kadrolu olmadığı konusunda dert yanmıştır. Özellikle Köse Abdullah köyünün tamamen öğretmensiz kaldığı belirtilmiştir. Bu konunun bir an önce çözülmesi Haymana halkının en önemli isteklerinden bir tanesidir. Bu dönemde Haymana'ya pulluk ve dört tekerlekli araba geldiği ve vatandaşların bundan memnun olduğu görülmüştür. Vatandaşlar bu aletlerin yanı sıra, tohum makineleri, demirli pulluk ve dolaplı biçme makineleri halkın istekleri arasında yer almıştır. Bunun yanı sıra, ilçe merkezinde ve köylerinde ağaç dikmenin azaldığı görülmüştür. Bundan dolayı vatandaşlar fidan temin edilmesini istemektedirler.⁵⁰

Hesap İşleri: Kuraklık nedeniyle 1934 yılına kadar köylerden yardım parası alınamamıştır. 29 Aralık 1934'te başlayan tahsilatın toplamı 15 liradır.⁵¹ 1 Haziran 1935 ile 31 Mayıs 1936 arasında 420 lira gelir elde edilirken, 300 lira masraf yapılmıştır. Bu para sadece üyelerden toplanan paradır. Bu tarihler de yapılan masraflar arasında katip ücreti, mefruşat ve kırtasiye masrafları bulunmaktadır.⁵² 23 Haziran 1935'te toplam hasılat 60 lira 40 kuruş, masraf ise 50 lira 23 kuruştur. Kalan 10 lira 7 kuruş 1936 yılına devretmiştir. 1936 yılında yapılan tahsilatta kasa mevcudu 23 lira 60 kuruşa çıkmış, 20 lira 70 kuruş masrafın çıkılmasıyla kasada 2 lira 92 kuruş kaldığı tespit edilmiştir. Paralar makbuz karşılığında alınmış, harcamalarda bütçeye ve sarf vesikalarında istinat ettirilmiştir. Alınan paralarda olduğu gibi kasa defterine yazılmıştır. Partiyi rencide edecek borçları yoktur. Sadece 18 liralık saat borcu ve aylık kâtip ücreti borçları vardır.⁵³ 1936 yılının mali bütçesinin yeterli olmaması nedeniyle, yeni bir bütçe düzenlenmiştir.⁵⁴

1.4. Polatlı İlçesi

Genel nüfusu 19.000 olan Polatlı, müfettişin ifade ettiğine göre, gelişmekte olan bir ilçedir. İlçe merkezinde 300'den fazla yeni ev ve bu yeniliği dolayısıyla mamur ve ticaret merkezi olabilecek kadar genişlik peyda etmiş bir yerdir. Polatlı'nın, idari 2 ve itibari 13 olmak üzere toplam 15 nahiyesi vardır. Genel köy sayısı 75, ocak sayısı ise 71'dir. İlçe merkezinde 4 mahalle ocağı olup, merkezde nahiyeye teşkilatı yoktur. İlçe genelinde partiye kayıtlı üye sayısı 2300, İlçe merkezinde 120, Merkez 4 Ocak ile beraber üye sayısı 219 bulunmaktadır. Partinin kendine ait binası yoktur. Çarşıda 4 odalı, yeni

⁴⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.32.

⁴⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.32.

⁴⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.33.

⁴⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-8, s.1.

⁵⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-8, s.2.

⁵¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.32.

⁵² B.C.A., 490-1-0-0, 97-377-5, s.2

⁵³ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.32.

⁵⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 97-377-5, s.4

ve partinin ihtiyacını karşılar durumda olan, yıllık 180-200 liraya kiraya verilen binada faaliyet yürütmektedir. Bir yıllık kirası Mümin Benlioğlu tarafından verilmiştir. Fakat binada elektrik tesisatı olmadığı için, 60 lira kadar tesisat parası parti tarafından ödeneceği belirtilmiştir. 2 Nisan 1936'dan önce parti yönetim kurulunda bulunanlar, kendilerine verilen görevi hakkıyla yerine getiremedikleri ve işlerinin çokluğunu bahane ederek o tarihlerde ilçe merkezine gelen vilayet başkanvekiline söyleyerek görevlerinden affedilmesini talep etmişlerdir. Bu istekleri vilayet başkanvekili tarafından kabul edilmiştir. Bunun üzerine ilçe yönetim kurulundan çekilmişlerdir.⁵⁵ Kongrenin toplanması ve yeni yönetim kurulu seçilmesine kadar müteşebbis heyet tarafından mevcut heyet göreve getirilmiş ve bu heyet 25 Nisan'da vilayet yönetim kurulu tarafından onaylanmıştır.⁵⁶

Müfettişe göre; müteşebbis heyetini oluşturan bu kişiler halk tarafından tanınan, mefkûre sahibi ve sevilmiş kişilerdir. Başkanvekili başöğretmandır. Bilgili, zeki, değerli ve görgüsü itibariyle parti işlerini yönetebilecek ve başarabilecek kabiliyettedir. Üyeler parti otoritesini istismar edecek kişiler değildir. Üyeler arasında sevgi ve bağlılık olduğunu belirten müfettiş, aynı durumun partiye bağlı diğer kademelerde de aynı durum söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Üyelerden Hakkı Mumcu'nun oğlunun ticaret mümessili, Tahsin Gökçe'nin Hava Kurumu üyeliği ve Mustafa Tekel'in Hava Kurumu üyeliği dışında başka işlerle uğraşanlar yoktur. Müteşebbis heyetini oluşturan üyeler ile hükümet erkânı arasındaki fikir birliği iyi durumda olduğunu belirten müfettiş, bu kişilerin aralarındaki samimiyeti gördüğünü ifade etmiştir. Kaymakamın parti işlerine çok yardım yaptığını ifade eden müfettiş, parti yönetim kurulunun büro çalışmalarının iyi olduğunu ve dosyaların düzenli olduğunu belirtmiştir. Eski yönetim kurulunun karar defterine göre, 1934'te 2 toplantı yapılırken, 1935 yılında hiç toplantı yapılmamıştır. 1936'nın ilk 3 ayında ise sadece 3 toplantı yapmışlardır. Müteşebbis heyetini oluşturanlar, 2 Nisan 1936'dan itibaren haftanın belirli günlerinde toplantılarını yapmış ve kararları imza altına alınmıştır. Kendilerine bağlı ocak ve nahiyelerin yeni heyet tarafından tetkik edildiğini raporların incelenmesiyle anlaşıldığını ifade eden müfettiş⁵⁷, bu dönemde yeni üye kaydı yapılmadığını, eski üyelerin kayıtlarını yenilendiğini belirtmiştir.⁵⁸ Teşkilatın parti işlerinin, eski yönetim döneminde sönük kaldığını ve varlık gösteremediğini belirten müfettiş, yeni yönetimin bunu kısa sürede değiştireceğini ve partinin varlığını ortaya çıkaracakları kanaatinde olduğunu ifade etmiştir. İlçe ve bağlı 4 mahalle ocağı yönetim kurulu üyeleriyle görüşen müfettiş, bu ocakların yeni kurulmasıyla çok fazla ilerleme kaydedemediğini belirtmiştir. Başkan ve yönetim kurulu üyelerinin çalışkan olması, sönük devam eden parti işlerini kısa zamanda verimli bir hale geleceğine inancında olduğunu ifade etmiştir. Polatlı'dan sonrasında idari Samutlu ve itibari Malıköy Nahiyelerine uğrayan müfettiş, burada teftiş edecek bir şeye denk gelmediğini, parti varlığının belli olmadığını ifade etmiştir.⁵⁹ Müfettişe göre; eski yönetim kurulunun yıllardır devam eden sönüklüğü ve uyuşukluğu, nahiyelere kadar sirayet etmiştir. Bunların görevden alınmasının parti için çok hayırlı bir iş olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰

Hesap İşleri: Eski yönetim kurulu döneminde hiçbir üyeden yardım parası alınmamıştır. Sadece 90 lira kadar para toplanmış, fakat bu paranın devir teslimi yapılmamıştır. Yeni yönetim kurulu tarafından bir kasa defteri tutulmuş, vilayetten yardım parası olarak gönderilen 150 lira deftere kaydedilmiş ve masraflar çıktıktan sonra 1 Temmuz 1936'da kasadaki 111 lira 63 kuruşun bankaya yatırıldığı tespit edilmiştir.⁶¹

1.5. Nallıhan İlçesi

Nallıhan İlçesinin genel nüfusu 17 bindir. Merkez nüfusu ise 900'dür. İlçe merkezinde yaklaşık 300 ev, 40-50 dükkân ve 1 kahvehane vardır. Eski bir ilçe olmasına rağmen mamur bir yer değildir.

⁵⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.35.

⁵⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.35-36.

⁵⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.36.

⁵⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.37.

⁵⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.38.

⁶⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.39.

⁶¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.37.

Etrafının dağlık ve kapalı olması, mevki olarak dere içinde yer alması sebebiyle yazları çok sıcaktır. Ayrıca çeltik tarlaları nedeniyle sivrisineği çoktur. İlçenin 67 köyü, 24 ocağı, idari 2 ve itibari 1 olmak üzere toplam 3 nahiyesi vardır. İlçe genelindeki partili sayısı 3893'tür. İlçe merkezindeki üye sayısı ise 62'dir. İlçe merkezinde ocak ve nahiye teşkilatı bulunmamaktadır. Partililer ilçeye kayıtlı ve doğrudan oraya bağlıdır. Partinin belediye dairesinde, yıllık 24 liraya kiralanmış bir odası vardır. Bir odadan ibaret olan parti binası, darlığı sebebiyle pek elverişli olarak görülmemiştir. Parti yönetim kurulu 5 kişiden oluşmaktadır. Müfettişe göre, yönetim kurulundakiler sevilen, tanınmış ve halk nazarında zararsız kişilerdir. Parti başkanı 1928'den beri başkanlık yapmaktadır. Halen genel meclis üyesi olan parti başkanı, şahsen iyi biri olmakla beraber, kendisinden başka parti başkanlığı yapacak kimsenin olmadığı düşüncesine sahip olduğu için arkadaşlarını kırmakta, kendi akraba ve arkadaşlarını kayırmakta tereddüt etmeyen birisidir. Bu durum müfettiş tarafından hoş karşılanmamıştır.⁶² Nallıhan ilçe kongresi, 24 Ocak 1935'te yapılmıştır.⁶³ 1935 yılında yapılan ilçe kongresinde seçilen ve il idare heyeti tarafından onaylanan yeni idare heyeti şu isimlerden oluşmuştur: Celal Eren(Başkan), Adil Kutlu, Emin Kutlu, Aziz ve Mustafa.⁶⁴ Son yapılan kongrede, Ramizler ailesi hakkında Vilayet İdare Heyetine şikâyetler gitmiştir.⁶⁵ Ayrıca kongrenin tüzüğe uygun yapıp yapılmadığı ile alakalı olarak da tetkikat yapılması istenmiştir.⁶⁶ Bu şikâyetleri araştırmak için Dava vekili Ahmet ve Kemal Beyler görevlendirilmiştir.⁶⁷ Bu şikâyetleri tetkik eden Vilayet İdare Heyeti, Ramizler ailesinin Milli Mücadeleye katıldığını, Nallıhan'da sevilen bir aile olduğunu, aynı aileden olan Nallıhan İlçe Başkanı Celal Bey'in 10 yıldır aynı vazifeyi yaptığını ve çalışkan biri olduğunu belirtmiştir. Kongre zabıtlarını da inceleyen Vilayet İdare Heyeti, kongrenin tüzüğe uygun olarak yapıldığını ve toplantıya 30 üyenin çağrıldığını ve bunlardan 24 tanesinin kongreye iştirak ettiğini belirtmiştir.⁶⁸

Yönetim kurulundakiler arasında sevgi ve saygı olduğunu belirten müfettiş, kendilerine bağlı diğer kademelerde de aynı beraberlik söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Parti başkanının aynı zamanda genel meclis üyesi ve hava kurumu üyesi olması dışında, üyelere Emin Mutlu aynı zamanda ticaret ve zanaat odalarında üyedir. Diğer üyeler partideki görevleri dışında bir iş yapmaktadırlar. Partililer ile hükümet erkânı arasındaki işbirliğinin iyi olduğunu belirten müfettiş, Kaymakam'ın da her zaman hem partiye hem de partililere yardımlarını esirgemediğini ifade etmiştir. Partinin büro çalışmalarının iyi olmadığını belirten müfettiş, yazılması gereken defterlerin ve dosyaların iyi olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹ Yönetim Kurulu 1934'te 24, 1935'te 7 ve 1936 da 2 toplantı yapmıştır. Toplantılar çoklukla olmuş ve kararlar imza altına alınmıştır. Parti teşkilatının parti programını benimsemek, yaymak ve genel hükümleri yerine getirme hususunda yapılan çalışmalarının zararsız olduğunu ifade eden müfettiş, kendilerine bağlı ocak ve nahiyelerin teftişi yapılmadığını belirtmiştir.⁷⁰ 2-3 yıl önce partili dava vekili Kemal, belediye kâtibi Ahmet ile diğer partililer ve özellikle Belediye Başkanı, seçimler nedeniyle şahsi kırgınlıklar yaşamışlardır. Bu konuda şikâyet alınmışsa da, bu durumun ortadan kalktığı görülmüştür. Müfettişe göre, ortadan kalkan bu durumun tekrar yaşanması muhtemeldir. İlçede parti işlerinin normal olmadığını belirten müfettiş, özellikle yönetim kurulunu çalışmalarını zayıf görmüştür.⁷¹ Müfettişe göre; partinin varlığını yükseltmek, geliştirmek, aynı zamanda yaşanan kırgınlıkları ortadan kaldırabilmek için muhite göre mütecanis bir heyetin bulunması daha iyi olacağı ifade edilmiştir. Yapılacak kongrede, yönetim kurulu üye sayısını 7'ye çıkarılması da parti için faydalı olacağı belirtilmiştir. 67 ilçe köyünün sadece 27 köyünde ocağın bulunması kabul edilemeyecek bir durum olduğu ifade eden müfettiş, ilçe merkezinde ocak ve nahiye teşkilatının olmamasını da doğru bulmamıştır. Ocak teşkilatı bulunmayan köylerdeki partililerin diğer köylere bağlı bulunduğu anlaşılrsa da, köylerin birbirine uzak olması, bağlılığı temin edemeyeceği,

⁶² B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.40.

⁶³ B.C.A., 490-1-0-0, 97-377-2, s.5.

⁶⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 97-377-2, s.2; B.C.A., 490-1-0-0, 130-519-6, s.8.

⁶⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 97-377-2, s.10.

⁶⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 97-377-2, s.11.

⁶⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 97-377-2, s.12.

⁶⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 97-377-2, s.4

⁶⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.41.

⁷⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.42.

⁷¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.42

kabul edilse bile bu durum partililerin toplanmasına imkân veremeyeceğini ifade etmiştir. Müfettiş, bu durumun düzeltilmesi için, münasip köylerde ve merkezde ocak ve nahiye teşkilinin partinin varlığı için yerinde ve faydalı olacağı kanaatine vardığını raporunda ayrıca belirtmiştir.⁷²

Nallıhan halkının en önemli istekleri arasında, Nallıhan-Eskişehir yolunun yapılması yer almaktadır. Bu yolun yapımına altı yıl önce başlandığı, 20 km kadar tesviyesi yapıldığı belirtilmiş ve bir önce yapılması istenmiştir. Halkın diğer bir isteği ise 1000 adet böcek ilacıdır. Özellikle yaz aylarında çokça sivrisinek olduğu için talep edilmiştir. Kaza halkını diğer bir isteği ise dut fidanıdır. Vatandaşlar yaklaşık 20.000 fidan talep etmektedirler. Okul istediği de önemli istekleri arasında yer almıştır. Bu dönemde ülkenin birçok yerinde olduğu gibi, Nallıhan'da da frengi hastalığına yakalanan vatandaşlar bulunmaktadır. Bu hastalığın günden güne yayıldığı, bunun için bir an önce bir doktor gönderilmesi en önemli istekleri arasında yer almıştır.⁷³ Nallıhan hükümet binasının ikmal için de yardım talep edilmiştir.⁷⁴ Ankara'nın birçok ilçesinde olduğu gibi, Nallıhan'ın da bazı nahiye ve köylerinde su sıkıntısı yaşanmaktadır. Bunun için yardım yapılması talep edilmiştir. Bazı köylerde de okul sıkıntısı görülmüştür. Okul ihtiyacının karşılanması da en önemli isteklerin başında gelmektedir.⁷⁵

Hesap İşleri:1931'den 1934'e kadar para işlerini iyi takip edildiğini ifade eden müfettiş, 1935 yılında kuraklık nedeniyle takip edilemediğini belirtmiştir. 1936 yılı içinse yeni başlanacağı ve kasada para olmadığını ifade edilmiştir. Paralar dipli koçanlı makbuzla alınmış, kayıt defterine harcamalarla birlikte yazılmıştır. Partiyi zor duruma düşürecek borçları olmasa da, kâtip ücreti ve kira bedeli olarak belediyeye 84 lira borçları vardır. Bu borçların 1936 senesindeki tahsilatı ile ödeneceği belirtilmiştir.⁷⁶

1.6. Beypazarı İlçesi

Beypazarı ilçe merkezinin nüfusu 5872'dir. İlçe merkezinde 1300'e yakın ev bulunmaktadır. İlçenin genel nüfusu ise 31 bindir. İlçeye bağlı 84 köy vardır. İlçedeki köy ocağı sayısı 55, semt ocağı sayısı 5, idari 2, itibari 3 olmak üzere toplam 5 nahiyesi vardır. Merkezde nahiye teşkilatı yoktur. Doğrudan ilçeye bağlı 3 semt ocağı ile idare edilmektedir. İlçe merkezindeki üye sayısı 618 iken, ilçe genelindeki üye sayısı ise 5790'dir.⁷⁷ Partinin kendine ait bir binası bulunmayıp, faaliyetlerini belediyede bir odada yürütmektedir. Bunun yanı sıra ilçe merkezinde herkesin kolaylıkla ulaşabileceği bir noktada, maliyeti belediye tarafından karşılanan, 4 büyük odalı, 500-600 kişiyi alabilecek bir parti binasının inşaatı devam etmektedir. Parti yönetim kurulu 5 kişiden oluşmaktadır. Müfettişe göre; bu kişiler memleket tarafından sevilen ve sayılan kişilerdir. Parti başkanı, genel meclis üyesi olup, lise mezunudur. Birinci Dünya Savaşında ve Milli Mücadelede ihtiyat subaylığı yapmış, bilgi sahibi ve görgülü olması sebebiyle halkın sevgisini kazanmış, parti işlerini yürütebilecek kabiliyete birisidir. Belediye Başkanı da aynı zamanda yönetim kurulu üyesidir. Belediye Başkanı'nın çalışmaları düzgün olduğunu ifade eden müfettiş, her 2 görevi yapabilecek çalışkan birisi olduğunu belirtmiştir. Yönetim kurulundaki kişilerin parti otoritesini istismar edecek kişiler olmadığını ifade eden müfettiş, aralarında birlik ve samimiyetin olduğunu, diğer kademelerle olan ilişkilerin de düzgün olduğunu belirtmiştir.⁷⁸

Hükümet erkânı ile parti arasındaki ilişkilerin iyi olduğunu vurgulayan müfettiş, Kaymakam'ın partiye ve partililere karşı yapılması gereken yardımları yapmaktan çekinmediğini ayrıca belirtmiştir. Yönetim kurulunun 1934-1935 yıllarında çok toplantı yapmadığını, 1936 yılının ilk 7 ayında 28 toplantı yaptığını tespit eden müfettiş, ocak ve nahiye kongrelerinin tüzüğe uygun yapıldığını ifade etmiştir. İlçeye bağlı nahiye ve ocak başkanları ve bunlar tarafından yapılan işlerin teftişinin yapıldığını ifade eden müfettiş, bu teftişler sonucunda eksikliklerin raporlarla bildirildiğini ve yönetim

⁷² B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.42-43.

⁷³ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-10, s.1.

⁷⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-10, s.2.

⁷⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-10, s.3

⁷⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.42.

⁷⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.44.

⁷⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.44.

kurulunun bunlar üzerinde çalıştığını belirtmiştir.⁷⁹ Merkeze bağlı 3 semt ocağının başkan ve üyeleriyle de konuşan müfettiş, bu kişilerin iyi ve kabiliyetli kişiler olduğunu belirtmiştir. Bu ocakların çalışmaları düzgün olduğunu belirten müfettiş, haftanın belirli günlerinde toplanmaya özen gösterdiklerini ifade etmiştir.⁸⁰

Müfettişe ilçedeki sanat ve işçi kesiminin, parti yardımıyla birer kurum haline getirilmesinin parti için iyi olacağını ifade etmiştir.⁸¹ Müfettiş raporunda, vatandaşların yeni parti binasının inşaatının önemli bir aşamaya geldiğini ifade ettiklerini, bunun için vilayet bütçesinden 1000 lira yardım parası gönderileceğini, fakat parti binasının bir an önce bitirilmesi için ve diğer borçlar için partililer 1000 lira daha yardım yapılmasını talep ettiğini belirtmiştir. Bu isteklerin yerinde olduğunu ifade eden müfettiş, partini büyük fedakârlıklar yapmakta olduğunu, ayrıca bu yıl için halkevinin açılma ihtimalinin de olduğunu belirtmiştir.⁸² Beypazarı ilçesindeki parti işleri müfettiş tarafından genel olarak iyi bulunmuştur. Partililerin çalışmalarının, parti varlığını yükseltecek mahiyette olduğunu ifade eden müfettiş, özellikle yönetim kurulunun parti binası yapımındaki gayretlerinin çok değerli olduğunu vurgulamıştır.⁸³

Beypazarı ilçe kongresinde sunulan dilekler arasında, kredilerin ertelenmesi konusu başta gelmektedir. Kuraklık veya verim azlığı sebebiyle kredilerini ödeyemeyen vatandaşlar, bunun ertelenmesini istemişlerdir. Çeltik tarımı yapılan ilçede, tüccarların çeltiği çok ucuza satın aldığı, bunun için Beypazarı ile Nallıhan-Yabanabat arasında bir çeltik fabrikası açılması da vatandaşların diğer bir isteğidir. Bu konuda iki yıl önce İktisat Vekâletinin bu konuda tetkikat yaptığı, fakat bir netice alınmadığını ifade eden Beypazarı halkı, bunun için çaba gösterilmesi önemli istekleri arasında yer almıştır. Parti binasına ihtiyaçları olduğunu belirtilen ilçe halkı, bu konuda özellikle belediyenin yardım yapmasını istemektedirler.⁸⁴ Bu dönemde, Beypazarı İlçesinin 80 küsür köyünde sadece 9 okul bulunmaktadır. Bu nedenle okul çağına gelen birçok öğrenci eğitime devam edememektedir. Bunun için özellikle Karaşar Nahiyesi ve Sekli köyünde okul açılması önemli isteklerden biridir. Ayrıca Karaşar Nahiyesi ile ilçe arasındaki yolun yapılması da önemli isteklerden biridir. Bu dönemde halk, buğdayını Polatlı da satmakta ve kazandıkları paranın yarısını da orada harcamaktadırlar. İlçede buğday alımına izin verilmesi önemli istekleri arasında yer almıştır. 500 haneli Uruş köyünde bir jandarma karakolu açılması istenmiştir. Bu dönemde yangın meydana gelen Sarı köyünde, 70-80 hane evlerinin tamir edememiştir. Bunlar için kereste yardımı yapılması istenmektedir.⁸⁵

Hesap İşleri: 1936 yılına kadar hiçbir üyeden yardım parası alınmamıştır. Yalnız belediye ihtiyaçları nispetinde yardım yapmıştır. Belediye, 31 Ağustos 1933'te parti yönetim kuruluna 100 lira yardım yapmıştır.⁸⁶ Belediye 1935 yılında da 42 lira yardım yapmıştır. Bununla beraber belediyenin 1933-1935 arasında yaptığı yardım 62 lirayı bulmuştur. Masraflar düştükten sonra kasada 1 lira 50 kuruş kaldığı görülmüştür. Partiyi zor duruma düşürecek bir borçları yoktur. Sadece parti kâtibine 40 lira borç vardır.⁸⁷

1.7. Ayaş İlçesi

Ayaş İlçe merkezinin nüfusu 4000'e yakındır. İlçe merkezindeki ev sayısı yaklaşık 1000'dir. İlçenin genel nüfusu ise 28.500'dür. 1 idari, 5 itibari olmak üzere toplam 6 nahiyesi, 51 Ocağı ve 48 köyü vardır. Merkezde yeni kurulan 3 mahalle ocağı vardır. Bunlar merkez nahiyesine bağlıdır. İlçe genelindeki üye sayısı 3965'tir. İlçe merkezindeki üye sayısı ise 62'dir. Parti, belediyenin yardımıyla

⁷⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.45.

⁸⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.46.

⁸¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.47.

⁸² B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.47.

⁸³ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.48.

⁸⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 128-508-4, s.2.

⁸⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 128-508-4, s.1.

⁸⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.45-46.

⁸⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.46

ve parti namına tapusu alınmış bir oda ve bir salondan oluşan, çarşı ortasında bir binada faaliyet yürütmektedir. Partinin yönetim kurulundaki kişilerin, halk tarafından sevilen ve tanınan kişilerdir. Parti başkanı aynı zamanda genel meclis üyesidir. Başkanın halk tarafından sevilen biri olduğunu ifade eden müfettiş, aynı zamanda nüfuz sahibi, görgülü, bilgili ve parti işlerini başarabilecek yeteneğe sahip olduğunu belirtmiştir. Belediye başkanı da parti yönetim kurulu'na üyedir. Müfettişe göre ağırbaşlı biri olan Belediye Başkanı, her 2 görevi yapabilecek kapasitede çalışmayı seven biridir. Yönetim kurulu ve diğer partililerin, parti otoritesini sarsacak işler yaptıklarına dair bir şey duymadığını belirten müfettiş, Belediye Başkanının aynı zamanda Hava Kurumu ve Çocuk Esirgeme Kurumunda da üye olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca üyelere Niyazi Davarcı, Hava Kurumunda muhasip ve Ziraat Bankası'nda İdare Meclisi Üyesi'dir. Üyelerden Tevfik ise, hem Ziraat Bankası'nda üye hem de Hava Kurumu'nda başkan olarak görev yapmaktadır. Yönetim kurulundakiler ve bağlı kademeler arasında sevgi ve işbirliğinin iyi olduğunu ifade eden müfettiş, yalnızca parti başkanı ile üyelere Fuat arasında şahsi geçimsizliğin olduğunu ifade etmiştir. Partililer ile hükümet erkânının arasında iyi olduğunu ifade eden müfettiş, Kaymakam'ın partiye ve partililere yardımını esirgemediğini belirtmiştir.⁸⁸

Yönetim Kurulu, 1935'te 15, 1936'nın 12 Temmuzuna kadar 20 toplantı yapmıştır. Fakat bu toplantılara üye Fuat Öztürk ve halen Ankara Milletvekili Müşfik Ayaşlı hiç katılmamışlardır. 1935'teki ilçe kongresi vilayetten gelen memurun huzurunda yapılmıştır. Yapılan tahkikat neticesinde kongrenin tüzüğe göre yapıldığını belirten müfettiş, ilçeye bağlı Güdül, Dostarlı ve Bayat Nahiyelerinin ilçe başkanı ve üyeler tarafından teftiş edildiğini ifade etmiştir. İlçe nüfusuna göre vatandaşların %13 ü partiye kayıtlıdır. Müfettişe göre bu oran az görülmüştür. Bunun yanı sıra İlçe merkezinin 4 bine yakın nüfusuna göre, ilçe merkezinde 62 üyenin olması daha az ve nispetsiz bir durum olarak görülmüştür. Müfettiş, yeni kurulan merkez nahiyesinin, bu nispetsizliği telafi edeceğini, üye sayısının çoğaltacağını ve gerekli kişilerin partiye alınacağını belirtmiştir. Ayrıca Nahiye ve İlçe Yönetim Kurullarının bu konuda çalışacaklarına dair söz verdiklerini ifade etmiştir.⁸⁹ Parti eskiden Türk ocaklarının binası olan belediyeden partiye bağışlanan, toplam 2 odası olan binada faaliyet yürütmektedir. İlçe Yönetim Kurulu'nun 11 Haziran 1936 tarihli kararıyla oluşturulan Merkez Nahiyesi'ne giden müfettiş, partinin çarşıda bir odalı, yıllık 24 liraya kiralanmış binasının olduğunu belirtmiş ve 5 kişiden oluşan müteşebbis heyeti ile görüşmüştür. Nahiye'nin yeni olması sebebiyle teftiş edemediğini ifade eden müfettiş, daha sonra Ayaş'ın 30 km kuzeyindeki itibari İlhan Nahiyesi'ne gitmiştir.⁹⁰ Burada yönetim kurulu ve köylülerle görüşen müfettiş, sonrasında parti işlerini tetkik etmiştir. Müfettiş, İlhan Nahiyesi başkanının askerliğini çavuş olarak yaptığını, çalışkan, görgülü, bilgili, dürüst ve sözünün eri biri olarak tarif etmiştir. Ayrıca, köylünün saygısını kazanmış ve parti işlerini yürütebilecek bir kişi olduğunu belirtmiştir. Nahiye'de, köy odasının yanında partiye ayrılan bir oda vardır. Yönetim kurulu, 1935-1936 yıllarında toplam 18 toplantı yapmış ve alınan kararlar imza altına alınmıştır. Son zamanlarda toplantılar daha az yapıldığı tespit edilmişse de, bunun mahsulün toplanma zamanına denk geldiğinden dolayı olduğu anlaşılmıştır. İlhan Nahiyesine bağlı 6 köy ocağı vardır. Fakat hesap işleriyle uğraşılmamış ve yardım parası toplanmıştır.⁹¹ Ayaş halkının partiye ve hükümete bağlı olduğunu belirten müfettiş, ilçe genelinde parti varlığının belli olduğunu söylemişse de, 3965 nüfuslu ilçe merkezinde 62 üyenin olmasını çok az bulmuştur.⁹²

İlçe kongresinde sunulan dileklerin başında, ilçe merkezine bir ortaokul yapılması gelmektedir. Ayrıca köy okullarının 3 sınıflı olanlarının 5 sınıfa çıkarılması ve Güdül Nahiyesi'ndeki okulun küçük olması sebebiyle yeni bir okulun yapılması istenmektedir. Bunun yanı sıra Karacaveran, Akça Kise, Yelli ve Kayı köylerine okul yapılmış, fakat öğretmen gönderilmemiştir. Bu köylerin öğretmen ihtiyacının karşılanması istenmektedir. Ayrıca İlhan, Salihler, Beş Ayaş ve Oltan köylerinin 500' yakın nüfusa sahip olduğu, bunun için bu köylere okul yaptırılması ve öğretmen gönderilmesi istenmektedir. Ekonomik olarak, ziraat bankasının uzun vadeli yardım yapması talep edilmiştir. Bunun yanı sıra, kaplıcası olan Hacı Recep Mahallesi'nin yolunu yapılması da önemli istekler arasında yer almaktadır.

⁸⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.49

⁸⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.50.

⁹⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.51.

⁹¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.52.

⁹² B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.53.

İdari olarak Ayaş ilçesine bağlı Malıköy'ü istasyonunun da kendilerine verilmesi talep edilmiştir.⁹³ Ayrıca Güdül Nahiye yolunun yapılması da önemli istekleridir. Bu dönemde birçok köyde susuzlukla mücadele etmektedir. Kadı obası, Sorkun, Kamanlar, Karaveran, Abaş, Boyalı ve Salihli suyu olmayan bazı Ayaş köylerdir. Bu köylerde su kuyusu vurulması istenmektedir. Bulunması halinde masrafların köylü tarafından karşılanacağı ifade edilmiştir. İlçe merkezinde 10 bin dönüme yakın susuz arazi bulunmaktadır. Bu nedenle bir su deposunun yapılması istenmektedir.⁹⁴

Hesap İşleri: Yardım paralarının iyi takip edildiğini belirten müfettiş, 17 Temmuz 1935'e kadar 320 liralık hasılat toplandığını, fakat aynı oranda masraf yapıldığını ifade etmiştir. Alınan paraların ve masrafların kayıt altına alındığını belirten müfettiş, alınan paralar karşılığında makbuz verildiğini ifade etmiştir. Eski yönetim kurulu tarafından 1933 yılında satılan bir gramofon için 10'ar liradan 2 kez makbuz kesildiğini, fakat bunlardan 10 liranın kasa defterine kaydedildiğini ifade eden müfettiş, diğer 10 lira için makbuz verildiği halde deftere yazılmadığını belirtmiştir. Yapılan tetkik neticesinde, 10 lira ile Cumhuriyet'in 10. Yıl kutlamaları için malzeme alındığı anlaşılmıştır. Partinin toplam 120 lira borcu vardır. Bu borç; odacı aylığı, eşya ve maliyeye olan borçtur.⁹⁵

1.8. Kızılcahamam İlçesi

Kızılcahamam ilçe merkezi kaplıcalarıyla ün kazanmış, bu nedenle yazın birçok kişi tarafından ziyaret edilen bir yerdir. Muntazam evleri ve etrafının çamlıklarla çevrili olduğunu söyleyen müfettiş, burayı suyu ve havası güzel bir ilçe olarak tarif etmektedir. İlçenin genel nüfusu 52.000'dir. İlçe merkezinin nüfusu ise 850'dir. İlçe merkezinde yaklaşık 200 ev bulunmaktadır. İlçenin 153 köyü, 128 ocağı, ilçe merkezinde 4 nahiye teşkilatı ve 1 semt ocağı vardır. Partini ilçe genelinde 7000, ilçe merkezinde 166 üyesi vardır. Partinin kendine ait binası yoktur. Çarşıda, 4-5 odalı bir bira binada kirada faaliyet yürütmektedir. Parti binası konumu itibarıyla iyi bir yerdedir. Parti yönetim kurulu 5 kişiden oluşmaktadır. Parti yönetim kurulu üyelerinin halk tarafından sevilen ve düzgün insanlar olduğunu söyleyen müfettiş, parti başkanın aynı zamanda genel meclis üyesi olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda çalışkan, bilgili, düzeni seven, partiyi yönetebilecek kapasitede ve dürüstlüğü nedeniyle halkın sevgisini kazanan bir şahsiyet olduğunu vurgulamıştır.⁹⁶ Üyelerden Hüseyin Koçak ve İsmail Çolak Çocuk Esirgeme Kurumu ve belediye meclisi üyesi olarak iki görevi bir arada yürütmektedirler. Bunların dışında başka işlerle meşgul olan yoktur. Partinin büro çalışmaların iyi olduğunu ifade eden müfettiş, üyeler arasında iş bölümü olduğunu ayrıca ifade etmiştir. Karar defterlerini 1931 yılından itibaren tutulmaya başladığını ifade eden müfettiş, 1936'ya kadar toplantılar düzenli bir şekilde yapıldığını ve 1935'te 37, 1936 yılında Temmuz'a kadar 34 toplantı yapıldığını tespit ettiğini belirtmiştir.⁹⁷ 1930 yılından son ilçe kongresinin yapıldığı tarihe kadar dosyalar ve defterler düzenli olarak tutulduğu görülmüş, bu durum karşısında müfettiş sevindiğini ifade söylemiştir. Aynı şekilde 1930'dan son ocak ve nahiye kongresine kadar kongre zabıtları yıl sırasına göre dosyalara konmuştur. 1930'dan itibaren yapılan kongrelerin tüzüğe uygun yapıldığını ve hiçbir eksiklik olmadığı tespit eden müfettiş, kongre zabıtları ile beraber dileklerin de vilayet kongresine gönderildiğini ve kongrelerin çoğunluğunun ve ilçe başkanının katılımıyla yapıldığını ifade etmiştir. Ayrıca, partiye bağlı ocak ve nahiyelerin parti başkanı ve üyeler tarafından teftiş edildiği, eksikliklerin rapor halinde getirilerek yönetim kurulunda incelendiği anlaşılmıştır.⁹⁸ Müfettiş, ahalinin sevdiği ve değer verdiği kişilerin hemen hemen hepsi partiye kayıtlı olduğu belirtilmiştir.⁹⁹

İlçe merkezine bağlı Yeni Mahalle Semt Ocağı üyeleriyle de görüşen müfettiş, ocak yönetim kurulundakilerin parti işlerini yürütebilecek, bilgili, görgülü, halkın sevgisini kazanmış ve saygı duyduğu kişiler olduğunu belirtmiştir. Semt ocağının ayrı bir binası bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra

⁹³ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-3, s.1.

⁹⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-3, s.1.

⁹⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.51

⁹⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.54.

⁹⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.54-55.

⁹⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.55.

⁹⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.56

Yeni Mahalle Semt Ocağına bağlı 2 ocak vardır.¹⁰⁰ Yeni Mahalle Semt Ocağı, ilçe parti binasında, bir odada çalışmalarını yürütmektedirler. 1936 yılında 23 toplantı yapmışlardır. Semt ocağının 1935 kongresi, ilçe başkanının katılımıyla yapıldığını ifade eden müfettiş, kongrelerinin tüzüğe uygun olarak yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca, hesap işleri ve diğer işlerin parti başkanı tarafından teftiş edildiğini ifade etmiştir. Semt ocağına kayıtlı 166 üye vardır. 6 Ağustos 1934'ten itibaren yardım paraları kendileri tarafından toplanmış ve kayıt altına alınmıştır. Diğer ilçelere bağlı semt ocaklarının varlık göstermediğini ifade eden müfettiş, buna rağmen Yeni Mahalle Semt Ocağı yöneticilerinin, üzerlerine aldıkları görevin bilincinde olduğunu, çalışmalarının iyi ve partiyi yüceltmek için işler yaptıklarını ifade etmiştir.¹⁰¹

Hesap İşleri: Yardım paraları 18 Mart 1931'den itibaren toplanmaya başlandığını tespit eden müfettiş, para işlerini son yıllara kadar iyi bir şekilde takip edildiğini belirtmiştir. Fakat ilçe halkının arazilerin müsait olmaması nedeniyle darlık içinde olduklarını, bu nedenle fazla para toplanamadığını ifade etmiştir. Toplanan paralar günü gününe kayıt altına alındığını söyleyen müfettiş, kasa defterlerinin düzenli olduğunu ifade etmiştir. Bu dönemde Kızılcahamam parti teşkilatının 90 lira kira ve tahsildar için 50 lira borçları vardır. Bunun yanı sıra parti başkanı tarafından 64 buçuk lira avans verilmiş olmasına rağmen, toplamda 204 lira 5 kuruş borçları olduğu belirlenmiştir. Başkan tarafından bu yılki tahsilatlar ile borcun ödeneceğinin söylendiğini belirten müfettiş, yukarıda işaret edildiği gibi halkın durumunun tahsilat yapılması için müsait olmadığı ifade etmiştir. Müfettiş, bu durumda merkezden bir miktar yardım yapılmasını, parti işlerinin gelişmesi ve çalışma azmini artmasına vesile olacağını belirtmiştir.¹⁰²

Camidere Nahiyesi: İlçe merkezine 25-30 km mesafedeki Camidere Nahiyesine giden müfettiş, nahije merkezinin çamlıklar arasında, suyunun güzel, havasının iyi, gayet büyük ve ticaret merkezi konumunda bulunan tüccarları bulunan bir yer olarak tarif etmiştir.¹⁰³ Nahiyenin 18.000 genel nüfusu, 3500 merkez nüfusu vardır. Nahije merkezinde 700'e yakın ev, 100 kadar dükkân, ayrıca 41 köyü ve 26 mahallesi bulunmaktadır. 22 köy ocağı bulunan Camidere Nahiyesinin, merkezde 6 ocağı ve 1387 üyesi vardır. Parti, yıllık 12 lira kira karşılığında Hava Kurumu ile aynı binada faaliyet yürütmektedir. Bu binanın temiz ve bakımlı olduğunu söyleyen müfettiş, binanın parti için yeterli olduğunu ifade etmiştir. Müfettiş, yönetim kurulunu tanıyan, dürüst, iş yapabilecek kapasitede ve halkın sevgisini kazanmış gençler olarak tarif etmiştir. Karar defterlerinin 1934 yılından itibaren tutulmaya başlandığını belirten müfettiş, 1936 yılında 20 toplantı yaptıklarını ve nahije kongresinin 24 Aralık 1935'te ilçe başkanı'nın huzurunda yapıldığını ifade etmiştir. Nahiyenin, ilçe başkanı tarafından teftiş edildiğini de ayrıca belirtmiştir. Nahiyenin 22 köyünde ocak teşkilatı vardır. Bu köylerde müteşebbis heyeti oluşturulmuş ve göreve başlamıştır. 1934'ten itibaren yardım paraları düzenli bir şekilde toplanmıştır. Yeni idare heyetinin 1936'da işe başladığını ifade eden müfettiş, bütçede 450 liranın olduğunu tespit etmiştir.¹⁰⁴ Nahije teşkilatını kimseye herhangi bir borçları olmadığını ifade eden müfettiş, nahiyenin yaklaşık 9000 lira geliri olan belediyesi mevcut olduğunu belirtmiştir. Fakat belediyenin gözle görülür bir çalışmasının olmadığını ifade eden müfettiş, belediye dairesinin toz içinde, masa ve sandalyelerinin de olmadığını belirtmiştir.¹⁰⁵ Nahije merkezinde 700 kadar ev bulunmaktadır. Bu evler 2 veya 3 katlıdır. Evlerin tamamı çam ağaçlarından yapılmış ve bitişik durumdadır. Bu dönemde Nahije halkı 2 defa yangın felaketi yaşamıştır. Buna rağmen belediyenin bankada 4-5 bin lira parası bulunmaktadır. Fakat bu para, itfaiye teşkilatı kurmak için yeterli değildir. Müfettişe göre, ilk önce itfaiye ve su ihtiyaçlarının temini düşünülmemiş, gereksiz olarak hamam yapılmıştır. Bunun neticesinde bütçede sadece 4-5 bin lira kalması acıklı bir durum olarak görülmüştür. Böyle hareket eden belediyenin faaliyet göstermesinin imkânsız olduğunu ifade eden müfettiş, bütçesi ilçeden daha fazla olan belediyenin çalışmalarının artırılması bilgili ve genç kişilerce yapılabileceğini belirtmiş ve takdiri genel sekreterliğe bırakmıştır.¹⁰⁶ Nahije halkının çoğunu partiyeye

¹⁰⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.57.

¹⁰¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.58.

¹⁰² B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.56.

¹⁰³ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.58

¹⁰⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.59.

¹⁰⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.60.

¹⁰⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.60.

kayıtlı olduğunu söyleyen müfettiş, nahiyedeki vatandaşların İstanbul ve Ankara ile ticaret yaptıklarını, bir postane ve telgraf merkezi binasını temin ettikleri halde kurulamadığını belirtmiştir. Bu telgraf merkezinin bir an önce açılmasının en önemli dilekleri olduğunu ifade etmiştir. Nahiyenin çalışmalarının genel olarak iyi olduğunu ifade eden müfettiş, yönetimdeki kişilerin de sevilen insanlar olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷

Pazar Nahiyesi: Kızılcahamam ve Ankara yolunun 3 km doğusunda yer alan nahiyede, 130 ev bulunmaktadır. Genel nüfusu 900 olan nahiyenin, 22 köyü ve 20 ocağı vardır. Partinin üye sayısı 1280'dir. Aylık 1 liraya kiralanan bir binada faaliyet yürütmektedirler. Parti binası, sadece 1 odalıdır. Yönetim kurulundaki kişilerin okuma yazması olan, sevilen ve tanınmış kişiler olarak tarif eden müfettiş, parti başkanının nahiyede başöğretmen olarak da görev yaptığını ifade etmiştir. Parti, 1936'da 17 toplantı yapmıştır. Nahiyeye kongresinin 9 Aralık 1935'te tüzüğe uygun olarak yapıldığını ifade eden müfettiş, hesap işlerinin 1932'den itibaren takip edildiğini ve 1936'nın sonuna kadar devam ettiğini ifade etmiştir. 1-2 yıl önce kuraklık nedeniyle para toplanamadığını belirten müfettiş, buna rağmen herhangi bir borçları olmadığını ifade etmiştir. Vatandaşların Kaymakam atanmasını istediklerini ifade eden müfettiş, jandarmanın halka baskı yaptığını, vatandaşları dövdüğünü ve dertlerini anlatamadıklarını söylediklerini ayrıca belirtmiştir. Nahiyedeki parti işlerinin genel olarak iyi olduğunu ifade eden müfettiş, Kızılcahamam'daki partililerin diğer ilçelere göre genel olarak daha iyi çalıştıklarını belirtmiştir. Müfettiş, parti yönetim kurulu ve özellikle başkanın, yılmadan çalışan ve takdiri hak eden birisi olduğunu ayrıca vurgulamıştır.¹⁰⁸

Kızılcahamam ilçesinin kongre dilekleri arasında, ilçe yolunun yapılması en başta gelmektedir. Diğer kongrelerde olduğu gibi, bu kongrede de kaplıcaların ıslahı en önemli isteklerin başında gelmektedir. Kaplıcaların ıslahı ile ekonomik anlamda ve sağlık anlamında büyük gelişmenin kaydedileceği belirtilmiştir. Bu dönemde kaplıca suları nedeniyle, cumhuriyet meydanının bataklık haline geldiği ifade edilmiştir. Belediyenin bu konuda yetersiz kaldığı ayrıca belirtilmiştir. Bu bataklığın kurutulması ile sıtma hastalığının da azalacağı vurgulanmıştır. Belediyenin kanalizasyonların ıslahı konusunda da yetersiz kaldığı, bütçenin az olduğu, bu nedenle yardım yapılması diğer bir istekleridir. Okul eksikliğinden sık sık dert yanan ilçe halkı, kültür hayatından uzak olan köylerin bir önce eğitimden faydalanması istenmiştir. Son dönemde tiftik keçisinin fiyatında düşüş olmuş, bu nedenle vatandaşlar hayvan vergisinin ödemekte zorluk çekmiştir. Bu konuda yardım yapılması önemli istekler arasında yerini almıştır. Ayrıca Şıhlar Nahiyesindeki okulun yetersiz kaldığı, bu nedenle büyütülmesi ve bir kadın öğretmen gönderilmesi istenmiştir.¹⁰⁹ Ayrıca Pazar Nahiyesine bir kadın öğretmen gönderilmesi talep edilmiştir. Şıhlar Nahiyesinin önemli bir ticaret merkezi olduğu, bu nedenle bir telgraf merkezi açılması da ayrıca talep edilmiştir. İlçe merkezi ile Şıhlar Nahiyesi arasındaki yolun yapılması da ilçe istekleri arasında yer alan diğer bir konudur. Yıllık üç milyon kg civarında çeltik üretilen Çeltikçi Nahiyesine, hükümet tarafında çeltik makinesi gönderilmesi, ziraat bankasının uzun vadeli krediler vermesi, bu dönemde ormanların korunması istenmiştir. Dört tekerlekli arabanın faydasını anladıklarını belirten ilçe halkı, 100 at ve öküz arabası talep etmişlerdir. Koşu hayvanlarında vergi alınmaması da önemli bir istektir. İlçeye katır sırtında haftada bir defa posta geldiği, bunun hiç olmazsa haftada iki defa ve otomobil ile yapılması istenmektedir. İlçe merkezinde hükümet binası bulunmadığını belirten vatandaşlar, hükümet dairelerinin dağılık vaziyette olduğunu, bunların bir araya toplanmasını ve bir hükümet binası yapılmasını istemişlerdir.¹¹⁰

1.9. Çubuk İlçesi

Parti başkanının nahiyeye kongreleri ile ilgilendiği için kendisiyle görüşmediğini belirten müfettiş, başkanvekili ve yönetim kurulu üyeleriyle görüşmüştür. Müfettiş, Çubuk'u vilayet merkezinin 45 km kuzeyinde, ağaçlık ve yüksek konumda olması sebebiyle havası güzel ve binaları muntazam bir yer olarak tarif etmiştir. İlçenin genel nüfusu 32.800, merkez nüfusu ise 1612'dir. İlçe merkezinde 400 ev

¹⁰⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.61

¹⁰⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.62

¹⁰⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 129-518-3, s.1.

¹¹⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 129-518-3, s.2.

bulunmaktadır. 96 köyü ve 85 Ocağı olan Çubuk'un, 2 idari 4 itibari toplam 6 nahiye ve merkeze bağlı bir semt ocağı vardır. İlçe genelindeki partiye kayıtlı kişi sayısı 4046 iken, bu sayı ilçe merkezinde 156'dır. Semt ocağı üyeleriyle birlikte bu sayı 446'yı bulmaktadır. Partinin kendi binası yoktur. Belediye ile ortak bir binada faaliyet yürütmektedirler. Parti yönetim kurulu üyelerinin, halk tarafından sevilen ve tanınmış kişiler olduğunu ifade eden müfettiş, parti başkanın titiz, dürüst, çalışmayı seven, saygı gösterilen ve başkanlığı yapabilecek birisi olduğunu belirtmiştir. Yönetim kurulunda Belediye Başkanı da üyedir. Belediye başkanının her iki görevi yapabilecek yeteneği olmadığını belirten müfettiş, dürüstlüğü ile kendini sevdirdiğini ifade etmiştir. Parti başkanı Hava Kurumu'nda, üyelere Bekir Yılmaz Çocuk Esirgeme Kurumu'nda, diğer bir üye Hamdi de Hava Kurumuna üyedir. Yönetim kurulu üyeleri arasında samimiyet olduğunu ifade eden müfettiş, hükümet erkânı ile fikir birliği içinde olduklarını belirtmiştir. Partinin büro çalışmaları iyi ve dosyalarının düzgün olduğunu belirten müfettiş¹¹¹, 1928'den 1930'e kadar yılda yaklaşık 10 toplantı yaptıklarını, toplantıların 1934'ten itibaren düzene sokulduğunu ifade etmiştir. 1936 yılında 11 Ekim'e kadar 26 toplantı yapılmıştır. Yapılan toplantılar imza altına alınmıştır. Parti yönetiminin çalışmaları genel olarak zararsız olduğunu ifade eden müfettiş, nahiyelerin teftişinin yapıldığını, eksikliklerin rapor olarak vilayet yönetim kuruluna gönderildiğini belirtmiştir.¹¹²

Merkezde semt ocağı başkanı vilayette olduğu için görüşülmemiş, fakat üyelerle görüşüğünü ifade eden müfettiş, karar defterinin boş olduğu tespit etmiştir. Çalışmaları ve varlık göstermeleri konusunda semt ocağı üyelerini uyarmıştır. Bu konu ayrıca parti başkanı ve üyelere de söylenmiştir.¹¹³ Ravlu Nahiyesinde kongre yapıldığını ve ilçe başkanının orada olduğunu duyan müfettiş, Ravlu'ya gitmiştir. Burada ilçe başkanı, nahiye başkanı ve diğer partililerle görüşmüştür. Parti işleri ve kongreleri hakkında istişare ettikten sonra, nahiyenin parti faaliyetlerini incelemiştir. Kongrelerin zabıtnameye göre ve tüzüğe göre yapıldığını, toplantılar iyi ve kararların imzalı olduğunu belirtmiştir.¹¹⁴

İlçe merkezinde parti adına bir okuma odası vardır. Buraya Cumhuriyet, Yurt ve Ulus gazeteleri gelmektedir. Belediye binasında bir odası olan parti için, bu bina yeterli görülmemiştir. Belediyenin karşısında, bedeli ödenen belediye tarafından, kahvehane olarak kiraya verilen ve partiye ait okuma odasındaki odaların birleştirilerek partiye tahsis edilmesinde engel görmediğini ifade eden müfettiş, bu birleştirmenin partiye çok faydası olacağını ifade etmiştir. Ayrıca halkın kolaylıkla gelmesi ve toplantıların kalabalık olması için bu binanın yapılmasını, hatta ileride halkevi açılmasına vesile olacağını belirtmiştir.¹¹⁵ İlçe halkı ile partinin arası genel olarak iyi olduğunu ifade eden müfettiş, parti başkanının bizzat kongrelerde yer almasını övülmeye değer bir hareket olarak görmüştür.¹¹⁶

Bu dönemde Afyon yetiştirilen Çubuk, memnu mıntıkaya sokulmuştur. Bu nedenle çiftçiler büyük mağduriyet yaşamışlardır. İki mahallesi olan Çubuk'ta, ilçesinin ortasından çubuk deresi geçmektedir. Vatandaşlar buraya bir köprü yapılması istemişlerdir. Bunun yanı sıra okulların ilkel vaziyette olduğu, hem ilçe merkezinde hem de köylerinde ortaokul olmaması nedeniyle çocukların ilköğretim sonrası eğitimlerine devam edemediği ifade edilmiştir.¹¹⁷ bunun için 6 okul açılması ilçe halkının önemli istekleri arasında yer almıştır.¹¹⁸ Sağlık konusunda da sıkıntıları olan ilçe halkı, ilaç temini noktasında sıkıntı çektiklerini, bu nedenle bir eczane açılmasını istemektedirler. Arazilerin veriminin düşük olduğunu belirten vatandaşlar, bir gübre fabrikası açılmasını istemiş, bunun mümkün olmaması halinde Avrupa'dan ucuz gübre ithal edilmesini istemişlerdir.¹¹⁹ Acil vakalarda yetersiz kalındığı için, telefon şebekesi çekilmesi önemli isteklerden biridir. Çiftçilikle uğraşan halk, mahsullerini Ankara borsasında veya at ve eşek gibi hayvanlar vasıtasıyla Çubuk pazarında

¹¹¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.63

¹¹² B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.64.

¹¹³ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.64

¹¹⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.65.

¹¹⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.66.

¹¹⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.67.

¹¹⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-6, s.1.

¹¹⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-6, s.2.

¹¹⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-6, s.1.

sattıklarını, fakat tüccarların düşük fiyatla mallarını satın aldıklarını, bu nedenle hükümetin önlem almasını istemektedirler. Hamam(kaplıca) konusunda belediyenin yetersiz kaldığı, bu nedenle maddi yardım yapılması da ilçe halkının önemli isteklerinden birisidir.¹²⁰

Hesap İşleri: Müfettiş, 1931'den itibaren yardım paralarının iyi takip edildiğini ifade etmiştir. 1931-1933 arası 28 lira 85 kuruş hasılat toplanmış, 18 lira 67 kuruş masraf yapılmış ve kalan para 1934 yılına devretmiştir. 1 Şubat 1934 ile 11 Ekim 1936'ya kadar 448 lira hasılat toplanmış, buna karşın aynı tarihler arasında 268 lira 13 kuruş masraf yapılmıştır. Masraflar çıkarıldıktan sonra kasada 187 lira 70 3 kuruş para kalmıştır.¹²¹ Paralar tahsilatlar tarafından toplanmış, alınan para karşılığında makbuz verilmiş ve alınan paralar ve masraflar sırasıyla karar defterine yazılmıştır. Yönetim kurulunun 74 lira borcu olduğunu ifade eden müfettiş, bundan başka borçlarının olmadığını, demirbaş defterinin ve dosyalarda bulunması gereken diğer evrakların mevcut olduğunu belirtmiştir.¹²²

1.10. Kalecik İlçesi

Kalecik, Ankara'ya 75 km uzaklıktadır. Çankırı yolu üzerinde bulunan ilçenin, yolunun iyi ve düzgün olduğunu ifade eden müfettiş, ilçe merkezinin dağ yakınında, tren hattının 4 km batısında ve yüksek bir noktada yer aldığını belirtmiştir. Ayrıca Kalecik evlerinin dikkat çekecek kadar muazzam olduğunu vurgulamıştır. İlçenin genel nüfusu 43 bin, merkez nüfusu 4000 kadardır. İlçe merkezinde yaklaşık 800 ev bulunmaktadır. 104 köyü, 104 köy ocağı, merkeze bağlı 12 mahalle ocağı, 3 idari ve merkeze bağlı 4 nahiyesi olan Kalecik'in İlçe genelindeki partili sayısı 4500, ilçe merkezinde 363 ve merkez nahie ile toplam 500 üyesi vardır. Partinin kendi binası yoktur. Yıllık 260 lira kira ödediği, çarşıda iyi konumda, 4 oda 1 salonu olan iki katlı binada faaliyetlerini yürütmektedir. Binanın genel durumunun iyi olduğunu ifade eden müfettiş, merkezi konumu nedeniyle vatandaşların kolaylıkla giriş çıkabileceği bir yer olduğunu belirtmiştir. Müfettiş, partinin topladığı hasılatın yıllık kirayı vermeye yetmeyeceğini ayrıca vurgulamıştır. Kalecik İlçe Yönetim Kurulu, 5 kişiden oluşmaktadır. Yönetim kurulundakiler genel olarak tanınmış kişiler olduğunu ifade eden müfettiş, bazılarının halk tarafından sevilmediğini belirtmiştir. Parti başkanı aynı zamanda genel meclis üyesidir. Başkan 4 yıl rejide, 6 yıl tütün memuru olarak, Kalecik nahiyesinde 4 yıl veznedar olarak çalışmış, halen ticaretle meşgul ve 2 yıldır parti başkanı olarak görev yapmaktadır. Başkanın dürüst, bilgili ve halk tarafından sevilen biri olduğunu ifade eden müfettiş, buna rağmen partiyi yükseltebilecek kabiliyeti olmadığını belirtmiştir.¹²³

Üyelerden Saim Pulcu, aynı zamanda Düşkünler Mahallesi ocak başkanıdır. Bu kişi, yönetim kurulunda iş yapacak ve çalıştırılırsa istifa edilebilecek biridir. Dava vekili ve İlçe Yönetim Kurulu Üyesi Küçük Hüseyin, mevcut başkandan önceki parti başkanıdır. Başkanlık yaptığı dönemde yolsuz hareketleri tespit edilmiş ve partiden çıkarıldığını belirten müfettiş, bu kişinin yönetim kurulu üyeliğinin devam ettiğini belirtmiştir. Ayrıca bu kişinin menfaatini seven, partide çalışmak için değil kendi çıkarı için bulunduğunu ve halk nezdinde sevilmeyen biri olduğunu ifade eden müfettiş, bu nedenle üyeliğinin hoş karşılanmadığını belirtmiştir. Diğer üyelerin zararsız olduğunu ifade eden müfettiş, fakat bu kişilerin partiyi yüceltecek kabiliyetleri olmadığını belirtmiştir. Üyeler arasında sevgi ve saygının hâkim olduğunu ifade eden müfettiş, büro çalışmaları iyi olmadığını belirtmiştir. Fakat defterler ve dosyalar düzenli olduğunu ifade etmiştir. 1929'dan itibaren karar defterleri doldurulmuş, 1932'de 8, 1933'te 11, 1934'te 8, 1935'te 4 ve 1936'nın ekim ayına kadar 23 toplantı yapmışlardır. Fakat 1936'nın 6. ve 7. ayında 2, 8. ayında 1, 9. ve 10. aylarında hiç toplantı yapmadıkları tespit edilmiştir.¹²⁴

İlçe kongresi, 15 Ocak 1935'te Vilayet Yönetim Kurulu Üyesi Kütükçü Halim'in başkanlığında toplanmış, fakat kongre zaptına rastlanmamıştır. Parti teşkilatının genel hükümleri yerine getirme, parti programını benimsemek ve yaymak işlerinde yeterli olmadığını belirten müfettiş, kendisine ilçeye bağlı ocak ve nahiyelerin teftişinin yapıldığının başkan tarafından söylendiğini, fakat raporların

¹²⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-6, s.2.

¹²¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.64.

¹²² B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.64.

¹²³ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.68.

¹²⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.69

tam tersini söylediğini ifade etmiştir.¹²⁵ Yapılan kongrelerde diğer mahalle ocakları yönetim kurullarının bazıları değişmiş, bazıları aynı kalmıştır. Müfettiş, yeni başlayanların da pek varlık gösteremediklerini ifade etmiştir. Bu ocakların sık sık takip edilmesi parti başkanına bildirilmiştir.¹²⁶ Belediye Başkanının çalışkan ve genç biri olduğunu belirten müfettiş, partide görevi olmadığını, başkana bir görev verilmesini yerinde olacağını belirtmiştir. Kaymakam'ın çalışkan biri olduğunu belirten müfettiş, partiye yardım yaptığını ve memleketin faydalanacağı biri olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca ilçenin büyük çoğunluğunun Kaymakam'ın çalışmalarından ve dürüstlüğünden memnun olduğunu belirtmiştir. İlçenin çoğunluğunun çiftçi olduğunu belirten müfettiş¹²⁷, bunların çoğunun partiye kayıtlı olduğunu, partiye kayıtlı olmayanların da hükümete ve partiye bağlılıklarının tam olduğunu ifade etmiştir.¹²⁸

Hesap İşleri: Son kasa defterine göre, 16 Ocak 1935'ten 30 Nisan 1935'e kadar 293 lira 91 kuruş hasılat toplanmış, buna karşın 283 lira 77 kuruş masraf yapılmıştır. Masraflar düştükten sonra kasada kalan 10 lira 14 kuruş diğer döneme devretmiştir. Bu hesap, yönetim kurulu üyesi Doktor Vehbi tarafından aynı tarihlerde teftiş edilmiştir. 1 Mayıs 1936'dan 30 Mayıs 1936'ya kadar 30 lira 34 kuruş para toplanmış, 23 lira 35 kuruş masraf yapılmıştır. 7 Temmuz 1936'da 22 lira 80 kuruş para toplanmış, 20 lira masraf yapılmıştır. 1-31 ağustos 1936 tarihleri arasında 29 lira 75 kuruş hasılat, 20 lira masraf yapılmıştır. 1-30 Eylül 1936 arasında 77 lira para toplanmış, 48 lira 68 kuruş masraf yapılmıştır. Kalan 29 liranın kasada olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yapılacak parti kongresi için masraf ve diğer ihtiyaçlar için başkan 135 lira, Kaymakam 50 lira avans vermiştir. Kira dâhil toplam 535 lira borçlarının olduğu tespit edilmiştir. Tahsilatlara ve borçlara bakıldığında bu borcun ödenmesi zordur. Daha önce parti başkanlığı ve yönetim kurulu üyeliği yapan dava vekili Hüseyin'in yolsuzluklar yaptığı anlaşılmıştır. Bu durum müfettiş tarafından incelenmiştir.¹²⁹ Yapılan tetkik neticesinde bu kişi; 1933 yılında yardım parası adı altında üyelerden ilçe tabiriyle(1900 hak almış, 1 hak 8,5 kilo), yani toplamda 18.800 buğday toplamıştır. Bunu da müzayede suretiyle 416 liraya satmıştır. Fakat 416 liranın sadece 90 lirasının 16 Ocak 1935'te yeni yönetim kuruluna devre etmişse de, geri kalan paranın ne olduğu ve yeni başkanın da bu paradan haberdar olmadığını söylemesi üzerine, Hüseyin'e kaybolan 320 liranın nerede olduğu sorulmuştur.¹³⁰ Hüseyin, hesabın yönetim kurulu üyesi Kütükçü Halim tarafından kontrol edilerek, bir suretinin ilçede, bir suretinin de vilayete gönderildiğini söylemiştir. Müfettiş, Merkez Nahiyesine bağlı 12 mahalle ocağı ve merkez nahiye başkanı ve üyeleriyle de görüşmüştür. Yönetim Kurulu Üyesi Saim Aksuy, Düşkünler Mahallesi Ocak Başkanı, Merkez Nahiye Başkanı ve aynı zamanda Yenice Mahalle Ocağı Başkanıdır. Başkan Ahmet Acar da 1935'ten beri 2 görevi birlikte yürütmektedir. Karar defterlerine göre, 1936'da 20 toplantı yaptıkları görülmüştür.¹³¹

1.11. Keskin İlçesi

Yüksek mevkide bulunan Keskin, müfettişin ifadesiyle; ağaçlık ve göze hitap eden evleri ile dikkat çekmektedir. İlçenin genel nüfusu 62 bindir. İlçe merkezinin nüfusu ise 4900'dür. İlçe merkezinde 100'den fazla ev bulunmaktadır. 140 köyü olan ilçede, 140 köy ocağı, merkezde 4 Ocak ile beraber toplam 144 ocağı, 4 idari ve 17 itibari olmak üzere toplam 21 nahiyesi vardır. İlçe genelindeki üye sayısı 5712, merkez ve bağlı mahalle ocakları ile ilçe merkezindeki toplam üye sayısı 1300'ü bulmaktadır. Partinin kendine ait binası vardır. 4 oda ve büyük bir salona sahip binanın tapusu alınmıştır. Bina çarşıya yakın, kolaylıkla girip çıkılacak bir noktadadır. Belediye Başkanı aynı zamanda parti başkanıdır. Yönetim kurulundakilerin tanınan ve sevilen kişiler olduğunu belirten

¹²⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.70.

¹²⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.73.

¹²⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.73.

¹²⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.74.

¹²⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.71.

¹³⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.72.

¹³¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.72.

müfettiş, başkanın çalışkan ve dürüst birisi olduğunu vurgulamıştır.¹³² Yönetim Kurulu 1932’de 43, 1933’te 28, 1934’te 21, 1935’te 15 ve 1936’da 40 toplantı yapmıştır. Toplantılar çoğunlukla yapıldığını belirten müfettiş, kararlar imza altına alındığını ifade etmiştir. Ayrıca 11 Ocak 1935 te yapılan ilçe kongresinin tüzüğe uygun yapıldığını belirtmiştir.¹³³ 11 Ocak 1935’te yapılan kongre sonucunda, yeni idare heyeti şu isimlerden oluşmuştur:

Mustafa Başer(İlçe İdare Heyeti Başkanı), Mahmut Kayserili, Mahmut Başköylü, Hüseyin Ahıllı, Mustafa Asım ve Ahmet Şabanoğlu.¹³⁴ Yedek üyeler: Hüseyin oğlu İsmail, Abdurrahman, Rıza(Ömer hoca oğlu), Halil(dava vekili), Yusuf(Turaman oğlu), Hüseyin(Gündoğdu’dan) ve Kâtip Ali Bey.¹³⁵ Fakat Kaza İdare Heyeti Üyelğine seçilen Mahmut, ilk toplantıda haklı bir iş için fikir muhalefeti yaptığı ve bu nedenle Keskin Kaymakamı bu kişinin üyelğinin başkan Mustafa Başer tarafından onaylanmamasını istemiştir.¹³⁶ Kaymakam’ın itirazına rağmen, seçilen bu üyeler Vilayet İdare Heyeti tarafından onaylanmıştır.¹³⁷ Keskin ilçe teşkilatının çalışmaları müfettiş tarafında genel olarak iyi görülmüştür. 2 Haziran 1931’de yapılan yönetim kurulu toplantısında, ocak ve nahiyelerin teftiş işi üye Nuri Apaydın’ın verilmiştir.¹³⁸ Doğrudan ilçeye bağlı 4 mahalle ocağı başkan ve üyeleriyle de görüşen müfettiş, bu ocaklarda sadece 1934’te tutulmuş bir karar defteri olduğunu ve üye kayıt defteri haricinde bir şeyin olmadığını belirtmiştir. Son kongrenin nasıl yapıldığı hakkında bir karar bulunmadığını belirten müfettiş, 1934 yılında Altıntaş Mahalle Ocağı tarafından 7 makbuz karşılığında 240 kuruş toplandığı, bu paranın nerde olduğuna dair bir evrak bulunamadığını ifade etmiştir. Müfettiş, bu durumun ocakların sönük vaziyetlerinin bir örneği olduğunu söylemiştir. Ocakların bu sönük vaziyet için başkana talimat verdiğini, buna karşılık bir yerlerinin olmadığı cevabını aldığını belirtmiştir.¹³⁹ İlçenin geneli çiftçi olduğunu ifade eden müfettiş, çiftçilerin çoğunluğunun partiye kayıtlı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, partiye kayıtlı olmayanların da partiye bağlılıklarının tam olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁰ Müfettişe göre; ilçede parti için çalışıldığı, ilçe merkezinin çalışmalarının iyi olduğu, fakat mahalle ocaklarının sönük kalmıştır. Mahalle ocaklarının harekete geçirilmesinin sıkı bir kontrol ile mümkün olacağını gerekli kişilere bildirdiğini belirtmiştir.¹⁴¹

Ankara’nın diğer ilçelerinde olduğu gibi, Keskin İlçesinin de kongre dileklerinin başında okul meselesi gelmektedir. Bu dönemde Keskin genelinde toplam 24 ilkokul bulunmaktadır. Fakat ortaokul bulunmamaktadır. İlçe merkezine bir ortaokul yapılması, diğer kongre dilekleri arasında yer aldığı gibi, 1935 kongresinde de aynen yer almıştır. Diğer bir sorun da öğretmen sorunudur. Okulu olan bazı yerlerde de öğretmen bulunmaması, bu nedenle çocukların eğitimleri yarım kalmaktadır. Keskin İlçesinde, öğretmen ihtiyacının olduğu köylerden biri Yahşihan Köyü’dür. Yine Kavlak köyünde vatandaşlar tarafından yapılan bir okul olmasına rağmen, öğretmeni bulunmamaktadır. Ahılı köyündeki 3 sınıflı okulun, 5 sınıflı hale getirilmesi de eğitim konusundaki önemli bir istektir. Bu dönemde yaşanan önemli sorunlardan biri de su sorunudur. Ankara ilçelerinin genelinde su sıkıntısı yaşanmaktadır. Keskin İlçesinde su sıkıntısı yaşanan yerlerden biri de Kırıkkale Köyü’dür. Bunun yanı sıra ekonomik anlamda da bazı sıkıntılar yaşandığı göze çarpmaktadır. Su sıkıntısı çeken Kırıkkale köyünün diğer bir isteği de, yapılan binalardan fazla vergi alındığı, bunun adil olarak konulması isteğidir. Keskin dilekleri arasında Obalı-Balıseyh arasına bir köprü yapılması isteği yer almıştır.¹⁴²

Hesap İşleri: Hesap işleri 1929’da tutulmaya başlanmış ve düzenli olarak kaydedilmiştir.¹⁴³ 1929’da 53 lira 55 kuruş hasılat, 41 lira 20 kuruş masraf yapılmıştır. Kalan 12 lira 53 kuruş 1930

¹³² B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.75.

¹³³ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.76.

¹³⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 130-519-5, s.1.

¹³⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 130-519-5, s.2.

¹³⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 130-519-5, s.3.

¹³⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 130-519-5, s.4.

¹³⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.76.

¹³⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.78.

¹⁴⁰ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.79.

¹⁴¹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.80.

¹⁴² B.C.A., 490-1-0-0, 128-508-9, s.1

¹⁴³ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.76.

yılında devretmiştir.1930'da 271 lira 40 kuruş hasılat, 196 lira 19 kuruş masraf yapılmış ve kalan 25 lira 85 kuruş 1931 yılına devretmiştir. 1931'de 962 lira 75 kuruş hasılat, 739 lira 42 kuruş masraf yapılmış ve kalan 223 lira 33 kuruş 1932 yılına devretmiştir. 1932'de geçen yılki devirle toplam hasılat 2577 lira 15 kuruş, 2520 lira 83 kuruş masraf yapılmış ve kalan 56 lira 27 kuruş 1933' Devretmiştir. 1933'te devirle beraber 666 lira 21 kuruş para, 525 lira 78 kuruş masraf yapılmış ve kalan 135 lira 43 kuruş 1934'e devretmiştir. 1934'te devirle beraber 741 lira 46 kuruş toplam hasılat, aynı miktarda masraf yapılmıştır. 1935 yılına devreden bir para olmamıştır. 1935'te 828 lira 44 kuruş hasılat, 825 lira 25 kuruş masraf yapılmış, kasada 20 kuruş olduğu tespit edilmiştir. 1929'dan itibaren toplanan paralar imza karşılığında, mühürlü ve sırasıyla deftere geçmiştir. Partinin 70 lira radyo bedeli olarak merkeze borcu, 120 lira parti kâtibine borcu vardır. Toplanan paralara bakılınca bu borçların ödenebileceği anlaşılmıştır.¹⁴⁴

2. Ankara İl Yönetim Kurulu'nun Durumu

Müfettiş, ilçe teşkilatlarında sonra Ankara İl Yönetim Kurulunun çalışmalarını teftiş etmiştir. 12 idari, merkezde 1 itibari olmak üzere toplam 13 ilçesi olan Ankara'nın, 71 itibari, 30 idari olmak üzere 101 nahiye teşkilatı faaliyettedir. İl genelinde 1146 köy olup, bu köylerde 838'inde parti ocağı mevcuttur. Merkez ilçeye bağlı 147 ocak vardır. Ankara'nın genel nüfusu 534.025, merkez nüfusu 122.720'dir. İl merkezinde 5501, merkeze kayıtlı ocaklarla beraber üye sayısı 5935'tir. Ankara il merkezindeki toplam üye sayısı ise 11.436'dır. Partini Ankara genelindeki toplam üye sayısı ise 57.756'dır. Merkezde müstakil semt ocağı bulunmamaktadır. İl Yönetim Kurulu'nun kendi malı olan bir binası yoktur. Belediye tarafından, 99 yıllığına partiye tahsis edilmiş bir binada faaliyet yürütmektedir. Şehrin iyi bir mevkiinde olan parti binası, müfettişe göre genel olarak iyi durumdadır. Bu binanın 11 odası 1 salonu bulunmaktadır. Fakat küçük olması nedeniyle parti ihtiyacını karşılamamakta ve toplantılar için yeterli görülmemiştir. Bunun yanı sıra, parti binasındaki mobilyalar yeni alınmıştır. Müfettiş, il yönetim kurulundaki kişilerin memlekete hizmet etmiş, halk tarafından sevilen ve tanınan kişiler olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵

Ayrıca, parti başkanının ahlaklı, partiye hizmet etmiş ve disiplinli biri olduğunu ifade etmiştir. Yönetim kurulundaki kişilerin parti otoritesini sarsacak işler yaptıkları görülmediğini belirten müfettiş, başkan ve üyeler arasında sevgi, saygı ve birlik olduğunu vurgulamıştır. Büro çalışmaları için görev bölümü yapıldığını belirten müfettiş, toplantıların düzenli olarak yapıldığını ayrıca vurgulamıştır.1930-1936 Arası ortalama yıllık 40 toplantı yapmışlardır. 1936'nın ilk 9 ayında 36 toplantı yapılmıştır. Tutulması gereken defterler ve dosyalar düzenli ve temiz olduğunu ifade eden müfettiş, son yıllara kadar yapılan kongrelerin tüzüğe uygun olarak yapıldığı belirtmiştir.¹⁴⁶ İl yönetim kurulunun görevlendirdiği kişilerin, vilayete bağlı nahiye ve ilçelerden birkaçı haricinde 1936'nın ilk aylarına kadar ayrı ayrı teftiş edildiğini ifade eden müfettiş, yönetim kurulunun son yıllarda üye sayısını arttırmaya önem verdiğini belirtmiştir. 1936 yılında 2500'den fazla yeni üye kaydı yapılmıştır. Yeni üye kayıtlarının eksiksiz yapıldığını ifade eden müfettiş, yeni üyeler için tören yapıldığını belirtmiştir.¹⁴⁷

Hesap İşleri: Ankara il teşkilatının hesap işleri, müfettiş tarafından düzgün ve verimli olarak görülmüştür. Mevcut kasa defterine göre, 1 Mayıs 1936-28 Şubat 1937 arasında devirle beraber kasada 16.456 lira 2 kuruş hasılat, 14.642 lira masraf yapılmış ve geri kalan 1814 lira 2 kuruşun kasada olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca genel sekreterlik tarafından golf sahası yaptırılmak üzere il yönetim kuruluna 5 Aralık 1936'da verilen 39.834 lira 25 kuruşla beraber kasada toplam 41.638 lira 45 kuruş olduğu, bu paranın da İş Bankası ve Ziraat Bankası hesabında olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁸ 1931-1936 arasındaki hesapları inceleyen müfettiş, 5 yıllık hesabın düzgün olduğunu belirtmiştir.

¹⁴⁴ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.77.

¹⁴⁵ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.118.

¹⁴⁶ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.119.

¹⁴⁷ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.120.

¹⁴⁸ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.120.

Paralar dipli koçanlarla alındığını ifade eden müfettiş, harcamaların tam ve doğru olarak yazıldığını belirtmiştir. Partinin kimseye borcu olmadığını ifade eden müfettiş, hesap işlerinin genel olarak talimatnameye uygun olduğunu belirtmiştir. Kayıtlar müfettiş tarafından takdir edilmiştir.¹⁴⁹

Sonuç

Ankara kazalarındaki teşkilatlarının kendine ait binası yoktur. Genelde kiraladıkları bir binada faaliyet yürütmektedirler. Bu binalar, genelde çarşıda, halkın kolaylıkla girip çıkabileceği merkezi bir noktadadır. Kazalardaki parti binaları genelde 1 veya 2 odalıdır. Parti yönetim kurulundaki üyeler genelde halk tarafından sevilen ve tanınan kişilerdir. Raporda, yönetim kurullarını büro çalışmaları iyi olduğu, ilçe başkanları, bağlı ocak ve nahiye kongrelerine katılım sağladığı ve bu kongrelere başkanlık ettikleri belirtilmiştir. İlçelerdeki parti başkanlarının genelde hem parti başkanı hem de belediye başkanı olduğu göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu, Kızılay Üyesi ve Ziraat Bankası'nda üye olarak görev almaktadırlar. Toplantılara katılmayan üyeler, genelde yaz aylarında, mahsulün toplanma zamanına denk geldiği için toplantılara katılmamışlardır. İlçe teşkilatlarının parti çalışmaları genel olarak iyi olsa da, bağlı mahalle ocaklarının çalışmalarının zayıf olduğu görülmüştür. İlçe teşkilatlarının genel olarak borcu yoktur. Borcu olanların ise bunu ödeyebilecek durumdadır. Bazı dönemler hiç para toplanamamıştır. Bu da mahsulün iyi olmadığı ve kuraklığın yaşandığı dönemlere denk gelmiştir. Çalışmaya konu olan dönemde birçok sıkıntı olduğu göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra Ankara İl Yönetim Kurulunun çalışmaları da iyi olduğu görülmüştür. Fakat Ankara nüfusunun %10'unun partiye kayıtlı olduğu ve bu sayının az olduğu göze çarpmaktadır. Üye sayısı konusunda, Ankara ilçelerinde de aynı durumun söz konusu olduğu görülmüştür. Bu dönemde özellikle üye sayısının artırılması noktasında sıkıntılar yaşandığı göze çarpmaktadır. Bu durum müfettiş tarafından ayrıca belirtilmiştir. bunun yanı sıra, ilçelerde olduğu gibi Ankara İl Yönetim Kurulundakiler de, memleketin sevip saydığı ve değer verdiği kişilerden oluştuğu görülmüştür. Ankara İl Yönetim Kurulunun hesap işleri de genel olarak düzgün olduğu belirtilirken, bağlı nahiye ve ocakların hesap işleri il başkanlığının belirlediği hesap tetkik komisyonu tarafından yürütüldüğü göze çarpmaktadır.

Bu dönemde Ankara'nın birçok ilçesinde su sıkıntısı yaşandığı görülmüştür. İlçelerin bazı köylerinde hiç su yokken, bazılarında çeşmelerin bozuk olduğu, bazılarının çok uzak yerlerden temin ettikleri görülmüştür. Bu nedenle vatandaşlar, partinin yardım etmesi konusunda dileklerde bulunmuşlardır. Bu dönemde sıkıntı olan diğer bir konu da eğitim meselesidir. Ankara ilçelerinin birçoğunda ortaokul olmadığı görülmüştür. İlçelere bağlı bazı ocak ve nahiye ve köylerinde ise, ilkokulun bile olmadığı göze çarpmaktadır. Bazı yerlerde ise okulun olduğu, sınıfların yeterli olmadığı görülmüştür. Yeterli sınıfın olduğu bazı yerlerde ise, öğretmen olmadığı görülmüştür. Bazı yerlerde ise sık sık öğretmen değiştirildiği ve öğrencilerinin eğitimlerinin yarıda kaldığı ifade edilmiştir. İlçe vatandaşları okulu olmayan yerlere okul yapılmasını, öğretmeni olmayan köylere öğretmeni gönderilmesini istemişlerdir.

Çalışmaya konu olan dönemde, parti teşkilatı ve eğitim konusunun yanı sıra, tarım konusunda önemli eksiklikler olduğu görülmüştür. Bu dönemde yaşanan sıkıntılardan birisi de, tarımsal krediler konusunda olmuştur. Çoğunluğu çiftçilikle geçinen Ankara ilçeleri, kuraklığın olduğu bazı dönemlerde, mahsulün iyi olmaması nedeniyle kredilerini ödeyemediği ve icralık konuma düştüklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle Ziraat Bankasından uzun vadeli krediler talep ettikleri görülmüştür. Bazı yerlerde çiftçiler, bağ çubuğu temin edemedikleri görülmüştür. Ekonomik olarak, yaşanan sıkıntılardan biri de vergi konusunda yaşanmıştır. Vatandaşlar, yeni yapılan binalardan fazla vergi alındığı konusunda dert yanmışlardır. Bu dönemde çiftçi vatandaşların tohum makineleri, biçme makineleri ve demirli pulluk gibi tarımsal aletlerin temin edilmesi noktasında talepleri olduğu görülmüştür. Özellikle yaz aylarında ve sivrisineğin fazla olduğu yerlerde, böcek ilacının temin edilemediği ve vatandaşların hükümetin bu konuda yardım etmesinin istediği görülmüştür. Çiftçi sıkıntılarının birisi de, ürettikleri tuz, buğday ve çeltik'in ucuz satılması ve kendi ilçelerinde pazar olmaması ile ilgili olmuştur. Çiftçi vatandaşların istekleri arasında, koşum hayvanlarından vergi

¹⁴⁹ B.C.A., 490-1-0-0, 616, 19, 1, s.121

alınmaması da yer almıştır. Bu dönemde ormanların korunması, hükümet binasının olmaması, tiftik geçisinin fiyatının düşük olması ve gübre fabrikalarının açılması gibi konularda hükümetten yardım istedikleri görülmüştür. Bu dönemde yaşanan bir sıkıntı da, iletişim ve haberleşme konusunda olmuştur. Bazı ilçelere haftada bir defa katır sırtında posta geldiği görülmüştür. Özellikler acil vakalarda sıkıntı yaşandığı ve bu nedenle telefon hattı çekilmesi istenmiştir.

Bu dönemde Ankara ilçe ve köylerinin birçoğunun yolunun bozuk olduğu görülmüştür. Bu konuda belediyelerin çalışmalarının yetersiz kaldığı görülmüştür. Belediye çalışmalarını yetersiz kaldığı diğer bir konu da, temizlik konusudur. Birçok ilçe merkezinde çamurlu su geçtiği ve hastalığa sebep olduğu görülmüştür. Sağlık konusunda, birçok ilçe sayıları az da olsa, frengi ve sıtma gibi hastalıkların olduğu göze çarpmaktadır. Doktoru olan yerlerde bu hastalıklarla mücadele edilirken, olmayan yerlerde birçok vatandaşın tedavisinin yapılamadığı görülmüştür. Bazı ilçelerde de eczane olmadığı ve vatandaşların ilaç temin edemedikleri göze çarpmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

490-1-0-0, 130-519-3.

490-1-0-0, 128-508-1.

490-1-0-0, 97-377-5.

490-1-0-0, 128-508-8.

490-1-0-0, 130-519-6.

490-1-0-0, 97-377-2.

490-1-0-0, 128-508-10.

490-1-0-0, 128-508-4.

490-1-0-0, 128-508-3.

490-1-0-0, 129-518-3.

490-1-0-0, 128-508-6.

490-1-0-0, 128-508-9.

490-1-0-0, 616-19-1.

490-1-0-0, 130-519-5.

490-1-0-0, 5-22-10.

Diğer kaynaklar

Altaş, Seyithan, II.Dünya savaşı yıllarında müfettişlik raporlarında Rize(1940-1943), Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, Güz-202, Cilt: 21, Sayı: 47, ss.226-251.

Bal, Serhat, “CHP parti müfettişlik raporlarının değerlendirilmesi: Balıkesir örneği”, *Belgi*, Sayı: 6, Yaz-2013, ss.731-741.

Cumhuriyet Halk fırkası Nizamnamesi ve Programı(1931), TBMM Yayınları, Ankara, 1931.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi(1923), TBMM Yayınları, Ankara, 1927.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi(1927), TBMM Yayınları, Ankara, 1929.

Çetin Filiz, Çilem, CHP Parti Müfettişleri Raporlarına Göre Kütahya (1935-1950), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 2019.

Çetin, Hüseyin, CHP Parti Müfettişlik Raporlarına Göre Tek Parti Döneminde Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2015.

Eyyupoğlu, İsmail, “Kars Saylavı Mehmet Nazif Sirel’in 1936’da CHP Erzurum İl Baylığı’nı Teftişi”, Atatürk Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3, 2003,, ss.111-130.

Gök, Hacı Veli, “CHP Parti Müfettişi Dr. Rıza Levent’in Raporları Işığında Muğla (1940-1941)”, Tarih Peşinde, Yıl: 2021, Sayı: 25, ss.203-229.

Karayaman, Mehmet, “1935-1950 Yılları Arasında Kaleme Alınan CHP Parti Müfettiş Raporlarının Yerel Tarih Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi: Batı Anadolu Örneği”, XVIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1-5 Eylül 2018.

Koçak, Cemil, CHP ve Taşra(1930-1950):Akdeniz bölgesi, Alfa Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2019.

Mayak, Faysal, “Adnan Menderes’in Teftiş Raporuna Göre Cumhuriyet Halk Partisi Antalya Örgütünün Çalışmaları (1935)”, ÇTTAD, VI/15, (2007/Güz), ss.191-219.

Mayak, Faysal, “Cumhuriyet Halk Partisinin Konya’daki Teşkilat Yapısı Ve Faaliyetleri Hakkında Adnan Menderes’in Teftiş Raporları(1935)”, *Yakın dönem Türkiye araştırmaları*, yıl: 2007, sayı: 12, ss.165-192.

Metinsoy, Murat, “Erken cumhuriyet döneminde mebusların intihap dairesi ve teftiş bölgesi raporları”, Tarih ve Toplum, Bahar-2006, Sayı: 3,(243), ss.103169.

Pür, Emine, “CHP Teftiş Raporlarına Göre Kastamonu’nun Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Durumu (1939-1948)”, Kırıkkale üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ocak-2021 Cilt: 11, Sayı: 1, ss.81-96.

Şentürk, Ayşegül, “Bitlis Mebusu Muhtar Ertan’ın Teftiş Raporuna Göre Elazığ (1943)”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2015, Sayı: 36, ss.1-11.

Teke, Cevdet, “Adnan Menderes (Ertekin)’in Teftiş Raporuna Göre İçel Parti Teşkilatı”, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cumhuriyet Özel Sayısı, 2023, ss.366-375.

ANKARA ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

1. Yayınlanması istenen makalenin Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Yönetim Kurulu tarafından belirlenen yazım kuralları çerçevesinde yazılmış olması şarttır. Eserdeki imla ve bilgi hatalarını düzeltmek yazarın sorumluluğundadır.
2. Yayınlanması için gönderilen makaleler, Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu tarafından incelenmek üzere hakemlere gönderilir.
3. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu, hakemlerden gelen raporları inceleyerek makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verir. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu hakem raporlarından bağımsız olarak makaleyi yayınlama hakkını saklı tutar.
4. Hakemler tarafından düzeltme istenen makaleler yazarlarına geri gönderilir. İstenen sürede dönüş yapmayan yazarların Editör Kuruluna ulaştırılmayan çalışmalarını yayından düşürülür.
5. Editör Kurulunda onaylanan çerçeve dahilinde düzeltilmesi yapılan makaleler Yönetim Kurulu'na sevk edilir.
6. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Yönetim Kurulunca yayınlanması onaylanan makaleler yayınlanmak üzere sıraya alınır.
7. Yazar, Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu tarafından kendisine tebliğ edilen (makale düzeltme süresi, yazım kuralları vs.) hususlarını zamanında yerine getirmek zorundadır.

YAZIM KURALLARI

1. Derginin yazım dili Türkçedir. Ancak İngilizce yazılmış çalışmalar da yayınlanabilir. Yazım ve noktalamasında ve kısaltmalarda TDK İmlâ Kılavuzu'nun en son baskısı esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır. İmlâ Kılavuzu ve Türkçe sözlüğe, <http://www.tdk.gov.tr> adresinden de ulaşmak mümkündür.
2. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, özetler ve kaynakça dâhil 25 sayfadan fazla olmamalıdır.
3. Makalenin başlangıç kısmında, Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış makale başlıklarını da içeren 250 kelimeyi aşmayan özet ile Türkçe ve İngilizce beş anahtar kelime bulunmalıdır.
4. Yazar adı, ortaya, italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir.
5. Yazı karakteri Times New Roman, 11 punto, satırlar tek aralıklı, dipnotlar 9 punto ve tek aralıklı yazılmalıdır.
6. Makalelerde sayfa numarası kullanılmamalıdır.
7. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Yayın İlkeleri'ne uygun olarak düzenlenmeyen makaleler değerlendirilmeye alınmayacaktır.

SAYFA DÜZENİNE İLİŞKİN ESASLAR

1. Paragraf yazısı, ilk satır 1 cm, paragraflar arası önceki 3 nk, sonra 3 nk, iki yana dayalı, satır aralığı tek olmalıdır.
2. Sayfa düzeni normal, sayfa yapısı üstten 2,5 cm, alttan 2,5 cm, sol 2,5 cm, sağ 2,5 cm, cilt payı 0, üst bilgi 1,25 cm. alt bilgi 1,25 cm olmalıdır.
3. Alt başlıklar kendisinden önce gelen başlıkla aynı hizada olmalıdır. Alt başlıkların yalnızca ilk harfleri büyük harfle başlamalıdır.

DİPNOT YAZIMINDA KULLANILACAK KAYNAKLARIN YAZIMI İLE İLGİLİ ESASLAR

1. Göndermeler (referanslar), Ankara Sosyal Bilimler Dergisi'nde dipnotlar sayfa altında numaralandırılarak verilecektir.
2. Atıfta bulunulan kaynağın tam kimliği verilecektir, atıfta bulunulmamış eserler kaynakçada gösterilemez.
3. Aynı kaynağa yapılan atıflarda kitaplar için, a.g.e., makaleler için a.g.m., tezler için a.g.t., aynı sayfa için Aynı yer kısaltmaları kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA YAZIMINDA UYULACAK ESASLAR

1. Kaynakçada yazar soyadı başta, adı ise sonda verilmelidir.
2. Kaynaklar alfabetik sıra ile verilecek.
3. Makalelerde sayfa numaraları tam olarak belirtilecektir.

Atıf İçin Örnekler:

Kitap:

Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, 11. bs., s. 115.

Sonraki atıflarda: İnalçık, a.g.e., s. 123.

Yazarın birden fazla eseri olması halinde, sonraki dipnotlarda: İnalçık, Klasik Çağ, s. 123.

Makale:

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalea", Belleten, c. III/ sy. 9 [veya III/9] (1939), s. 101.

Sonraki atıflarda: Uzunçarşılı, a.g.m., s. 101.

Kaynakça İçin Örnekler:

Makalelerde kullanılan kaynak ve araştırmalar makale sonunda bu başlık altında gösterilmelidir. Kaynakça, bu başlık altında yeni bir sayfadan başlamalı ve 9 punto yazılmalıdır. Sadece metin içinde atıfta bulunulan kaynaklar yer almalı ve yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir:

Kitap:

İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

Makale:

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalea", Belleten, c. III/ sy. 9 [veya III/9] (1939), ss. 99-106.